

מולד

81-82

באנדרונג-ז. לקויר; בחירות להסתדרות ולכנסת-ה. ברגה
א. רענן; חרדתם של יהודי אמריקה-אפרים שמואלי;
איינשטיין-בי'צ דינור; ארבעה סיפורים ואחד-מתי מגד;
'מלך בשר ודם'-יעקב בהט; זכרונות על חיים לנסקי-
מ. שמואלי; פרום' א. צריקובר-מ. שטרן; ספרים-י. קשת

עם עובד

פרס ישראל ת. הזז / יעיש

יצירתו הגדולה והשלמה של ת. הזז מעולמה של יהדות תימן. ספר רב־דמויות ורב־לבטים, שהנגלה והמכוסה שבנפש האדם, מסתורין ויצרים אפלים, כרוכים בו כאחד.

מתוך הביקורת:

"משור של שלמות פלסטית וכליל תפארת של הבעה ומלאכת מחשבת גדולה ורחבה שאיני רואה דוגמתם, לדמיון, לתכונה ולחריפות ולדקות, בספרות העברית".
"ראוית יצירה זו... שילמדו ממנה סופרים ואמנים, שיתבשמו ממנה ציירים ומשוררים ויעשירוה בציוריהם ויעשוה במהרה נחלה לעם...".
"כלום הרבה יוצרים... יכולים להשתבח בכנסת דמויות כזו, בשפע כזה של דמויות הוי, בקצב כזה של חיים ותנועה?...".
(מבפנים) ("דבר")

מהדורה חדשה

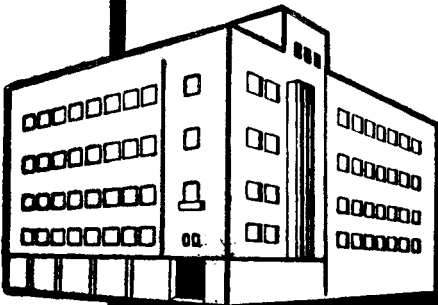
4 כרכים, כריכת חצי בד, 970 עמודים, המחיר 7.900 ל"י
2 כרכים, כריכה עורית, 970 עמודים, המחיר 7.400 ל"י

המוסד המרכזי להספקה

של

התנועה הקואופרטיבית

בישראל

המושבי המרכזי בע"מ

מולד

ירחון מדיני וספרותי

אייר תשמ"ו כרך י"ג חוברת 81-82 מאי 1955

123	ז. לקויר	באנדונג
129	ה. ברגר	תוצאות הבחירות להסתדרות
134	אורי רענן	הבחירות לכנסת: נסיון אומדן
137	אפרים שמואלי	יהודי ארצות-הברית והרדתם
148	ב"צ דינור	לדמותו של אלברט איינשטיין
151	מתי מגד	ארבעה סיפורים ואחד
174	יעקב בהט	רומן היסטורי מימי בית שני
183	מ. שמואלי	עם חיים לנסקי בסמינר בוילנה
		רשימות:
191	מ. שטרן	על אביגדור צ'ריקובר
		ספרים:
193		שירי האני העני
194	ישורון קשת	פיטנים חרדים
196	ג. וילר	פרקי מתודולוגיה
197		בשולי החוברת

ימי החתימה: 4.000 ל"י לשנה, 2.000 לחצי שנה. החוברת 450 פרוטה, (חוברת כפולה 600 פ"י) כחיר המודעות: 100 ל"י העמוד, 50 ל"י חצי עמוד, 25 ל"י רבע עמוד. אין המערכת אחראית לתוכן המודעות; כתביד שלא צורפה להם מעטפה כתובה ומבוילת אינם מוחזרים. כתובת המערכת: רחוב החבצלת 9, בית ירוסלם פוסט, ירושלים. כתובת המנהלה: רחוב הרבנות 52, תל-אביב, תד. 9015.

MOLAD

MONTHLY REVIEW OF POLITICS AND LETTERS

EDITED BY EPHRAIM BROIDO

Vol. XIII

No. 81-82

May 1955

Published by the Jewish Labour Party of Israel. The offices of MOLAD are at 52, Harakeveth St. Tel Aviv, Israel. P.O.B. 9015 Annual Subscription LI 4.000; abroad \$5, including postage.

באנדונג

זאב לקויר

מי שמבקש הגברה מהירה של התעשייה אי-אפ-שר לו להעלות את רמת החיים של העם. בהודו, אשר בה הושגה התקדמות מסוימת בחקלאות וכן ברמת-החיים של העם, היו המאמצים המכוונים לתעשייה הכבדה קטנים לאין ערוך מבסין. אר-צות אסיה האחרות, במידה שיש בהן התקדמות כלכלית כלשהי, הולכות בעקבות הודו. וכי יש מקום לדרך אחרת במדינה שאין בה משטר רוד-ני ועליה להשען בעיקר על חסכוניות מרצון בתוך הארץ ועל סיוע מן החוץ? אם נתפוס נר-סח של כוח-שלטון, הרי התקדמותה של סין היא מהירה ורבת-רושם הרבה יותר: במדיניות הבין-לאומית קובע ייצור הפלדה, ולא גידול החיטה. בין שאר הבעיות השונות ענין הילודה תופס מקום בראש: כיצד תועלה רמת החיים בלי הגבלת הילודה? כל הקללות על ראש ה"מאל-טוסיאניזם הבורגני" לא יועילו, למשל, לשליטי פקין: הם לא יוכלו להגשים את תכניתם המדי-נית ובה בשעה לזכות בתוספת של 15 מיליון סינים בכל שנה. המוצא היחידי במקרה זה יה-יה ההתפשטות דרומה-מזרחה.

בעצם ימי הועידה בבאנדונג נתברר מה גדו-לים הניגודים בין קומוניסטים לאנטי-קומוניס-טים גם באסיה. הנייטראליסטים, שהיו לאמיתו של דבר יחמי הועידה, לא יכלו למלא תפקיד מכריע. שכן הנייטראליזם שלהם מבוסס על חול-שה, ולא על כוח. מזרח ומערב מתחרים למצוא חן בעיניהם נוכח המצב המדיני המיוחד שנת-הווה בשנים האחרונות. מצד אחד חדרה ההכרה למערב, מה רבה חשיבותן של המדינות הללו. ומצד אחר התחילו מבינים במזרח, שבתקופה האטומית אין עוד סיכוי לנצח ב"קרב האחרון, המכריע" — למרות כל הדיבורים, כי מלחמת עולם שלישית פירושה קץ הקאפיטאליזם המע-רבי, ולא קץ הציויליזאציה האנושית בכללה. הסיסמאות הרשמיות הללו אינן אלא השלב האח-רון קודם הנסיגה מחלומות על קרב אחרון. רק בדרך זו יסתבר לנו, מדוע התאמץ צו-ר אן-לאי לבקש מסילות ללבן של מדינות קטנות וחלשות, בעוד שרק לפני שנים מעטות עוד אפ-שר היה להשתמש באיומים ולהפוך מדינות קט-נות כאלו לגרורות בלי קשי מיוחד. חסידי

באנדונג נתקבלה אצלנו ברגשות מנוגדים וד-עות חלוקות. היו שראו בה את המאורע החשוב ביותר לאחר מלחמת העולם השניה, והיו שלא ייחסו לו עידה זו חשיבות יתרה. כותב הדברים האלה נוטה להערכה השניה. אולם אפילו לא היתה לבאנדונג חשיבות מעשית, היתה גם הי-תה לה חשיבות סימפטומאטית. ומכאן הצורך לעמוד על המאורע, גורמיו ולקחו.

ועידת באנדונג נתכנסה על פי יזמת מדינות קולומבו, ובאסיה כבאפריקה תלו תקוות רבות באותו כינוס ראשון של עמים קולוניאליים שהש-תחררו משלטון זר. במשך שנים כה רבות נחרץ גורל אסיה ואפריקה בלונדון, פאריס וניו-יורק. והנה זאת הפעם הראשונה נמצא ביטוי מוח-שי לתהליך ההיסטורי של פריקת עול זרים ועי-צוב דמות מדיניותם, משקם ותרבותם של הע-מים המתחדשים בידי עצמם. והרי כאן כר נרחב לשמחה לגאווה ולהתרוממות-הרות. לכאורה, מה כוח בעולם ישוה לרצון המלוכד של נציגי אסיה ואפריקה בדברם בשם שלוש המישיות של הא-נושות? ברם, עוד לפני פתיחת הועידה, עם הדיונים על ההזמנות לבאנדונג, נתברר גם לג-דולי מתלהבי הרעיון, כי אין הדבר פשוט כל כן. שכן רצון מקובץ ומלוכד של אסיה או אפרי-קה אינו קיים יותר משקיימים אירופה מאוחדת — או עולם אחד ומאוחד. יש אסיה קומוניסטית, ונייטראליסטית, ואנטי-קומוניסטית, ויש גוונים ובני-גוונים בין שלושת המחנות הראשיים. ואף זאת: אם דוברי המשלחות בבאנדונג דיברו בשם 60% של האנושות, הרי דיברו רק בשם 2% של תפוקת הפלדה העולמית, ובערך אותו שיעור של ברזל, ושל התעשייה הכבדה בכלל (ופחות מאחוז אחד — אם נוציא את יפאן).

בעולם זה שבו יתרון-הכוח פוסק הלכה, אין מקום למעצמות בלי משק לאומי מפותח. שהוא תנאי קודם לצבא חזק. מכל מדינות אסיה רק בסין הטוטאליטארית נעשה עד כה נסיון רציני של תיעוש בקנה-מידה רחב. הצבא הסיני גדול כבר היום פי עשרה מן הצבא ההודי. מתכנני הכלכלה הסינית שואפים לגידול של 300% בתע-שיה תוך עשר השנים הקרובות. מובן, כי זה יתכן (אם יתכן בכלל) רק על חשבון האכרים:

באירופה. ואגב, נציגי הערבים ראו להכחיש את ה"טענה הציונית הזאת". השאלה היהודית היא לגבי מדינאי אסיה בעיה מופשטת — במקרה ה" טוב ביותר.

הדברים הללו לא באו כדי להצדיק או לתרץ את ההחלטות שנתקבלו בבאנדונג. אולם עלינו לראות את רקע ההחלטות לאשורן, ולהבין כי הפרספקטיבה של באנדונג שונה לחלוטין מהפרספקטיבה של פאריס. לונדון או ניו-יורק, אם נוציא את סין הקשורה בגוש הקומוניסטי וכן מדינאים ספורים כגון נהרו ואו נו איש בורמה, הרי אין להכחיש כי יש צדדים שונים לא מעטים בין עמדתם של שליטי ערב לבין החוגים השליטיים בארצות אסיה הן בענייני חוץ והן במדיניות הפנימית — אם נסיח דעתנו לרגע מענייני ישראל. וכאן, דומה, נעוץ חלק חשוב מסוד הצלחתם של הנציגים הערבים. לא חסרנו הסברים על גמאל עבדול נאצר "הרע" ועל נציגי אסיה "הטובים", אשר רומזו כביכול על ידי השליחים הערבים. ואולם גמאל עבדול נאצר אינו רע כל כך, ושליטי אסיה אינם טובים כל כך, כפי שסבורים אנשי "למרחב" ו"על המשמר". המצב הפנימי בסוריה, דרך משל, דומה מאד למצב הפנימי באינדונסיה. רודן מצרים נתקבל בהתלהבות בבאנדונג משום שמצויה שם הבנה רבה ל"מנהיג" צעיר ודינאמי ולמשטרו. יש להודות כי מבחינה זו אמנם "אסיאטים" הם שליטי ערב יותר מאתנו, ואין בכוחנו לעשות כלום לשנות את הדבר, אפילו ברצוננו לשנותו.

ב.

ועידת באנדונג עוררה מחדש את בעיית ה"אורינטאציה האסיאטית". זוהי סיסמה שערפלה יותר מרובה ממשתות: היצג השאלה בצורה מוחשית וברורה עשוי היה למנוע הרבה טעויות הבנה. בצורתה המקורית ריקה סיסמה זו מכל תוכן, ויש בה פחות ממש מב"אורינטאציה כלפי האו"ם". שכן בארגון האו"ם יש לפחות רוב מגובש פחות או יותר, בה בשעה שהרוב של באנדונג הוא מקרי וחולף. במידה שהכוונה לאסיה הקומוניסטית (סין, צפון קוריאה, ויאטמין) ברור, כי אין כאן מקום ל"אורינטאציה", אלא ליחסים כלכליים ומדיניים כפשוטם. הוא הדין במדינות שמשטרן משטר אנטי-קומוניסטי מובהק, כגון הפיליפינים וסיאם. גם אתן מן הרצוי לקשור ול"קיים יחסים, אך אלו הן מדינות שאינן תופסות

הניטרליות נהנים איפוא משיווי-המשקל שנוצר; ואף על פי כן אין הם נעשים מעצמות גדולות על-ידי כך.

נהרו וחבריו ביקשו להגיע בבאנדונג למכסימום של אחדות, ומשום כך הוחלט לסלק מסדר היום את כל השאלות השנויות במחלוקת. פירוש הדבר, כי במידה שנידונו בבאנדונג הבעיות המרכזיות של אסיה נעשה הדבר רק דרך אגב, ואילו בהחלטות נאמר רק בצורה כללית ובלתי מחייבת ביותר כי טוב השלום מהמלהמה, וטוב ולו בבעיות ממדרגה שניה ושלישית מנקודת העושר מהעוני, והעצמאות מהמשטר הקולוניאלי, וכיוצא באלו מן המוסכמות והמפורסמות. והרי סוף-סוף הבחינה המכרעת היא פירושן של החלטות נעלות אלו למעשה. עם זאת הורגש הצורך לקבל בבאנדונג גם החלטות מעשיות כלשהן, ולו בבעיות ממדרגה שניה ושלישית מנקודת ראותם של מנהיגי הודו וסין, בורמה ואינדונסיה. מכאן הצלחתם של הנציגים הערבים להשיג החלטות בשאלת ארץ-ישראל שהן לפי רוחם — אפילו נאלצו להסתפק בנוסח מתון המחייב בפירוש פתרון בדרכי שלום שלא נעם להם כלל, אך ראו אותו כמחיר שהיה הכרח לשלמו בעד ההחלטה.

הרבה עשתה כאן הבורות הגדולה בענייני המזרח התיכון וארץ-ישראל במיוחד. החזרת הפליטים — מדוע לא? כלום לא היו חילופי אוכלוסין סיים בין הודו לפאקיסטאן ב-1948/49? ומה בכך אם חג' אמין הופיע בבאנדונג ואף נתקבל על ידי ראש ממשלת סין? כלום אין הוא לוחם בשע"ב בד קולוניאלי דוגמת סובחאס בוז' ההודי? ואם המופתי נתן ידו להיטלר, הרי בוז' עשה יד אחת עם היפאנים — ואף על פי כן נתקבלו אנשיו אחרי גמר המלחמה כגיבורים לאומיים בהודו. סוף-סוף, בעיני רבים ממדינאי אסיה היתה מלחמת-העולם השניה בגדר סכסוך בין שני מחנות של אירופים ואמריקנים — ומה אכפת להם מי ינצח במערכה זו? כשהעירו לקרישנא מנון, יועצו הקרוב של נהרו ואיש בעל נטיות פרו-קומוניסטיות, כי יש סוף-סוף הבדל גדול בין שני המחנות, השיב כי מנקודת-ראותם של בני אסיה אין הדבר כך; לדג אין חילוק אם מטגנים אותו בחמאה או במרגרינה. העובדה כי ישישה מיליון יהודים, למעלה משליש העם היהודי, הושמדו על-ידי בני בריתו של המופתי אין לה באסיה אותו משקל שיש לה, בכל זאת,

ברה הנדרשת באסיה לא תיעשה בצינורות שיגרתיים כלכד. אך דומה כאילו תהליך הגברת משקלן של ארצות אסיאטיות שונות במדיניות הישראלית. בעתונות הישראלית תמצא כתבות ותיאורים על המתרחש בצרפת בלגיה או גרמניה, אך לא תמצא כמעט דבר על הודו או על סין. המעט המתפרסם בעתונות העברית על יסוד ביקורים בסין לקוי במידה של תמימות ואי-ידיעה בעובדות מדיניות יסודיות. מבחינה זו יש אולי מקום לקוות כי תהיה לויעדת באנדונג השפעה חיובית על הקהל הישראלי ועל העתונות. סוף, סוף בשעה שאנו מתלוננים על הבורות בכל עניני היהודים ומדינת ישראל השוררת באסיה, אסור לנו לשכוח שרוב האחריות למצב ענינים זה מוטל עלינו, ושגם בקרב הקהל הישראלי אין עודף של ידיעות על אסיה, עמיה ובעיותיה.

מכאן מסקנה כי נדרש מאמץ מהיר ומקיף לחיזוק קשרינו עם ארצות אסיה בלי הבדל משטרן המדיני. הקמת יחסים דיפלומטיים בכל מקום שאפשר ונחוץ, טיפוח קשרים כלכליים ומסחריים ופיתוח יחסי תרבות על-ידי משלחות ושליחים רשמיים ובלתי-רשמיים, כל אלה יסייעו ליצירת "עורף" למדינת ישראל ולא יניחו את אהדת אסיה בחינת רכוש נטוש לשליטים הערבים. דוגמת בורמה מוכיחה, כי אמנם יתכן הדבר — ואולי קודם-כל במדינות שאין להן זיקה ישירה לעניני המזרח התיכון.

אך כלום יש מכאן מסקנה, כי הגיעה השעה ל"אורינטאציה כלפי ארצות אסיה" — או אפילו כלפי ארצות קולומבו. גם הרעיון הזה, כמוהו כעזובה שעמדנו עליה קודם, הוא פרי חוסר ענין וידיעה. מבחינה גיאוגראפית אין מדינת ישראל שייכת למרחב של המזרח הרחוק ודרום מזרח אסיה. המרחק בינינו ובין רומא, פאריס ולונדון קצר לאין ערוך מן המרחק לדלהי, ג'א-קארטה ופקין. רשאים כמוכן הרוצים בכך לפתח מיסטיקה של השתיכות לאדמת אסיה — אולם במושגים מדיניים אין לדבר כל ערך ממשי. אפשר להעריך את התרבות הקדומה של הודו וסין, אולם בקירבתנו לתרבות זו יש מקום לפקפק. מתוך לעצם השאלה באיזו מידה רואים עצמינו שליטי הודו וסין ושאר המדינות האסיאטיות כממשיכי מסורת זו ומה מידת חשיבותה בעיניהם. כבר עמדנו על הצורך להרחיב את הקשרים הכלכליים עם ארצות אלו, אך יש לזכור עם

מקום מרכזי במדיניות העולם וחשיבותן לגבי ישראל פחותה מזו של רוב מדינות אמריקה הדרומית. נותרה הקבוצה השלישית, הנוטה לניטראליזם, ובראשה הודו. לאמיתו של דבר אין אחדות דעות גם בין מדינות קולומבו, שהרי פאקיסטאן נוטה נטיה ברורה למערב, בעוד שב-אינדונסיה הולכים ומשתלטים הקומוניסטים ואילו ציילון ובורמה מפקפקות הן בסיכוייה של מדיניות ניטראליסטית. ככל זאת, עלינו לנקוט דרך הכללה, אם גם הדבר מטעה במקצת. התתכן אורינטאציה ישראלית כלפי "גוש קולומבו" — שהרי רק לכך יכולה להיות הכוונה בשעה שמדברים על "אורינטאציה אסיאטית"?

טרם ננסה להשיב על שאלה זו נעיר הערות מספר על העבר וההווה של יחסינו עם ארצות אסיה. אין להכחיש כי העזובה בשדה זה היא בעלת ותק רב. התנועה הצינונית ראתה מראשיתיה את מרכז הכובד של פעילותה המדינית בכירות המערב. מאות נציגים ושליחים היו פעילים בלונדון ופאריס וניו-יורק, ואותה מידה של הבנה המצויה במערב לתנועת התחיה הלאומית של העם היהודי הריהי גם פרי מגע אישי ופעילות מדינית בעתונות, בחוגי שלטון וציבור במשך עשרות שנים. פעולה כזו לא נעשתה באסיה מעולם. ואם היתה הונחה רבה בפעולה בקרב הערבים, הרי הפעילות האסיאטית שלנו היתה אפסית. כלום יש לתמוה על ההתנכרות וחוסר-ההבנה למפעלנו בקרב עמי אסיה? בייטויה הבולט ביותר של אותה תקופה היה מכתבו של גאנדי לראשי ברית-שלום בארץ ישראל בחודש נובמבר 1938 (!) בו הודיע כי הוא תומך בשלימות בשאיפות הערבים בארץ ישראל, ושהדרך היחידה לפני יהודי גרמניה היא להשאר במקומותיהם ולהכריז על מסע של התנגדות פאסיבית להיטלר: בגרמניה, לדעתו, היו מצויים תנאים אידיאליים למעשה כזה...

עם הקמת המדינה לא חל שינוי נוקב בבחינה זו. אמנם רבתה ההבחנה האקדמית לחשיבותה של אסיה, ונציגויות דיפלומטיות וקונסולריות נפתחו בחצי תריסר ארצות באסיה. אך השמועה אומרת כי מטעמים כספיים לא ניתן להרחיב פעולה זו כמידת הנדרש. וקשה שלא לשער מאחורי הנימוקים הכספיים את שיירי הזלזול בחשיבותה של פעילות מעין זו. ברי, אין אנו סבורים כי פתיחתן של עוד תריסר קונסוליות תחולל את התמורה הרצויה. עיקר עבודת ההס-

תתכן רק בדרך הנכיגה, בדרך האנטי־אימפר־יאליוז של השבת השחורה, בדרך השכחת סכנות אמיתיות והמצאת סכנות מדומות, ויש לקוות כי ירידה כזו בהכרה המדינית של אזרחי ישראל — שהיא תנאי קודם להזדהות והסתגלות מעין אלו — היא בגדר הנמנע.

ג.

תגובת העתונות הישראלית על באנדונג היתה ערה, אך לא ברוכה בחידושי מחשבה. במידה שהיו הכירור והבקורת בתחום עניני והגיוני, אפשר לחלקם לחמישה סוגים:

(א) הרי המחייבים מדיניות־חוץ־פרו־סובייטית מובהקת (מק"י) או לפחות נייטראליסטית (מפ"ם ולאחדות העבודה). הדברים עתיקים, אך דווקא עכשיו נמצאים בעלי הלכה זו במצב גרוע ביותר. שכן בפיוס שליטי ערב מרחיקים מנהיגי הגוש הסובייטי לכת יותר ממדינאי המערב — ועידת השלום בדלהי אינה טעונה פירושים. קשה לט' עון ברצינות, כי עמדה זו היתה משתנה אילו דבקה מדינת־ישראל בקו המוצע על ידי מפ"ם או לאחדות העבודה. אפשר היה אולי לקנות לבם של אנשי "תנועת השלום" והעומדים מאחור־ריהם במחיר ויתורים קטלניים לדואליבי ולחג' אמין. אולם במחיר זה הרי אפשר היה להגיע לעמק השוה עם כל אחד מבעלי־הדבר גם בלי תיווכה של מוסקבה.

(ב) גירסה הפוכה, המוצאת לה לעתים ביטוי ב"הבוקר", אומרת כי מדיניות־החוץ הישראלית שגתה בכמה הצבעות באו"ם (בעד הקמת לוב העצמאית, למשל), טעתה במה שלא קשרה בשע' תו יחסים עם סין, ואף זו, שהיא בונה יותר מדי על הקשרים באסיה, וששגרירנו בכורמה אמר בשעתו בהונגקונג דברים שלא היה צריך לומר, וכיו"ב. אפשר ויש קורטוב של אמת בקצת מן הטענות, אך בצירופן יחד אין הן רציניות יותר מאלו הנשמעות ב"על המשמר" וב"למרחב", שכן אפילו היינו עושים כל דבר ש"הבוקר" ממליץ עליו, ולא היינו שוגים אף שגיאה מאלו שהוא דן ברותחים, לא היה הדבר משפיע כמאומה על מעמדה של מדינת ישראל.

(ג) האסכולה האקטיביסטית ("חירות" ו"לאח־דות העבודה"). גם כאן הדברים עתיקים. י. באדר כתב ב"חירות" (והעתון חזר על הסיפור פעמים אחדות) כי לפרופ' ש. ה. ברגמן הוגש זר פרחים בשעת ביקורו בהודו מכיון שהסטודנטים היהודים

זאת כי אין ארצות אלו בעלי־דבר טבעיים ליחסים מסחר עם מדינת ישראל. סברה זו שהביעו דובר־רים כי מדינת ישראל תוכל להכפיל את יצואה בעקבות חתימת הסכם מסחרי מתאים עם סין אין לה על מה שתסמוך.

נותר איפוא בעיקר השטח המדיני גרידא, ול־יתר דיוק, השקפת מנהיגי הכוח השלישי באסיה בענינים בינלאומיים. גם כאן ספק אם יש מקום להזדהות. שהרי הנייטראליזם של המנהיגים הא־לה אינו נובע משיקול מפוכח אף אין הוא פרי חכמה אסיאטית בת אלפי שנה, כסברת סוברים. הריהו בעיקרו פרי חולשה מדינית וצבאית ופרי פיגור במחשבה מדינית שהוא עירוב של אדישות ואי־הבנה כלפי עיקר תוכנה של "המלחמה הק־רה". הפיגור יש לו שרשים היסטוריים ופסיכו־לוגיים ברורים. רק לפני שנים מספר עדיין הי־תה אינדונזיה מושבה הולאנדית, ואילו הודו ופא־קיסטאן, ציילון ובורמה היו תחת שלטון קולוני־יאלי בריטי. מטבע הדברים, שקיים עדיין "רפ־לכס מותנה" חזק, והאינדונזים חוששים הרבה יותר מפני שיבת ההולנדים מאשר מפני התפש־טות הגוש הקומוניסטי. אמנם חשש זה אינו עו־מד בפני בקורת ההגיון, אך אין העובדה משתנה על־ידי כך. כללי ההגיון והתבונה אינם שלי־טים בתחום זה, והוא הדין לגבי שאר ארצות אסיה, להוציא אולי מדינות כמו תורכיה או יפאן שלא היו תחת שלטון קולוניאלי, אשר אינן סוב־לות מתסביך נחיתות אנטי־מערבי והמבינות על־כן ביתר בהירות כי הסכנה הגדולה ביותר לעצ־מאות הלאומית של ארצות אסיה אינה צפויה כיום מהמערב דוקא.

אמרנו כי יש שורש פסיכולוגי ברור לפיגור במחשבה המדינית של השכבה השלטת בארצות אסיה. אך אין פירוש הדבר כי מדינת ישראל תוכל להסתגל לפיגור זה. היהודים לא היו כפור־פים במשך תקופה ארוכה לשלטון אימפריאליס־טי, ואם יש יסודות נחשלים בקרבנו, הרי אין הם הרוב ואין הם קובעים את מדיניותנו. אם מנהיג אינדונזיה מצהיר כי הסכנה לארצו היא סכנת כיבוש הולאנדי, מובטחות לו תשואות רמות, והצהרה בנוסח זה תגרום להתלהבות כסו־רית, דרך משל, מבחינה זו מוצדק הדבר, כי במוסקבה ופקין רואים את אינדונזיה ואת סוריה (עם חג' אמין או בלעדי) כארצות "פרוגרסי־ביות" — ואילו ישראל אינה "פרוגרסיבית" לפי מתכונת זאת. הסתגלות לעמדה כזו והזדהות אתה

דדים. שמע מניה, המדיניות שלנו היתה גלוה, ומדינאינו שגו.

השיקול הזה הוא פשוט מאוד — ומוטעה לחלוטין. ראינו חזיון דומה לזה לפני שנתיים בערך בארצות הברית בשעה שרבים התחילו מכריזים כי אצ'סון וחבריו אחראים לכך, ש"המערב איבד את סין". וכי תכנן תמורה כבירה מעין זו בלי שמישהו שגה שגיאות גדולות, או גרוע מזה: עסק בחבלה? בשני המקרים גם יחד (ואפשר להרבות בדוגמאות) מסרבים רבים להבין, כי יש ההליכים מדיניים מקיפים המשפיעים על ארצות קטנות (ואף על גדולות מאוד כמו אמריקה), תהליכים בלתי רצויים ומזיקים, שאפשר אולי להחלישם על-ידי תבונה או להחריפם מתוך איוולת, אך אין לשנותם מעיקרם, ויהא הקו המדיני מפורסם ומחוכם ביותר, והדיפלומאטים כל אחד כמכאולולי או כביסמארק בדורו.

עובדה מדינית יסודית שאין לשנותה היא כי בתנאי המלחמה הקרה מעוניינים המזרח והמערב כאחד יותר בתמיכת מדינות ערב מאשר בהבטחת שלומה ובטחונה של מדינת ישראל. הציטרופות-המזלות של שנת 1948, שהיתה נוחה לנו, בת-חלוף היתה: רוסיה תמכה בהקמת מדינה יהודית ומדינה ערבית כיון שהיה נדמה במוסד-קבה כי דבר זה יקדם את האינטרסים הסובייטיים במזרח התיכון. כעבור שבע שנים נראה המצב באור אחר לחלוטין. באמריקה שלטה בימים ההם הברגנות הזעירה בהנהגת טרומן, ופירוש הדבר שלדעת הקהל היתה השפעה מסויימת על מדיניות-החוץ, והשפעתם של אנשי הפנטאגון ואדירי הנפט לא היתה מרובה כל-כך. התקופה הריפובליקנית הביאה בעקבותיה תמורה שהיתה צפויה מראש.

כלום מתחייב מכאן שעלינו להיות פאטאליסטים ולהתבונן בחיבוק ידים בתהליך ההדרדרות למדרון? לא ולא. מעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל לא היה מעולם מזהיר כל-כך כפי שנצטייר לרבים, והוא אינו רע כיום כפי שטוענים קטני-האמונה ובעלי-הפחד. שבע שנים אינן פרק-זמן מספיק לקניית עמדה של איוון נפשי ושיקולי-הדעת. אנו מרבים להתלהב יתר על המידה בשעת רצון ובשעת משבר כאחד. אם שוב אין עתה רוח הידידות הישנה בווינגטון, אין מכאן מסקנה כי אומרים שם להפקיר את מדינת ישראל ולהשליך לה לזאבים. וגם תמיכתו של סיר אנתוני אידן

חשבוהו לנציג אצ"ל. איני יודע אם יש אמת בסיפור המעשה. אך אם אמנם כך היה, ברור כי מידת הפופולאריות (המפוקפקת מאד) של אצ"ל בהודו היא פרי העובדה שארגון פורש זה נהג להרוג אנשים בניגוד לקו המאבק הכללי של הישוב העברי (ואף בניגוד לקו ההיסטורי של תנועת השיחור הודו-הודית). עכשיו שאין עוד אנגלים בארץ-ישראל — כיצד מבקש דובר "חירות" להרים את מפלגת-ארגונו באסיה? כלום סבור הוא שהאסיאטים עשויים לקשור כתרים להריגת ערבים? ברור, כי האקטיביזם המפוקפק של "חירות" עלול לגרום רק סיבוכים מסוכנים נוספים בזירה הבין-לאומית: הוא לא היה פותר שום בעיה אך היה יוצר ומוסיף בעיות קשות עוד יותר.

ד) האסכולה האנטי-אקטיביסטית, שמתבלטים בה קצתם של סופרי "הארץ", למשל. גם נימוקי-הם אינם משכנעים כל עיקר. נניח לרגע כי הצדק הוא עם ד"ר מ. קרן ואסור היה לישראל להסתבך במעשי תגמול. כלום היה מעמדה של מדינת ישראל שונה ממה שהוא כיום? אין יסוד להניח זאת.

ה) ולבסוף, הרי אלו המדגישים את השיבות ההסברה המדינית בארצות חוץ. לא נרחיב עכשיו את הדיבור בבעיה זו. אבל רוב הכותבים תולים תקוות מופרזות בהשפעת ההסברה, שגבולותיה לאמיתו של דבר צרים הם, ואין ביכלתה לשנות עובדות מדיניות יסודיות. אם יש ארצות (ביחוד באסיה) שבהן מיעוט ההבנה לענין ישראל נובע מחוסר ידיעה, הרי לא תמיד הדבר כך. לעתים קרובות ההתנגדות לעניננו נובעת דוקא מהכרת המצב לאשורו. כשם שהניגודים בין המזרח והמערב אין מקורם באי-הבנה (ואי אפשר לחסלם עקב פגישה בין איזנהאואר ובלגאנין) כן לא תשיע פיע ההסברה המשובחת ביותר על הקרמל — וגם במחלקת המדינה בווינגטון מוגבלות האפשרויות כידוע. ההסברה עשויה להשפיע על דעת-הקהל; אולם בארצות המזרח אין לדעת-הקהל כל השפעה על מדיניות-החוץ, ואפילו בבריטניה ובארצות-הברית יש תקופות של גאות ושפל בנידון זה.

כללו של דבר, כל הטענות וההסברים הללו למיניהם אינם משכנעים בנוגע לעבר, ואף אחת מן האסכולות הללו אינה יכולה להצביע על דרך אלטרנטיבית המתקבלת על הדעת לגבי העתיד. הצד האחד השווה בכלון הוא השיקול: לפני שבע שנים היה מצבנו הבינלאומי מצויין, הכל חיבבו אותנו ותמכו בנו, ואילו היום אנו בודדים ומבוזי

לחה באסית. ויש אפילו סימנים מעידים כי עמי ערב, על אף ההכרזות החוזרות ונשנות, מתחילים להשלים עם קיומה של מדינת ישראל. זהו תהליך ממושך ודרכו דרך עקלתון והיא רצופה בלי ספק אפשרויות משברים חדשים. אכן עד שיבשיל ה־תהליך את פירותיו — ועד שתקופת השפל בכללה תגיע אל קצה — דרושים לנו, על הכל, עצבים חזקים. יותר מעמדת הבדידות כשלעצמה. מסוֹר־כנת לה למדינת ישראל חולשת־הדעת של בעלי פחד הבדידות, משמאל ומימין כאחד.

בתביעת ערביות מסוימות לא יצאה עדיין מגדר אהדה אפלטונית. יתכן כי הוא יסכים למינכן של המזרח התיכון אם השליטים הערבים יעמידוהו בפני עובדה מוגמרת. אך הערבים לבדם אינם מסוגלים לכך, וספק גדול אם ממשלתו (לכש־תתחדש, אם תתחדש, לאחר הבחירות) תנקוף אצ־בע למטרה זו. אכן אם אין לנו תמיכה מצד מוס־קבה, דומה שאין לחשוש עתה מפני איבה גלויה כפי שנתגלתה בימי תקו האנטי־יהודי בימיו האחרונים של סטאלין. אכן יש ויש סיכויים להצ־

איזוהי ממשלה טובה ? זו המלמדת אותנו למשול בעצמנו.

גיתה

כל עיקרו של שלטון הוא האמנות להיות ישר.

תומס ג'פרסון

קצן של ריסובליקות ממותרות ; קצן של מונארכיות מעוני.

מונטסקיה

תוצאות הבחירות להסתדרות

הרצל ברגר

כאות להחלשת הקשר הארגוני והנפשי שבין המור־ני פועלים בישראל לבין הסתדרותם וכי הבורג־נות הישראלית היתה שואבת ממנו עידוד רב להגברת הסתערותה על ההסתדרות, מפעלי העז־רה ההדדית של צבור הפועלים והמשק הציבורי החפשי. ההשתתפות העצומה בבחירות הבליטה מאד את כוחה וליכודה של ההסתדרות והגבירה את כושר עמידתה של תנועת הפועלים בהתמור־דות המעמדית הגוברת והולכת בחברה הישר־אלית.

אין ספק, כי לא רק ההשתתפות הגדולה בב־חירות הביאה אתה נצחון רב־ערך להסתדרות עצמה, אלא אף תוצאות הצבעתם של קרוב לאר־בע מאות אלף עובדים מאורגנים. הסתערותן של כל מפלגות האופוזיציה בתוך ההסתדרות היתה מכוונת כולה נגד מפלגת פועלי ארץ־ישראל. בתוך האופוזיציה משמאל חל זמן קצר לפני הבחירות פילוג ב"מפלגת הפועלים המאוחדת", וההגיון חייב, כי השותפים מאתמול יקדישו במל־חמת הבחירות שלהם מקום נרחב למדי לסילוק החשבונות ביניהם לבין עצמם; במיוחד חייב זאת ההגיון מאחר שהיה ברור, כי לגבי "אחדות הע־בודה־פועלי ציון" השגת מספר קולות גבוה יותר או לפחות מספר קולות שווה לקולות שתרכוש מפ"ם היא בנגד שאלת קיום — ואמנם הצליחה "אחדות העבודה" להתגבר על "השומר הצעיר". בתוך האופוזיציה מימין הופיע גורם חדש — העובדים הציונים הכלליים. ואף כאן חייב ההגיון, כי ההתמודדות ביניהם לבין העובד הציוני תקיים תפקיד חשוב במערכת ההסברה של שתי המפ־לגות האלה; במיוחד אפשר היה לצפות לכך מא־חר שאף לגבי העובד הציוני והמפלגה הפרוגר־סיבית כולה היתה רכישת מספר קולות גדול יותר מן הציונים הכלליים שאלת־חיים — ואמנם הצ־ליח אף העובד הציוני במשימה זו. אף על פי כן לא הורגשה כלל המלחמה הפנימית שבתוך האו־פוזיציה משמאל ושבתוך האופוזיציה מימין במ־ערכת הבחירות. כל החיצים כוונו נגד מפא"י. השאלה המרכזית שחוצבה בפני הבוחרים בבחי־רות לועידה השמינית של ההסתדרות, היתה זאת: התשמור מפלגת פועלי ארץ־ישראל על הרוב שלה בהסתדרות או תרד למעמד של מיעוט? ופירוש

תוצאות הבחירות בהסתדרות פירושן בראש וראשונה נצחון ההסתדרות. שבוע־שבועים לפני הבחירות עדיין היה קיים חשש חמור ומבוסס, כי ההשתתפות בהצבעה לא תהיה גדולה. עם הק־מת המדינה לא פגה חשיבותה החיונית של ההס־תדרות למפעל הפיתוח במדינה, לעיצוב דמותה החברתית ולהעלאת רמת החיים של תושביה העובדים. העצמאות המדינית ומשקלה של תנועת הפועלים הסוציאליסטית בחיי המדינה הקימו בסיס חדש, איתן ונרחב יותר, לפעולותיה של ההסתדרות. הישגיה בשנים האחרונות רבים, מגווונים ומעמיקים מאד. אף מספר חבריה גדל הרבה יותר מגידולו הכללי של הישוב. כל אלה מגבירים, כמובן, את חשיבותה האובייקטיבית של הסתדרות העובדים בחיי המדינה ובחיי חבריה. אף על פי כן הועם בעיני רבים הוזהר המדיני שהיה להסתדרות ולהכרעות הצבוריות הגדולות שבתוכה בתקופה הטרום־ממלכתית. אז היתה ההסתדרות בהכרת חבריה מרכז החיים הצבוריים, וההכרעות המדיניות בקרבה ומערכות ובחירות לועידתה הכללית היו חשובות בעיניהם מן הבחירות לאספת הנבחרים ולקונגרס הציוני. עתה הועמדה ההסתדרות בצל עלי־די המדינה, והבחירות לועידתה הכללית של הסתדרות העוב־דים חשובות בעיני מאות אלפי חבריה פחות מן הבחירות לכנסת. על כן היה קיים החשש, כי חלק לא מבוטל מבעלי זכות הבחירה יוותר על קיום זכותו האזרחית בהסתדרות. אילו היה חשש זה מתאמת, היה בלי ספק נובע מן העובדה שהוסברה, כי בינתיים הועתק מרכז ההכרעה הצבורית מהסתדרות העובדים למדינה, וכן מן העובדה כי הייצוב המתקדם והנורמאליזאציה הגוברת בחיינו הכלכליים, המדיניים והצבוריים עלולים להוריד בהדרגה את אחוז ההשתתפות בבחירות, המוסיף להיות בישראל גבוה שלא כר־גיל בהשוואה לכל הארצות הדמוקרטיות. גורם נוסף העלול להוריד את אחוז ההשתתפות בבחי־רות בישראל הם השינויים שחלו בהרכב הישוב עם עליית ההמונים מארצות המזרח. אולם ספק רב הוא אם על דעת הצבור היו מתקבלות הסי־בות האובייקטיביות למיעוט ההשתתפות בהצ־בעה; אין זה מן הנמנע, כי היו מפרשים אותו

ורק אחרי זאת הוציא מתוכה את מתנגדיו. הסיכוי בר זה היה צולע על שתי ירכיו: לגבי המשל ולגבי הנמשל גם יחד. ואמנם לא הספיק לסייעה ב' אורך הרוח לחכות עד אשר תשיג את הרוב במפלגת פועלי ארץ-ישראל — או שהתפתחות הפנימית במפלגה הוכיחה לה, כי בתנאים של חירות פוליטית ומשטר דמוקרטי פנימי במפלגת המוניים קשה יותר הדרך להשתלטות על מפלגה מאשר בתנאי מחתרת ובתוך קבוצות קטנות ומפוררות של חברי מפלגה אי-ליגאלית בי ארצה ובאמיגראציה הפוליטית. הקמתה של מפלגת "השומר הצעיר-הליגה הסוציאליסטית" ויצירתה של סיעה ב' מתוך מסגרת המרות המפלגתית והסיעתית של מפלגת פועלי ארץ-ישראל צפנו בחובן סכנה של ערעור יציבותה המדינית של הנהגת ההסתדרות כמשטר חיים בארגון המעמדי וכיסוד לפעולתו של צבור הפועלים המאורגן בתוך הישוב והעם.

בבחירות לוועידה החמישית של ההסתדרות הי עובדים, בשנת 1940, קבלה מפלגת פועלי ארץ-ישראל 69% מכלל הקולות. אולם שלישי (או כמעט שלישי) מן המנדטים ניתנו לחברי סיעה ב'. הרי שהרוב של המפלגה בהסתדרות ויצירות הנהגת ההסתדרות היו תלויים בקבלת מרות המפלגה ע"י סיעה ב'. חברי הסיעה ניסחו בזה אחר זה ניסוחים שונים להגדרת המקרים שבהם מרות המפלגה אינה מחייבת אותם. במשך הזמן הורחבו ההגדרות עד כדי כך, ששטח מרותה של המפלגה צומצם כמעט עד אפס. התקופה — מלחמת העולם השנייה. השואה באירופה. התקרבות ההכרעה המדינית בגורל הארץ — לא היתה נוחה להסקת מסקנות מן המצב הפנימי במפלגה, וסיעה ב' מצדה ניצלה את התחשבות הרוב שבמפלגה במצב המדיני עד תומה. היא לא הביאה בחשבון, כי אורך-הרוח של הרוב נובע מהכרת המשימות ההיסטוריות של השנים ההן, וכאשר לא נרתעה זו בטכסיסה מפגיעה גלויה בתפקידים אלה ויצביעה בועד הפועל של ההסתדרות, יחד עם נציגי השומר הצעיר ופועלי ציון שמאל, נגד מתן הוראה לנציגי ההסתדרות בקונגרס היסוד של האינטרנאציונאל המקצועי, לתבוע הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, החליט הרוב במפלגה להקדים בכמה חדשים את הבחירות לוועידה הששית של ההסתדרות.

בבחירות לוועידת הששית, בשנת 1944, תבוע מנהיגי סיעה ב' מן הציבור ההסתדרותי אישור

הדבר, בהעדר מפלגה אחרת שאפשר היה לראות בה כמועמדת בעלת סיכויים לרוב בהסתדרות: התקיים יציבות של הנהגת ההסתדרות — או יוקם בה משטר חדש של הנהגת העניינים על-ידי שבע מפלגות, שכל אחת מהן היא מיעוט, והן מכוונות את ענייניו ופעולותיו של ציבור הפועלים המאורגן על יסוד קואליציה קבועה פחות או יותר כבמדינה או על יסוד קואליציות מתחלפות ככרשויות מקומיות מסוימות (ירושלים, לדוגמה). ציבור הבוחרים נקרא על-ידי מפלגות האופוזיציה כולן למגר את הרוב של מפלגת פועלי ארץ-ישראל. מנהיגי מפלגת "אחדות העבודה" הציגו את הורדת מפא"י ל-49% בהסתדרות כמטרת מאבקם בבחירות. הצבור השיב לשאלה שהוצגה לפניו חשובה שאינה משתמעת לשתי פנים. מפלגת פועלי ארץ-ישראל שמרה ואף ביצרה את מעמדה כרוב מוחלט וגדול בהסתדרות.

נצחונה זה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל אינו נצחון מקרי אלא הוא המשך התהליך המתגשם בחייה של ההסתדרות העובדים זה למעלה מחמש עשרה שנה. לפני כשבע-עשרה-שמונה-עשרה שנים נשבר קו האיחוד המדיני ששלט במחנה הפועלים הישראלי עד אז. הפיעו שני כוחות חדשים, האחד מחוץ לשורותיה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל והאחד בתוך שורותיה, שאמרו שני הם לקעקע את מפלגת המעמד הדמוקראטית המונית ולהשליט על תנועת הפועלים קבוצות הנהגה "אואנגארדיסטיות", כל אחת לפי דרכה. השומר הצעיר הגיח מחומות הקבוץ הארצי, ארגן את אוהדיו — בחלקם הגדול אף הם חברי הקיבוץ לשעבר — במסגרת "הליגה הסוציאליסטית". קבוצה אחרת בעלת מאויים אואנגארדיסטיים פעלה באותה תקופה בתוך מפלגת פועלי ארץ-ישראל. ההתחרות הטבעית בין שני הקבוצות האואנגארדיסטיות היתה מלווה הבדלים אידיאולוגיים ואף חילוקי דעות בדבר הטכסיס הנכון למיגור אופיה הדמוקראטי-המוני של תנועת הפועלים הציונית-הסוציאליסטית והמרתו במשטר של הנהגה אואנגארדיסטית או, לפחות, בהתחשבות מתמדת בין קבוצות מועמדים שונות להנהגה אואנגארדיסטית. מנהיגה הרוחני של סיעה ב', החבר יצחק טבנקין, הסביר בנאומו במועצת הקבוץ הארצי במשמר העמק למנהיגי השומר הצעיר, מדוע הוא וחבריו אינם מוכנים לעזוב את מפלגת פועלי ארץ-ישראל, בהזכירו להם, כי לבין לא פילג את המפלגה הסוציאלי-דמוקראטית הרוסית ולא עזב אותה, אלא השתלט עליה מבפנים

של סיעה ב' קרוב ל-23% בהסתדרות. בבחירות לועידה הששית היא הגיעה ל-17.7%. אחרי הכ"חירות לועידה הששית התאחדה סיעה ב' עם פועלי ציון שמאל שברשותם היו 5% הרי שביחד מנתה "המפלגה לאחדות העבודה — פועלי ציון" 22.7% בין חברי ההסתדרות. אחרי כן התאחדו שניהם עם השומר הצעיר והקימו את "מפלגת הפועלים המאוחדת". "השומר הצעיר" "הכניס" לחשבון המשותף 15.7%. מפלגת הפועלים המאוחדת הלכה לבחירות לועידה השביעית. כשברשר תה 38.4% בהסתדרות. מהם 22.7% של אחת-ע"פוע"צ. היא קבלה בבחירות לועידה השביעית 34.3%, מהם, לפי ההסכם הפנימי במפלגה, למעלה מן החצי לאחדות העבודה — פועלי ציון, כלומר למעלה מ-17%. בבחירות לועידה השמינית הגיעה אחדות העבודה — פועלי ציון ל-14.6%. הרי שמפלגה זו נתונה בירידה מתמדת (23%), ונוסף על כך כ-6% של פועלי ציון שמאל, בוועידה החמישית, 22.7%, יחד עם פועלי ציון שמאל, בוועידה הששית, 17% בוועידה השביעית, 14.6% בוועידה השמינית).

וזאת לזכור כי חשבונה של סיעה ב', על כל שמותיה וגלגוליה, אינו חשבון חלק ופשוט. אין זו מפלגה העושה דרכה בפשטות תחת דגלה ופורנה אל הצבור בשמה המפורש. ב-1940 היא ניסתה להשתלט על ההסתדרות במסווה של חברות במפלגת פועלי ארץ-ישראל, ב-1944 אמנם בשמה היא, אך תוך הבטחת "איחוד כולל של פועלי ארץ-ישראל", ב-1949 כחלק של מפלגת הפועלים המאוחדת, ב-1955 בשם המפורש של הפילוג, שדגלו עליה "אחדות העבודה". רק תמימים יניחו, כי חישובים וסיכויים של רווחי בחירות לא היה להם משקל בהחלטות שקדמו לכל השותפותיות ופירוקי השותפויות הללו. אך שום טכס לא היה בו כדי לעצור את תהליך הירידה המתמדת. ועוד ראוי לזכור, כי בגלגוליה השונים גילתה סיעה ב' לפחות פעמיים את כל התרמית שבשיטה האואנגארדיסטית. פעמיים, בפלגה את מפלגת פועלי ארץ-ישראל ובפלגה את מפלגת הפועלים המאוחדת. היא זימנה את האפשרות לב"דוק עלידי פנייה לצבור הפועלים את יחסי הכוחות שנקבעו תחילה בעזרת טכסיסים אואנגארדיסטיים. בשנות 1940—1944 היא עשתה את מפלגת פועלי ארץ-ישראל, בטכסיס אואנגארדיסטי (הקמת סיעה בתוך המפלגה), למיעוט בהסתדרות, אך כשעברה ההכרעה לידי הבוחרים נפוצה

למצב שהיה קיים בהסתדרות לפני הבחירות — את שלילת הרוב ממפלגת פועלי ארץ-ישראל והקמת משטר חדש בהסתדרות — משטר הסכמים בין סיעות מיעוט במקום יציבותה הנדינית של ההנהגה. ציבור הבוחרים השיב בשלילה ויחברית את תקוותה של סיעה ב' ליהפך ל"לשון-המאזנים" ועלידי כך ליטול לידה את השלטון בהסתדרות על אף היותה מיעוט בה. למעשה, אם לא להלכה, הלכה מפלגת פועלי ארץ-ישראל לבחירות ההן לאחר שלושה פילוגים. לא רק סיעה ב' הגדולה עזבה אותה. כמו בהסתדרות שתי סיעות קטנות חדשות שאף הן קיבלו את מרבית חבריהן ובוחריהן משורות מפלגת פועלי ארץ-ישראל ובוחריה — "עליה חדשה עובדת" ו"העורב" בדדתי". אף על פי כן השיגה מפלגת פועלי ארץ-ישראל 53.7% מכלל הקולות — רוב מוחלט. הרוב של מפלגת פועלי ארץ-ישראל הוסיף לגדול בבחירות לועידה השביעית, בשנת 1949, היא קבלה 57.06% אחוזים. בבחירות לועידה השמינית, בשנת 1955, נמשכה מגמה זו.

פירוש הדבר, מבחינה הסתדרותית כללית, הוא כי ציבור הבוחרים בהסתדרות לא בלבד שהוא מחייב את קיומה של הנהגה יציבה מבחינה פוליטית, אלא מעלה את הרוב שניתן להנהגה שבחר לעצמו מועידה לועידה, באטיות אך בייציבות. יתר על כן: נוכח הריבוי המתמיד והיצום במספר חברי ההסתדרות והצטרפותן של שכבות חדשות אליה, שעלולים היו לגרום שינויים גדולים ומהירים בהרכב המדיני הפנימי של ארגון הפועלים הגדול בארץ, יש חיוב רב בהתפתחות ההדרגתית המעידה, כי יחסי הכוחות בין שוב החדש מקבילים ליחסי הכוחות בישוב הריתיק.

מבחינה מפלגת פועלי ארץ-ישראל יש, כמובן, חיוב רב בעליית המתמדת של כוחה בהסתדרות. מפלגה העומדת בשלטון ואחראית לכל פעולותיו עליתה בארץ דמוקראטית קשה יותר מעלייתה של מפלגת אופוזיציה. עליה מתבדת זו של מפלגת שלטון אין לה כמעט דוגמה בעולם, חוץ משתי ארצות סקאנדינאיות. הרוצה ללמוד מן ההתפתחות ביחסי הכוחות בין המפלגות בהסתדרות עד עתה על מגמות ההתפתחות בעתיד מן הראוי שישוה עם עלייתה המתמדת של מפלגת פועלי ארץ-ישראל את התפתחותה של המפלגה השניה לגודל בהסתדרות, "אחדות העבודה". אחרי הבחירות לועידה החמישית היו ברשותה

עליה זו של הקולות הלא-סוציאליסטיים משקפת את הצטרפותה של שכבה חדשה. חדשה מבחינה פסיכולוגית-מדינית, להסדרות. ההסדרות היא עכשיו הרבה יותר כללית משהיתה לפני שש שנים, ועובדה זו מתבטאת לא רק בעליה הגדולה של אחוז ההתארגנות בקרב ציבור העובדים למקצועותיו וסוגיו השונים, בעליה הגדולה של אחוז חברי ההסדרות בתוך הישוב, אלא גם בהצטרפותם להסדרות של רבים, ביחוד מבין הישוב הוותיק אך גם מבין העולים החדשים, שעוד לפני שש שנים סרבו להצטרף אליה מטעמים פוליטיים ופסיכולוגיים. עובדי משרדים צבוריים ופרטיים, עובדים עצמאיים שבינתים נעשו שכירים, עובדי מפעלים קטנים שבינתים עברו לעבודה במפעלים בינוניים וגדולים, אשר לפני שנים אחדות לא היו מאורגנים כלל אף סרבו להתארגן בכלל או שהעדיפו את ארגון העובדים הציונים הכלליים ואת "ההסדרות העובדים הלא-אימית" על ההסדרות הכלליות, הצטרפו בינתים להסדרות הכלליות אך לא ויתרו על עמדתם האנטי-סוציאליסטית. מקצתם, שבאו משורות "ההסדרות העובדים הלאומית" ומצביעי "חרות", כנראה העדיפו הפעם את המלל הלאומי הקיצוני על המלל האנטי-סוציאליסטי ובכך יש להסביר את המספר הגדול של קולות "אחדות העבודה" שנרשם בקלפיות המסורתיות של "חרות". בעוד כמה שבועות, בבחירות לכנסת, ניווכח לדעת, אם מצביעים אלה עברו עם הצטרפותם להסדרות אף מבחינה פוליטית לתחום השפעתה של מפלגה ציונית-סוציאליסטית כ"אחדות העבודה", או שהצביעו בעדה בבחירות בהסדרות מהעדר רשימת "חרות" ובבחירות לכנסת יחזרו לכור-מתחבתם המדיני. אולם רובם של חברים חדשים אלה בהסדרות נתנו את קולותיהם לשתי המפלגות הלא-סוציאליסטיות. פירוש הדבר, לגבי הערכה מציאותית של תוצאות הבחירות בהסדרות, כי אילו שמרו מפא"י, שני פלגי מפ"ם, הקומוניסטים והעובד הדתי את כוחם כשהיה לפני שש שנים, היתה מפא"י זוכה ל-54% — 55% אחוזים בלבד, שני פלגי מפ"ם יחד — ל-32%—33%, הקומוניסטים ל-2.5%, העובד הדתי ל-2%, ויש להעריך את העליה והירידה היחסית של המפלגות השונות גם אגב התחשבות בתיקון זה; יתכן שאין הוא חל במידה שווה על הקומוניסטים, ששאבו עד עתה גם בישוב היהודי את רוב קולותיהם שלא מבין חברי ההסדרות ועלית אחוז

האגדה כי "מפא"י היא מיעוט" כמוך לפני רוח. בשנות 1949 — 1955 עשה השומר הצעיר את אח"ע, בטכסיס אואנגארדיסטי (ה"קולקטיביות הרעיונית"), למיעוט בתחומה של מפ"ם, אך כשעברה ההכרעה ביחסים הפנימיים במפ"ם לידיו הבוחרים, נפוצה גם האגדה על עדיפות כוחו של השומר הצעיר כמוך לפני רוח, זה, כנראה, הפרי הרעיוני החיובי היחיד מכל נדודיה והתחלשותיה של סיעה ב': שום הסבר רעיוני לא היה בו כדי לגלות לצבור הרחב, באיזו מידה עשויות שיטות אואנגארדיסטיות לסלף את רצון הצבור ודרכו, כטיול זה של מנהיגי סיעה ב' על פני ציבור הפועלים הישראלי, טיול שעדיין לא הגיע לקצו. ושום הסבר רעיוני לא היה בו כדי להוכיח באיזו מידה כל הטכסיסים האואנגארדיסטיים הם חסרי תועלת בארץ דמוקרטית, שבה נטולה מן הקבוצה האואנגארדיסטית כל אפשרות לקיים, עלידי מניעת הכרעה דמוקרטית של ההמונים לאורך ימים, את ההישג שבו זכתה בכוחו של טכסיס מוצלח. על אחת כמה הטכסיסים הם חסרי תועלת הם במצבנו אנו, כשעומדות זו מול זו שתי מפלגות אואנגארדיסטיות, מתוך ידיעה ברורה כי סיכוין היחיד לעלות לשלטון דיקטטורית הוא בסיוע כוח חיצוני של מעצמה זרה, והכוח החיצוני יעדיף בלי ספק לא אחת מהן אלא את הקבוצה האואנגארדיסטית השלישית, הקטנה שבכולן, התלושה מן המציאות הישראלית כליל והמתנכרת לכל צרכיו ומאוייו של מעמד הפועלים הישראלי.

אחת התוצאות הבולטות של הבחירות היא התגברותו של האגף הבלתי-סוציאליסטי והאנטי-סוציאליסטי בהסדרות. אגף זה עלה מ-3.8% (של העובד הציוני) בבחירות 1949 ל-9% לערך בבחירות האחרונות, מהם 5.2% להעובד הציוני ו-3.8% לעובדים הציונים הכלליים. אין יסוד להניח, כי התגברות זו מקורה באמת ב"נטייה ימינה שנתגלתה בצבור הפועלים" שעליה מקוננים עתוניהן של מפ"ם ו"אחדות העבודה". "חברי הקואופרטיבים" שזנחו לפי הסברה זאת את מפא"י והצביעו הפעם בעד מפ"ו, במידה שהם קיימים, כנראה כבר זנחו אותה בבחירות הקודמות, ובעלי המקצועות החפשיים שמקצתם המירו, לפי השמועה, א' בפ', מספרם אין בו כדי להסביר תוספת של למעלה מ-5% לאופוזיציה האנטי-סוציאליסטית שבהסדרות הכלליות. כנראה, קרובה יותר לאמת ההנחה, כי

תנת היתר לטרייד-יוניונים ליבראלי אנטי-סוציאליסטי, וטרייד-יוניונים אנטי-סוציאליסטי זה השתדל להבליט במערכת הבחירות את התנגדו-תו למשק הפועלים ולמוסדות העיקריים של עז-רה הדדית בהסתדרות. הוא מבקש לרוקן את ההס-תדרות מחלק חשוב מתכנה הקולוניזאטורי וה-חברתי-המדיני ולהעמיד את פעילותה בעיקר על תפקידיו של איגוד מקצועי שיגרת. המפעל הסוציאליסטי הכביר של פועלי ארץ-ישראל לא הראה עדיין את כוחו לכבוש את לבם של אלפי עובדים שמסרו את קולותיהם לרשימות העובד הציוני והעובדים הציונים הכלליים. שכבת הבי-נים באנגליה — שכבת בינים מבחינה חברתית-פסיכולוגית אולי יותר מאשר מבחינה סוציאליס-טית ממש — תמכה במפלגת הפועלים בראשית דרכה לשינוי דמותה החברתית של אותה מדינה, אך לאחר שהושגו ההישגים הגדולים בשדה הבי-טוח הסוציאלי, בשטח מדיניות המסים והסוב-סידיות, לאחר שצומצמו ההבדלים הסוציאליים והוגשמו הצעדים הראשונים, אמנם חשובים למ-די, של ההלאמה — החלה שכבה זו מתגעגעת לאתנחתא בהתקדמות לקראת משק סוציאליס-טי והפסיקה התקדמות זו בהעלותה פעמיים לשל-טון את השמרנים. במשטר דמוקרטי חפשי צפוי-יות סכנות להגמוניה של תנועת הפועלים הסוציא-ליסטית לא רק מכשלונות אלא גם מהישגים הנראים גדולים ומהירים יתר על המידה לשכ-בות-בינים סוציאליים ופוליטיות. עדיין אין סכ-נות כאלה צפויות להגמוניה של תנועת הפועלים הסוציאליסטית בישראל. כי במידה שאפשר לנ-חש דבר על תוצאות הבחירות לכנסת לאור תוצ-אות הבחירות בהסתדרות יש לצפות להגברת הכוחות הסוציאליסטיים בכנסת — אפילו יתמי-דו "אחדות העבודה" והשומר הצעיר בסרובם להצטרף לכוחות העשייה הסוציאליסטית הפוע-לית הממשית במדינה. אולם הטא לא יכופר תח-טא הנהגתה הסוציאליסטית של ההסתדרות לע-תידו של הסוציאליזם הישראלי אם לא תעשה את חשבון-נפשו של המפעל הסוציאליסטי ביש-ראל ולא תמצא דרכים להגברת כוח המשיכה שלו לגבי המונים שעדיין לא נענו לקריאת הסוצ-יאליזם. הגברת תכנו הסוציאליסטי של המפעל, יציקת ערכים סוציאליסטיים לתוך המסגרות הסוציאליסטיות שהוקמו. זה הדרך להרחבת הבי-סיס הציבורי של המפעל הסוציאליסטי בהמוני בית ישראל.

ההתארגנות העלתה את אחוז הקולות ההסתדרו-תיים בכלל קולותיהם היהודיים. מבחינה הסתד-רותית מקפת פירושו של דבר, כאמור, הגברת אופיה הכללי של ההסתדרות. אולם אין להתעלם גם מן המסקנות המדיניות של הרחבת תחומה הארגוני של ההסתדרות. העליה הגדולה של אחוז חברי ההסתדרות בישוב גורמת, כי באורח מקביל מצטמצמים גם החוגים שמחוץ להסתדרות אשר מפלגות הפועלים העצמ-איות יכלו לגייס בהם תמיכה מדינית במערכות הבחירות הכלליות. אין זה איפוא מן הנמנע כי אותו גורם עצמו — גידולו היחסי, לא רק המוח-לט, של מספר חברי ההסתדרות המעלה את אחוז המפלגות האנטי-סוציאליסטיות בין בעלי זכות הבחירה חברי ההסתדרות הוא שיוריד את אחוז המפלגות הסוציאליסטיות בין בעלי זכות הבחירה שאינם חברי ההסתדרות. מאידך, הגידול היחסי של מספר חברי ההסתדרות שיעורו גדול כל כך, שאין בשינויים אלה כדי להפחית בהכרח את אחוז המפלגות הסוציאליסטיות בציבור בעלי זכות הב-חירה כולו או אפילו כדי למנוע את גידולו של אחוז זה.

מבחינת יציבותה של הנהגת ההסתדרות מותר להניח, כי עלית כוחה של האופוזיציה מימין אגב החלשת כוחה המשולב של האופוזיציה כולה ופי-צולה בשני אגפיה ישמש גורם נוסף להגברת הי-ציבות. שכן לפני הבחירות האחרונות עמדה מול כוחם המשולב של מפלגת פועלי ארץ-ישראל וה-עובד הדתי (שעמדתו ברוב השאלות שאינן נוג-עות לדת וזהה עם עמדתה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל) אופוזיציה משמאל שמנתה 37%, ומהם 34.4% מלוכדים בסיעה אחת, ואופוזיציה מימין שמנתה 3.8% בלבד. עתה מונה האופוזיציה הש-מאלית כולה רק 31% והיא מפוצלת לשלוש סיעות שהגדולה בהן אינה מגיעה אף ל-15%, ונגדה קיימת אופוזיציה מימין המונה 9% שאף היא מפוצלת לשתי סיעות. והרי לא רק חולשתה של האופוזיציה גברה. גבר גם כוחו של הרוב.

עם זאת, אל להן למפלגות הסוציאליסטיות כו-לן להתעלם מהופעתו של גורם אנטי-סוציאליסטי בעל כוח ניכר בהסתדרות. נכון הדבר, כי תוספת כוחו באה ברובה המכריע מהצטרפותם של חוגים חדשים, אנטי-סוציאליסטיים מעיקרם, לארגון הפועלים, מהגברת אופיה הכללי של ההסתדרות. אך עובדה היא, כי כוח חדש זה קם והוא כוח ושו-תף לגיטימי בהסתדרות. החברות בהסתדרות נו-

הבחירות לכנסת: נסיון אומדן

אורי רענן

השביעית של ההסתדרות. משמע, רק פועלים בעלי הכרה ובעלי השקפות מגובשות השתתפו או בבחירות להסתדרות, ואלו ציבור הבוחרים לכנסת הראשונה כלל זאת הפעם הראשונה את המוני העולים החדשים שלא הספיקו להתערות בחיי ההסתדרות. אין ספק כי מן 45% עד 50% מכלל בעלי זכות הבחירה העשויים להשתתף בבחירות לכנסת השלישית יהיו אלה שהשתתפו גם בבחירות לועידה השמינית. פירושו של דבר כי מספר המשתתפים בבחירות לכנסת לא יעלה בהרבה על 800,000. בשעה שלפי התוצאות הארציות כבר ידוע כי מספר המשתתפים בבחירות לועידת ההסתדרות היה יותר מ-400,000.

אילו היה המספר היחסי של הפועלים עולה בתקופת הביניים בשעור שווה לגידול האוכלוסייה — אי אפשר היה ליחס משמעות מיוחדת לעליה זו מ-32% ליותר מ-45%; אולם הריבוי הנוכחי במספר היחסי של המצביעים לועידת ההסתדרות יש ליחסו כנראה לא רק לגידולו של מעמד הפועלים במדינה, אלא בעיקר להצטרפוּתם של יסודות "בורגניים" (מה שמקובל משום מה לקרוא בשם "אורחיים") או "בורגנים-למחצה" למסגרת הכוללת של ההסתדרות. יסודות אלו מורכבים מעולים חדשים חסרים עדיין הכרה מדינית-פועלית, אנשי מקצועות הפשיים, פקידים, עובדי מדינה וכדומה שמספרם גדל במידה ניכרת למן שנת 1949. (השימוש במונח "בורגני" בא כאן לשם נוחות, והוא מבוסס על הכרה פורליטית יותר מאשר על הגדרה סוציולוגית).

גידולו של היסוד הבורגני בתוך ההסתדרות מניח לנו הפעם להסיק מסקנות מבוססות יותר לגבי תוצאות הבחירות לכנסת השלישית. אם ננכה את מספר המצביעים לועידה השביעית של ההסתדרות ממספר המצביעים בבחירות לכנסת הראשונה (שנערכו בהפרש זמן קטן בתחילת 1949) תהיה התוצאה שווה למספר המצביעים ה"בורגניים": מתוך האלמנט ה"בורגני" הזה הצביעו בשנת 1949 25% בלבד בעד מפא"י ורק כ-5% בעד מפ"ם, בעוד שבבחירות להסתדרות הגיע אחוז המצביעים בעד מפא"י ל-57 ואחוז המצביעים בעד מפ"ם ל-34. והנה, בבחירות לועידה השמינית היו כשליש * מהמספר הכולל של

כמעט כל המפלגות שהשתתפו בבחירות לועידה השמינית של ההסתדרות יצאו בתרועות שאון מיד כשנדעו התוצאות הארציות. הכל ניצח... איך אפשר הדבר? ואם אמנם כן הוא — על חשבון מי הושג הנצחון הכללי הזה?

אין ספק כי ההודעות הסותרות הן פרי העובדה שכל מפלגה הגיעה לידי מסקנה על יסוד חישוב משלה, בהעדר סיכום מוסמך. החישוב המוטעה ביותר בנסיבות אלה הוא זה הבא להקביל את הישגי הבחירות האחרונות לעומת אחוזי הקולות שנפלו בחלקה של כל מפלגה בבחירות של שנת 1949. בהסתמך על חישוב זה טענו אנשי לאחדות העבודה כי אחוז הקולות שקיבלה מפלגת פועלי ארץ-ישראל כמעט בכל הערים הוותיקות ירד בשיעור ניכר לעומת הישגיה של מפלגת פועלי ארץ ישראל בבחירות הקודמות להסתדרות; ומפא"י טענה כי האחוז הכולל של הקולות שניתנו למפ"ם ולאחדות העבודה נופל בהרבה מכלל אחוזיהן בבחירות לועידה השביעית של ההסתדרות. והנה, אלו ואלו צודקים, ודבר שאין צריך לומר כי מפא"י צודקת באמרה כי השיגה הישגים חשובים במדינה כולה שבה שמרה על הרוב המוחלט שהיה לה. הסתירה בהערכות השונות נובעת כאמור מן ההסתמכות על חישוב מוטעה ומן ההקבלה אל תוצאות הבחירות של לפני שש שנים — הקבלה שאין לה יסוד מציאותי. השאלה שלפנינו היא, מה אפשר ללמוד מתוצאות הבחירות האחרונות לגבי הבחירות הקרובות לכנסת ומה הן, לאור תוצאות הבחירות להסתדרות, התמורות המדיניות שהתחוללו בישראל משעת הבחירות לכנסת השנייה בשנת 1951?

אכן רשאים אנו להסיק מסקנותינו מתוך הסתמכות-מה על הבחירות לועידת ההסתדרות בשנת 1949 ואפילו על הבחירות לכנסת הראשונה, ובלבד שהדבר לא יעשה בדרך גסה. כלומר בלי להביא בחשבון את התמורות במבנה החברתי של ההסתדרות ובלתי להתחשב בשינויים המדיניים שחלו בשש השנים האחרונות, כפי שהן השתקפו כבר בבחירות לכנסת השנייה.

ראשית דבר, רק 32% מכלל המצביעים בבחירות לכנסת הראשונה השתתפו בבחירות לועידה

— כ־17,000 קול, לציונים הכלליים כ־15,000 קול ולעובד הדתי קרוב ל־8,000 קול. אפילו ישתתפו בבחירות לכנסת השלישית יותר מ־80% מציבור הבוחרים. כלומר 840,000 בוחר. הריר המדד לקביעת מנדט אחד בכנסת יהיה 7,000 בערך. הקורלות שהשיגה מפא"י בבחירות להסתדרות בלבד יספיקו לה איפוא ל־33 מנדטים בכנסת ולמעלה מזה. לפי מספרים אלה תשיג לאחדות העבודה 8 מנדטים, מפ"ם 7, הפרוגרסיביים 3, מק"י 2, והציונים הכלליים 2 מנדטים והדתיים מנדט אחד.

במה יכולה להתבטא תוספת הקולות של המפלגות הללו בסקטור הבורגני אשר לא השתתף בבחירות להסתדרות? לפי התוצאות בבחירות לכנסת הראשונה יכולה מפא"י לזכות ב־25% אחוזים נוספים מתוך קולות המצביעים בסקטור הבורגני, כלומר ב־115,000 קולות (אם מספר המשתתפים בבחירות לכנסת השלישית יגיע ל־840,000) שהם יותר מ־16 מנדטים. לאחדות העבודה ומפ"ם יחד עשויות, לפי לקח הבחירות לכנסת הראשונה, להשיג יותר מ־5% מן הקולות הבורגניים (23,000 קול שהם קצת יותר מ־3 מנדטים — שניים מהם לאחדות העבודה ואחד מפ"ם) הקומוניסטים יזכו לפי חישוב זה ב־4% בערך מקולות המצביעים שלא השתתפו בבחירות להסתדרות — במקרה דנן מתוך הסקטור הערבי (19,000 קולות נוספים שהם קרוב ל־3 מנדטים), וכך הלאה.

תוצאות הבחירות לועידה השמינית של ההסתדרות מוכיחות איפוא כי מפא"י תזכה ב־49 מנדטים בערך (תוספת של ארבעה מנדטים לעומת הבחירות האחרונות לכנסת השנייה, או תוספת שני מקומות למספר הנוכחי הכולל את חברי הכנסת ד. ליבשיץ וחנה למדן). לאחדות העבודה עשויה להשיג כ־10 מקומות, לעומת 4 שהיו לה במושב הרביעי של הכנסת השנייה. למפ"ם יהיו כ־8 מקומות, לעומת שבעה בכנסת השנייה, ול־15 מקומות שהיו לה לפני הפילוגים. למק"י יש סיכוי לקבל 5 או 6 מקומות בכנסת השלישית לעומת 5 מקומות שהיו לה עד הצטרפותם של חברי הכנסת סנה וברמן לקומוניסטים. מכאן שבחלקן של המפלגות הלא-הסתדרותיות, כלומר הציונים הכלליים, הדתיים, "חירות", הפרוגרסיביים ונציגי המיעוטים יפלו 46 עד 48 מקומות, לעומת 55 מקומות שהיו להן בכנסת השנייה. אי אפשר אמנם לקבוע מי יצא מפסיד, אולם אפשר

המצביעים אנשי היסוד ה"בורגני" שנתן רק מיספר מיצער מקולותיו בבחירות לכנסת לשתי מפלגות הפועלים הגדולות של אותם הימים. ההג"י יזן מחייב שאחוז המצביעים בעד מפא"י ובעד שני פלגי מפ"ם היה מחוייב לרדת בבחירות להסתדרות בשיעור ניכר (מפא"י — מ־57% ל־48% ופלגי מפ"ם מ־34% ל־24%) כתוצאה מ"מהילת" יסודות "בורגניים" בתוך ציבור העובדים חברי ההסתדרות. נוסף על כך יש להביא בחשבון את העלייה במספר הקולות של מפא"י בבחירות לכנסת השנייה (בהשוואה לכנסת הראשונה) וירידת מפ"ם בתקופה המקבילה, שהיתה מחוייבת להתבטא בבחירות לועידה השמינית בהישג של 51% למפא"י ושל 21% לשני פלגי מפ"ם. למעשה עלו מפא"י ומפ"ם-אחדות העבודה כל אחת בשבעה אחוזים על ההישג שהיו צריכות להגיע אליו לפי החישוב שלנו. לאור העובדה שהפעם השתתף בבחירות להסתדרות יסוד בורגני לא-מבוטל נ"תן לומר כי 14% האחוזים הנוספים הללו אבדו למפלגות הבורגניות ששתים מהן השתתפו בבחירות להסתדרות. העובדה שלא היתה עליה גדולה במספר מצדדי המפלגות הבורגניות בתוך ההסתדרות מבשרת כשלון למפלגות הללו בבחירות הקרובות לכנסת, כיון שהפעם לא הגיע מספרם של המצביעים הבורגניים שמחוץ למסגרת ההסתדרות אלא למחצית המספר הכולל של הבורחים לכנסת השלישית, בעוד שבבחירות לכנסת הראשונה היווה סקטור זה שני שלישים ממספר הבוחרים. כיון שהשיגו הפעם רק אחוז מיצער מקולות הסקטור ההסתדרותי (לרשימות פ' וצ') יחד לא יותר מ־9%), יהיה על המפלגות הללו לפחות להכפיל את מספר תומכיהן בתוך הסקטור הלא-הסתדרותי כדי לשמור על מעמדן הנוכחי בכנסת.

ב.

אם נעשה חשבון זה במספרים מוחלטים הרי למפלגת פועלי א"י היו לפי התוצאות הארעיות של הבחירות לועידה השמינית — 236,000 קול, "לאחדות העבודה" כ־60,000 קול, למפ"ם כ־52,000, לעובד הציוני — יותר מ־21,000, למק"י

* לאומדן זה הגענו מתוך השוואת אחוז המצביעים בבחירות לועידה השביעית של ההסתדרות לעומת אחוז המצביעים בבחירות לכנסת הראשונה (32%), עם אחוז המצביעים בבחירות לועידה השמינית לעומת האחוז המועדף של המצביעים בבחירות לכנסת השלישית (כ־48%). הבאנו בחשבון את ה"ריבוי הטבעי" בהסתדרות שאינו בא ממקורות "בורגניים".

עדיין לא הגיעה לפיסגתה ושמפלגת הציונים הכ"ל ליים בעיקר לא הפעילה את תותחיה הכבדים ולא נחלצה במלוא יכולתה הכספית והטכנית לעזרת הרשימה שנשאה את שמה בבחירות להסתדרות. אכן חילוקי הדעות בצמרת "הציונים הכלליים" בענין רשימת העובדים שלהם השתקפו גם במערכת הבחירות להסתדרות והם עלולים להשתקף בבחירות לכנסת ואף לגרום לכמה הפתעות.

ההישגים שהשיגה מפלגת פועלי א"י בבחירות לועידה השמינית של ההסתדרות היו תלויים בלי ספק במתח הרב ובערנות הגדולה שצינו את הבחירות הללו ויחדו אותן מבחירות קודמות לוי עידות ההסתדרות. שמירתם של ההישגים הללו גם בבחירות לכנסת השלישית והגדלתם תלויות בשמירת המתח והערנות המדינית בתוך הסקטור ההסתדרותי והעמידה נגד השפעות מתנגדות העלולות לבוא מצד אותן מפלגות שלא השתתפו הפעם במאבק על קולו של הבוחר הישראלי.

להניח במידה מרובה של ודאות שהמפסידים העיקריים יהיו "הציונים הכלליים" ו"חרות". לגבי המפלגה הפרוגרסיבית יש להניח כי זו תצליח. לפחות, לשמור על מספר המקומות שהיו לה בכנסת השנייה. וקרוב לשער כי תוסיף עליהם. התעלומה העיקרית היא מה יהיה גורלם של הפלגים השונים בחזית הדתית.

ג.

חשבון זה מיוסד בעיקרו על משמעותם של המספרים, אך יש כמוכח להביא בחשבון כמה גורמים אחרים. מצד אחד עשויה הצלחתה של מפלגת פועלי ארץ ישראל בבחירות להסתדרות להשפיע במידה מסוימת על חלק מן הבוחרים המתקשים להחליט למי יתנו את קולם, ולהגדיל על ידי כך את מספר המנדטים שלה מעל לאותו מספר שאליו הגענו בעזרת חישוב סטטיסטי-הגיוני. ואולם, מצד אחר מן הראוי להביא בחשבון את העובדה שמערכת הבחירות

לא איש כמוני יצוד קולותיו של קהל הפכפך במחיר סעודות-ערב ומתנות נגדים בלויים.
הורציוס

קיבלתי את מברקך. אראה זאת כפגיעה קשה בכבודי אם אתה או שכמותך תצביעו נעדי. הואיל ויש לך מגע עם הרבה אזרחים לא נאמנים, מה שאין לי, אבקש ממך למסור להם גילוי דעת זה.

וודרו וילסון

בתשובה למברק של אילירי בשנת 1916, כשהלה איים עליו באבדן קולות פרוגרמניים.

יהודי ארצות-הברית וחרדתם

אפרים שמואלי

בתולדותינו שזכה באמנציפציה מקפת, שלא היתה כמוה להמוני ישראל בשום ארץ מארצות גלותנו. כלו עיניהם של המוני ישראל לאמנציפציה בדוֹרות האחרונים. כמה וכמה וויתורים נכונים היו לוותר ולא עלה בידיהם להשיגה ולקיימה. קיבוץ צים יהודים קטנים לערך קיבלו זכויות "פורמא-ליות" ולא נתקיימו בידיהם למעשה במלואן. הקיבוץ היהודי הגדול ביותר במזרח אירופה, יהודי רוסיה, זכו לאמנציפציה מלאה ומשלמים מחירה באבדון. ואף על פי שרעיון ה"אמריקניזציה" הלך גם כאן לא מעט בעקבות הרעיון הלאומי-ני באירופה, עדיין ניכר בו טיבו הראשון, שאין בו משום "מיתוס ההסכם" בין המיעוטים והרוב. ועדיין הוא רחוק מאד מן התפיסה הטוטאליטאית רית שהיתה מצויה באירופה, לא בארצו של היטלר ומחקיו בלבד.

על בחינה פוליטית-אנושית זו כדאי להתעכב מעט.

כיסופים לזקיפת קומת האדם, לחירות ולרוויה, שזרעו בלבבות של תאבי ישועה מדורות, בכוח תורות דם ומוסר מקודשות, הצמיחו עולם אמריקני חדש זה, שאין כמוהו לשגשוג חמרי-טכני. טוב לזכור, שתרבות השפע, שנתאפשרה מכוח ההתקדמות המופלאה של הטכניקה, נוצרה בעיקרה וביסודה מתוך הלך רוח לא-חמרגני-מלכתחילה. אבות מדינה זו הקנו ערך קדושה לנפש היחיד, לשלומה ולרווחתה. הנפש עולה לרגל למלכות החירות. לא בשם כוח השלטון והתועלת החמרית אלא בשם זכויות האדם ועוזו הרוחני לתקן עולם עמדו הללו לייסד את מדינתם. למשטר הייחם החדש קראו דמוקראטיה.

והנה לימדונו תולדות העמים כלל גדול: לא יתכן משטר דמוקראטי אלא בחברה שיש בה רוויה יחסית, רמת חיים הגונה, מינימום של חינוך כללי, תחבורה קלה, אף תחבורת לשון, סמלים, טכסים ודעות במשמע. חברה תעשיינית כשרה למשטר זה ביותר.

בודאי, היא יוצרת גם את סותריה-היפוכיה; היא עצמה כאילו מולידה את בעלי הרצון להפוך את קערתה על פיה: את הפרולטאריאון החותר תחתיה להפילה, אבל באמת יש לומר, שהמוני פרולטאריאון היו קיימים עוד לפני המהפכה הת-

א. שויון בלא בטחון.

האמנציפציה באירופה נוסדה, אם בגלוי ואם בחשאי, על התנאי הנודע, כי "ליהודים בתורת יחידים — הכל, ואילו ליהודים בתורת אומה — לא כלום". תנאי זה, ככל שהיה הוא עצמו פרי התפוררות ההוויה היהודית בגולה, היה מקור הרס רב: שמד, נישואי-תערובת, התבטלות המורני ישראל בפני הגויים, בריחה מקובצת מגורלם ויעודם, ולסוף השמדה המונית. ציבורי העמים, בין שהיו שומרי דת הנצרות ובין שהיו עובדי-אלילים בלבוש נוצרי או בביזוי לבוש, לא קיימו את ההסכם, כשם שבסופו של החשבון לא יכלו גם היהודים לקיימו עד תום, בכל מלוא המסקנות שהיו כרוכות בו. כמה חדרה הגזענות לתוכו של העולם הנוצרי, להפך כל הסכם בין הרוב "האריי" ובין המיעוט ה"לא-אריי" אתה למד ממעשיהן של מדינות קתוליות כממשלת וישי, הונגריה, פולין, ועוד יותר ממעשיה של ממשלת סלובאקיה. המוני-סיניור יוסף טיסו ובני עמו, האדוקים בקתוליות, שלחו את היהודים לכבשני הגאזים.

בארצות הברית ניתנה האמנציפציה ללא תנאי וולת הנאמנות לחוקי המדינה, המובן מעצמו, ומדינה זו נפרדה מבתחילה מן הכנסיה ועשתה פירוד זה חוק יסודי מקודש. ככל מה שנחרת בחוקתה. במכתבו המפורסם לקהילת סאבאנה לא ביקש ואשינגטון מאת היהודים לוותר על תרבויהם הלאומית. הוא ואבות המדינה הראשונים כולם דיברו על "אומה" יהודית ("ניישון"). אמנם בני הקהילות הספרדיות המעטות, שכינו עצמם "ארמה יהודית" באותו זמן, היו שרויים באוירה של התבדלות מכלל ישראל. שומרים על ייחודם הספרדי הטהור, ואהרן לופה, יהודה טורה ומרדכי עמנואל נוח היו יוצאי דופן מביניהם, ואולם לא ידעה אמריקה קיצוץ בשרשיה ובטיבה המיוחד של האומה היהודית, בחינת "כרטיס כניסה" לחברה האמריקנית. השויון לא ביקש כאן מבתחילה להטביע על כל האוכלוסים חותם אחד. חירות ושויון עדיין דרו בכפיפה אחת, כלומר — ליברליזם ודמוקראטיה עדיין לא צרדו זה את זה. הציבור היהודי בארצות הברית הוא הראשון

* ראה המאמר הקודם, "מולד", חוברת 80, עמוד 71.

שנחרתו בשנת 1886 בפסל החירות בשערי ניו-יורק את קהל המהגרים הזה: "תני לי את עייפך, את ענייך, את המוניך הנבוכים, הנכספים לנשום בחירות... שלחי אלי בני בלי בית, המושלכים בסער..."

וכך באו גם המוני ישראל. יהדות משיחית, ציונות מרדנית מדורי דורות, זרעה, ואמריקה קצרה. הלשה היתה ארץ האבות מלאסוף את גידחיה.

מכאן אתה למד: יסודו של הקיבוץ היהודי בארצות הברית אינו מחומר בלבד. גם המטריי-אליזם שלו יונק משרשי רווח עמוקים, מכיסופים ל"ציון", שנתלכשו בלבוש אחר מחמת קוצר יד האומה. ארץ עשרת השבטים, החיים בבטחה וברוחחה מעבר לסמבטיון אף היא פרי דמיונו הקיי-בוצי-המשיחי של ישראל בגלויותיו.

המהגרים לארץ החופש הרחבה והגדולה הא-מינו, שנפתחה לפנייהם תקופת השתתפות רבת עלילה ועשירת דעת וחוויה; פגישה פוריה הנה נזדמנה להם עם עמי העולם תחת שמים חדשים. בארץ צעירה שישובה מועט ואפשרויותיה מרו-בות לאין שיעור, כמעט בלא גבול, קל לפרנס אידיאלים של שויון, חירות ואחווה. הדבר אמור בהגירה עד שנות השמונים ובמידה מסוימת גם אחריהן. "הספר" עדין היה פתוח: אפשר היה לנוע מערבה, הנענים והנרדפים האמינו, שימ-צאו כאן לא רק מקלט ורווחה אלא גם חיים מתו-קנים, שאין בהם מובדלות יהודית. "ארץ עדין זאת הן לך תפתח בניה אחינו לך יקראו!" — באמריקה יתקיימו דברי הפייטן ולא ברוסיה, שלא כחלום האשלייה של המשכיל העברי. היה אופורטוניזם לא מועט ברצון זה לוותר על בדילות יהודית, אבל היו גם טעמים אידיאליסטיים נע-לים, שלבושם היה לעתים כולו חוץ — טיסמות תנועות ההשכלה והסוציאליזם, אבל תוכם היה יהודי-מוסרי, פנימי.

מבחינת אירופה היתה ההגירה גורם משמר. המדינות הישנות הקיאו מתוכן קהל נגושים ולחור-צים, נרגנים ומרדנים, שהיו מזומנים להפוך את סדריהן. ההגירה נטלה את העוקץ מגופה של אי-רופה ועוד פירנסה אותה במשלוח כסף וסחורות. אבל מבחינת אמריקה אפשר לומר, שההגירה הי-תה רובה כוח פרוגרסיבי, משדד מערכות, משנה ומתקן. באירופה קיימה את עטרתה של הישן, בא-מריקה ביקשה להוציאו מפני חדש.

והנה זו צרה: להט הנפש הוהיטמאני לשויון

עשיינית, פרולטאריזם מובן זה של מקופחי חיים ועשוקי משפט. רב היה קהל "האנשים שחורי השער, המגדלים אורז", כדברי הפתגם הסיני, אותן "בריות עלובות" שמתאר מנדלי, "העולות ונוצצות לפנינו ככמהין וכפטירות, לקומתן ולצב-יונן ולדעתן בבת אחת, שלא להרגיש מתחילה בהיותן ובגידולן... ויושבים שם בשפל בקרן חשכה, פרים ורבים בחשאי ומי נותן דעתו עליי-הם? ישרצו להם כרצונם!"

עניות מרודה, שעבוד מלכויות ושעבוד איש לרעה, מחלות וסבל, אין בהם חידוש. עיקרו של החידוש בחברה התעשיינית היה פאתוס העשייה, שנתכוון להעביר מן העולם מצב זה בכוח הטכ-ניקה החדשה: יחדל אביון מקרב הארץ! רעיון הפרוגרס כרעיון מכוון אנושות, כתשוקה וכחובה, הוא מנטעי הנעמנים של המחשבה המשיחית. במשך זמן מסוים נדון בתולדות תרבותה של אי-רופה כעובדה היסטורית והטעה את הבריות כי תקוה מופרות, שסופה היה אכזבה מופרות. קודם שהכריזו על האמונה בקידמה היתה רווחת בעמים אמונת עכו"ם במה שהיה הוא שיהיה, ובזמן החו-זר חלילה מחוזרים מחוזרים. מענין הדבר, שקונ-דורסה בחיבורו המפורסם "מסה על סיכום ההיס-טוריה של קידמת הרוח האנושי", שנדפס בשנת 1795 והפיץ את האמונה בקידמה, לא הזכיר לא את מכוונת הקיטור ולא את יתר אמצעי הטכניקה שנתחדשו בימיו. לא מהם קווה להבנות במהרה. נושא ההתקדמות הוא לדעתו רוח האדם ולא היי-צור המוני. חירות היחיד היא הנחה לקידמה, ואין הרווחה הכלכלית והחברתית נקנית על השבון החירות אלא מכוחה ובסיועה, קיצורו של דבר: מסורת אנושית לא-חמרנית היתה ראש-פינה לציוויליזציה החמרנית, להלכה ולמעשה.

דברים אלה אמורים בכלל ואמורים בכל פרט ופרט. מדעת ושלא מדעת חש כל מהגר בע-ליל, שאמריקה היא חוף-מבטחים לחירות. כל אחד ואחד ברח משעבוד מלכויות, מאימתנות ומשחי-טות או מחובת צבא, ממיליטאריזם מכלה עולם במלחמות, מעניות מנוונת, מהתנוונות בבתולים מוקינים, מאכזבה כלכלית וחברתית ומפחד האכ-זבה, כללו של דבר — ממחסור קיים או מדומה. קדחת ההגירה אחזה את אירופה והיא שלחה, משנת 1870 ואילך, שלשים וחמשה מיליון מבניה אל ארץ הבחירה וההבטחה. בקדחת זו נאחזו החלכאים והנדכאים, העניים והעשוקים, המרד-נים והמיואשים. וכך תארה אמה לזרוס במלים

דית, מתיחות והפליות, אתה מוצא שהאנטישמיות היא בת-לויתם. ואמנם לא פסקה חיותה של זו גם בארצות הברית. אמנם מעולם לא הגיעה כוחה לידי שלטון כלשהו במדינה, אף לא הגיעה לידי ביטוי ברדיפות או פרעות בנוסח אירופה. בשנות השלושים, עם התפשטות התעמולה הנאצית במדינה, הלכה וגברה והגיעה לשיאה. במאתים אגודות והסתדרויות התארגנה. בשנת 1939 סיפרה ועדת דייס (ועדה מטעם הבית התחתון של הקונגרס "לשם חקירת הפעולות הבלתי אמריקניות בארץ") על פעולותיהן של אלה לציבור הרחב. הסתה אנטישמית ותעמולה פא-שיסטית נכרכו יחד. ימי השפל הכלכלי חיזקו אותן. ימי הגאות, עם תחילת המלחמה השנייה, החלישו אותן. אף על פי כן עדיין מצויות רבות גם היום, על פי רוב בשינוי-שם, אף כי בדרך כלל יש לומר, שההסתה פחתה מאד. שוב אינה באיפנה. האוירה כולה אחרי מלחמה זו נעשתה נוחה יותר. הדמוקראטיה האמריקנית דנה לגנאי את הטיפוס של הקנאי והצבוע, המסית והמדיח, הפורץ פרצות בבנין המדינה כולה על ידי שיסוי במיעוטים. טיפוס זה הוא כאן בשפלה-המדרגה לפי סולם ההערכות של החברה. "בין האישים האמריקנים נשואי הפנים, המקיימים תפקיד צי-בורי בחיי הכלכלה, המדיניות והיצירה הרוחנית, מעטים מאד אלה שלא הסתייגו בשעת הכושר מהתחסדות קנאים נטולי סובלנות ושלא הזהירו מפני האסון שבמסעי הסתה מרושעים נגד מיעו-טים". (מדברי לייבוש לרר ב"אידישר קמפר", גליון ראש-השנה תש"ט). אף על פי כן אין להכחיש שגם החיים בתנאי אזרחות מלאה זו שוכרם בצדם, ורק רעה גורמים לעצמם המשלים עצמם אשליה אופטימית גמורה. בדרך כלל עומד הציבור היהודי על המשמר, ער ומתוח, ומחוסר בטחון גמור. כמה הסתדרויות יהודיות עוסקות זה שנים רבות בהגנה על זכויות היהודים באמרי-קה, בתיקון "יחסי הציבור" (זהו השם הרשמי למ" יודעתנו "התגוננות מפני האנטישמיות"): הועד היהודי האמריקני, הקונגרס היהודי האמריקני, הליגה נגד ההשמצה שליד "בני ברית", ועד הפו-עלים היהודים והחיליים היהודים המשוחזרים. הסתדרויות אלה, המוציאות כחמשה עד שמונה מיליון דולר לשנה, עורכות מסעי תעמולה והס-ברה להגנת הזכויות, לארגון וועדי וועידות משו-תפות של בני ברית ושאינם בני ברית נגד הפל-יות בתעסוקה, בחינוך, בשיכון, בהשתתפות האז-

ורחבות לבו של אמריקני מובהק זה זנו יותר את הדמיון הפיזי מאשר את המציאות: אידיאולוגיה לחוד וחיים לחוד גם באמריקה. דוקא בארצות הברית מרובים היו מבתחילה מקורות הסכסוכים והניגודים, אף כי מצד אחד מצויים היו גם גורמי שיתוף כבירים. ארצות-הברית ביקשו למוג במ" הירות גדולה ככל האפשר בני עמים וגזעים שו-נים זה מזה מיוזג של חטיבה מדינית אחת. באי-רופה נמשכה התהוות המדינה מאות שנים רבות. השבטים שהתלכדו לאומה-מדינה היו שם קרובים זה לזה, או כפו זה על זה שלטון אחיד. בארצות-הברית נתלכדו יחד בני עמים רחוקים זה מזה, באי כוח כל עם ולשון באירופה, ונוספו עליהם מיליונים של כושים מאפריקה. ועוד: בתקופת גידולה של המדינה התפשטו בקרב בני העמים השונים הדעת וההשכלה. ההכרה העצמית נתגב-רה. קיבוצים מתבדלים זה מזה יצרו להם במהרה מסורת כתובה או הביאו עמיהם את מסורתם והי-פיצה בקלות מרובה בין חבריהם. המתיישבים הראשונים ובניהם, שנתנו את דעתם על מעמדם המיוחד, התבדלו מיתר האוכלוסים והתבצרו בתוך עצמם. יצרו והפיצו את מיתוס עליונותם על כל יתר האמריקנים. האחרונים ביקשו להזדהות עם הראשונים. בדומה לכך יצרו קבוצות החלוצים במערב את מסורות האגדות שלהן, שחיברו יחד אותם ואת צאצאיהם והבדילום מכל יתר האוכלו-סים. אף גדרי הדתות הבדילו. כך נוצרו שיטות היירארכיה, מקומיות ומדיניות כלליות, שהעמידו מחיצות עבות למדי להשתתפות ולטמיעה. הוותק הקנה כבוד ויקר ועל פי רוב גם עושר. "במקום שהוונדר-בילטס יושבים, שם ראש השולחן". יחש האבות (הוותק בארץ) והעושר התחברו יחד ויצרו את האריסטוקראטיה החדשה. על פי שתי אמות-מידה אלה הורבדו המעמדות זה על גבי זה ונלחמו זה עם זה.

הקצב המהיר של ההגירה הוסיף אף הוא קשיי הסתגלות. האירים והגרמנים, שהגיעו באמצע המאה ה"ט, בני העמים הסלאוויים והיהודים שב-או במחצית השניה של המאה ובסופה, המוני המ-גרים בעלי דתות ותרבויות שונות זו מזו, נקלטו בקושי ב"כור ההיתוך". המעצורים והניגודים גב-רו. כל גל הגירה גדול הרבה פחד ומתיחות, נוס-פה על כך הגירת בני גזעים שונים זה מזה: כושים, סינים ויפאנים ועוד, להעמיד גבולות ול-הרבות מובדלות.

בכל מקום שאתה מוצא קשיים בהסתגלות הד-

של האנטישמיות מפני היהודי ואם בפחדו של היהודי די מפני האנטישמיות. למסקנה דומה מאד לזו מגיבים עים החוקרים, בעלי הספר "האישיות האבטורית-טארית" (*), מן הספרים החשובים ביותר על שר-שיה של האנטישמיות. בדרך כלל נוטה בשלהיים לחשוב, שהיהודי האמריקני מגויס בפחדו מפני ה-אנטישמיות, אבל את העובדה עצמה של הפחד אינו מכחיש, ונהפוך הוא: חיבורו מדגיש אותה ביותר.

ב. הישגיו מדעי החברה בחקר האנטישמיות

כוונתו של מאמר זה להוכיח, הן בפרקו על ענייני הכלכלה והן בפרקו על המעמד המדיני ועל הצוררות, שיהודי ארצות הברית רובם רואים עצמם כ"עדת גורל", חטיבה אתנית חברתית, כלכלית ותרבותית, מעורבת בציבור האמריקני ואינה מובלעת בו, חטיבה מיוחדת בעל-כרח, המתחילה להכיר, בעיקר בסיוע הישגי הדעת של הפסיכולוגיה והסוציולוגיה, שמצד עצמם אין להן שום שייכות לעניני היהדות, כי אמנם אי אפשר לו לאדם מישראל לקנות לו מנוח חת נפש מבלי שיוזה את עצמו עם גורלו וינסה להפכו, לדעתו ולרצונו, לדבר שבי-עוד. "שלום נפשו" — נכסו היקר ביותר — אינו נקנה לו אלא בקרב ציבור יהודי, בעל בטחת חיים ואמונה בדרכו. אכן רוב היהודים שבארה"ב, בני הדור האחרון, והם בני הדור השני או אפילו השלישי להגירה, אינם רוצים בהתייחסות מפורשת מדי ברצונם העיקרי, הער והפעיל, ואינם מודים בה בהכרתם העליונה, הערה והפעילה.

אבל אני מניח שבין רצון והעדר רצון, בין הכרה לתת-הכרה, יש דרגות עירנות ופעילות ולא בבת אחת נבלעים ההכרה בתת-הכרה והרצון בתת-רצון או באי-רצון. מרדכי קפלן מביא בספרו על "עתידי היהודי האמריקני" הערה נבונה זו על טיבה של הבדיחה היהודית בארצות הברית: "בגישו שבמזרח אירופה, קודם להתפוררות, ידע היהודי לא הרבה על הנעשה בעולם הגדול ועל חיי האומות. אבל דייה היתה ידיעה זו כדי לנטוע בו את ההכרה, על דרך ההשוואה, שגורלו עלוב. בעיני שלום עליכם — אומר רוברט ס. ווארשאו — נתכוונה הבדיחה היהודית לומר כך: הוטל עלי לחיות ככריה עלובה, ואני באמת עלוב, אבל העוקץ הוא שאני גם מלך בין הבריות — יהודי אנוכי, ומשמעם של הדברים: בשים לב לתנאים, הרי הסתדרתי לא רע. אבל באמריקה משמעה

רחים היהודים בכל עסקי הציבור. הן חוקרות ומוקיעות תנועות אנטישמיות, עוסקות בביאור שרשן של "דעות קדומות" קיבוציות ובעקירתן. נוסף על הגנת הזכויות והרחבתן ועל תיקון היחסים בין הקיבוצים השונים באמריקה, מתרכזות בשנים האחרונות המועצה, המאגדת את כל ההסתדרויות האלה יחד, בשלש בעיות אקטואליות: איך משפיעה "המלחמה הקרה" בעולם על המשטר הדמוקרטי בארה"ב ועל בטחון חייהם, עשייתם ויצירתם של המיעוטים? (לשון אחרת: איך משפיעה על בטחון חייהם של היהודים רדיפת הקרמוניסטים בארה"ב, שהצוררים מזהים אותם עם היהודים?) הבעיה השניה היא תחיתו של הנאציזם במערב גרמניה, והשלישית היא בעית היחסיים בין הכנטיה והמדינה והשפעתם על היחסים לציבור היהודי. מהיקף עבודה זו ומתקציבה ניכרים פנייה המתיחות.

בצדק קבע ב. בטלהיים, מן האוניברסיטה של שיקאגו* עובדה מרכזית זו: "אין להטיל ספק, שהורים יהודים רבים מרגישים עצמם נפחדים ומאוימים על ידי האנטישמיות ואפילו נרדפים על ידי חרדת-תמיד להפלייה של עכשוו וליאיבה לעתיד לבוא, לתוקפנות, לדחיה מן החברה. בהשלתות הלך-רוח זה על יהודי אמריקה אפשר לראות את העובדה המרכזית בחיי היהודים במחשבה ובמעשה". אמנם המחבר סבור, שאין מקום לאימה, אבל יש מקום לזהירות, למעשים נבונים, לחרדה קלה, בעיקר לאחר מה שאירע ביהדות גרמניה לפני המלחמה וביהודים בכל ארצות הכיבוש הגרמני כשעת המלחמה. המחבר, פסיכולוג מקצועי, מנסה לבאר במאמר זה, בין היתר, שפחד היהודי מפני הגוי מקביל לפחדו של האנטישמי מפני היהודי, אלא שלפחד הראשון יש יסוד של ממש. הפחד מפני האנטישמיות מרכז בתוכו כמה פחדים של היהודי המודרני: חוסר בטחון סוציאלי, פחד מפני התחרות, פחד מפני ליקויים אישיים וכמה וכמה חרדות העולות בלב אדם בחברה תעשיינית מודרנית. ניתן לומר כי ההתחרות הכלכלית, ההתכוונות אל השוק כל יום תמיד, גוררת עמה חרדות, המתגלגלות אם בפחדו

* ב"קומנטרי", ספטמבר 1951.

** The Authoritarian Personality, יצא לאור מטעם הוועד היהודי האמריקני כחלק בסידרה של "עיונים בדעות קדומות", 1950.

עניינינו כאן, ט. וז. אדורנו מנתח שיחה שבה אמר אדם אחד, כי היהודים הם "בעיה עדינה" (a ticklish problem). המושג בעיה — אומר אדורנו — הועתק כאן מתחום המדע ושימושו שו כאן לא בא אלא כדי לעורר את הרושם של שיקול דעת חוקר ובודק ואחראי. ברמזו לבעיה תובע אדם לעצמו מעין הרחק אישי ומכריז מודיעי, שלא בהערכה פרטית מדובר כאן. "זוהי, כמובן רציונליזציה מצוינת של "דעה קדומה", לימוד זכות על דבר שאין בו צד של זכות. נתן גלייזר ("קומנטארי", מרס 1954) מסייע בידי המחבר: אין היהודים בארץ זו "בעיה" בדומה ל"בעיה הכושית", שהיא בעיה אמיתית הנדונה בר אש חוצות, ולא היתה בעיה יהודית בארצות מערב אירופה מתחילת המאה הי"ט ואילך. רק אלה הרוצים לעשותה בעיה משתמשים במושג זה. באו מבקרי ספר "האישיות האבטוריטארית" בקובץ מאמריהם "עיונים בהיקף ובשיטה של 'האישיות האבטוריטארית'"* וטענו שהביטוי "הבעיה היהודית" מצוי ביותר ושימוש רגיל, בדרך מה לזה של "הבעיה הכושית" ואין בו מה שמייחס לו אדורנו. אף על פי שהביטוי מצוי ביותר והוא כנראה חוסף ענין של ממש, מצוקה קיימת ועומדת, אין גם המבקרים האלה מעלים על דעתם פתרון ציוני.

יתר על כן: הספרות הציונית-העיונית עצמה לא יצרה בארצות הברית שום יצירה שהלך-רוחה דומה לזה של "האבטואמניפיציה" או "מדינת היהודים". לגבי עצמם, מתוך צרכי גופם ונפשם, לא יצרו הציונים, על כל מחנותיהם, שום תורה של עקירת יהודי אמריקה ושתילתם בציון כמוצא למארת האנטישמיות. במלים אחרות: אילו לא נוצרה הציונות כפתרון ל"שאלת היהודים", לא היתה קמה בארצות-הברית, כצורך עצמי, בשום אופן וענין, כלומר — ציונותם של יהודי אמריקה היא מבחינה רגשית ורוחנית סולידאריות עם פותרי "שאלת היהודים" על ידי קיבוץ הגלויות ובנין המדינה. סולידאריות יקרה מאד כשהיא לעצמה, ששרשיה בהשתתפות רגש ודעת ורצון בצרתם של אחיהם. אבל לגבי דידם גופה של השאלה אחר ופתרונותיה אחרים.

אבל נשוב אל חקר האנטישמיות.

ספרות חקר מסועפת זו אפשר לרכז בארבע דרכי הסבר, לפי דעות היסוד של המחברים על טיבה של האנטישמיות, שרשיה והתפשטותה: הקבוצה האחת של החוקרים מסבירה את האנ-

של הבדיחה היהודית זהו: אני מעמיד פנים ומתכוון להערים שאני ג'נטלמן, אבל העוקץ הוא, שאני באמת ובפשטות יהודי ערוב, ומכאן אתה אומר: מאמצי הוא עצת-כסל ועכשיו מאוחר מדי לתקן את הדבר*.)

אבל הולך ומתרבה מספר היהודים, מבני המגרים ומבני בניהם, הסבורים, שעדיין לא הוחזקה השעה לתיקון הדברים ולא על ידי העמדת פני ג'נטלמן, שאין בו מרוחה של יהדות גאה ואמיצה. והדבר ניכר, כאמור, בנסיונם של רבים מן האינטליגנציה לקנות לעצמם את הישגיה החדשים של הפסיכולוגיה והסוציולוגיה המודרניות, בעיקר לענין הבנתה של מתיחות בין-קיבוצית, ודרכה של תגובה פוריה למתיחות מסוג זה.

רובם של החוקרים, שנתנו את דעתם הרחבה והמלאה על טיבה ושרשיה של האנטישמיות בארצות הברית, על "הדעות הקדומות", על "אתגיון צנטריזם", על פאזיס וגזענות, סבורים שהחזיון אחד הוא בכל מדינה ומדינה אלא שגווניו שונים, הכל לפי תנאי המקום והזמן. התרומה העיקרית של הפסיכולוגיה והסוציולוגיה באמריקה לחקר האנטישמיות — "הדעות הקדומות" על היהודים — היא אמפירית על פי שיטתה, לפי דרכם של מדעים אלה במדינה. בודקים כיצד נוצרת האנטישמיות, מה טיבם של האנטישימים מבחינה חברתית ונפשית, אילו שכבות וגילים נתפסים לה ביותר, כיצד מגיבים ילדים לדעות קדומות של הוריהם, ואם אפשר לשנות דעות קדומות בכוח התעמולה וההסברה וכדומה. שאלונים ודיאגרמות, שיחות וסטאטיסטיקות תופסים מקום מרובה. בתוך שפע הספרים, החוברות, המאמרים והעלונים על "הדעות הקדומות בכלל" ועל האנטישמיות בפרט יש חומר רב שאינו מעלה ואינו מוריד ואולם בקצת מחקרים, שנעמוד עליהם, יוצא הכ"ו והאמפירי המובהק למסקנות עיוניות כלליות שערכן גדול. אמנם ניתן לומר מיד: הפתרון הציוני לאנטישמיות היינו הפתרון המלא — יציאת היהודים והתיישבותם בארץ מולדתם הראשונה — אין שום חוקר מציע אותו. פרט מענין, לדוגמא, מאיר עינים. אחד המשתתפים במחקר "האישיות האבטוריטארית", הספר החשוב ביותר בתחום

* קפלן, כ"ל, עמ' 58.

Studies in the scope and method of the ("Authoritarian Personality" by R. Christie and M. Jahoda, Glencoe

דינה, משהתחילו היהודים להופיע בשוק כמתחרים, מיד הרימה האנטישמיות ראשה, ואין היא מתעוררת בתחילה בקרב ההמונים אלא תחילתה למעלה, בקרב חוגי הסוחרים והבנקאים והתעשיינים. היהודי הראשון, שלא ניתן לו לגור במ"ל לון נכרי במדינת ניו-יורק היה בנקאי יהודי (יור סף זליגמאן, בשנת 1877). המוני היהודים, שביאו למדינה בשנות השמונים והתשעים, נסבלו בלא איבה, אבל משהתחילו בניהם וכנותיהם להתחרות עם בני המעמד הבינוני ולסכן את עמדותיהם הכלכליות, החברתיות והמדיניות, התחילו מפלים אותם לרעה.

המחבר הזה בדק את המודעות בעניני תעסוקה בעתוני שיקאגו משנת 1872 עד שנת 1931 והור"ח כיה על פיהן, שמשנת 1872 עד שנת 1911 אין מזכירים במודעות, שהעבודה מזומנת רק לשאי-נם יהודים, תוספת זו מופיעה בשנת 1911 בשיעור של 0.3 למאה, בשנת 1926 מגיעה ל-13.3 ל-מאה ובין השנים 1927—1931 ל-11 למאה. (אגב, בשנת 1954 נתברר שבאותה עיר מגיעה ההפליה ל-27 למאה לערך). האנטישמי רואה באמת סכנה לעצמו ולמדינה רק ביהודי המתחרה עמו, המקבל את האמנציפציה ברצינות גמורה. עמדתו של היהודי ב"שכבה הבינונית של המעמד הבינוני" פרוצה ביותר לסכנות. טוענים על המתחרה היהודי שהוא "יותר מדי שקדן, יותר מדי מצליח ותוקפני". לפי דעת מק"וויליאמס תרכז המלחמה האחרונה באנטישמיות, דוקא בארצות הברית. "העם התושב" הקים כאן, כבכל ארץ אחרת, גדרים בפני הנכרים, ואף היהודים הם בעיניו נכרים.

נראה לי שבתורת מחבר זה יש כמה אי-דיוקים והגזמות: לא רק בני המעמד הבינוני נתפסים לאנטישמיות. נוכחנו לדעת בארצות אחרות שיש גם אנטישמיות של פועלים ואפילו אנטישמיות קומוניסטית. בני השכבות הנמוכות אינם נקיים ממנה גם בארה"ב. ועוד: אין שרשה התחרות כלכלית בלבד ודרך הדטרמיניזם הכלכלי אין עליו ראייה ברורה.

מארכסיסטים או מקורבים לתורת מארכס מניחים כמוהו לבאר את האנטישמיות כדרכם של כל אלה שאינם יכולים לקבל עליהם את הסוציאליזם לפתרון לבעיות החברה והם מביעים בכך את אי שביעת רצונם מהחיים וממשטר החברתי, כדברי קאוסטקי בשעתו. פירצה חשובה בתורה זו היא שהדטרמיניזם הכלכלי הוא לדידה

טישמיות ביראה או בשנאה לזרים, בפחד כללי מפני מה שאינו מוכר, המתעורר מכוח יצר הקיום וההתגוננות. בני-אדם קרובים זה לזה מבחינה מן הבחינות נוטים להתקבץ יחד ב"קבוצות-פנים" in-groups ולהתרחק מנכרים ולהטיל בהם כל מיני דופי. זהו הסבר פשטני ביותר, שבו נאחזים גם יהודים רבים מתחילת ימי האמנציפציה באירופה והוא רווח מאד גם בקרב יהודי אמריקה. תעמולת ההתגוננות מסבירה לפי תפיסה זו, שהיהודים אינם זרים לציבור האמריקני. אין לחשוש לריבויים הטבעי; אין הם שוליים בים בחיי הכלכלה של המדינה. אזרחים כנים וישרים הם כאמריקנים גמורים לכל דבר, וההבדל בדת אינו היזק לציבור.

חולשתה של תורה זו נתגלתה בחקר בעלי חיים וילדים. מתברר, שבעלי חיים ממין אחד, בני סוגים שונים, אינם מתיראים זה מפני זה, ואין איבה ביניהם, מבחינת טבע ברייתם. והוא הדין בקטנים: אין למצוא בהם אנטיפתייה טבעית לבני גזעים אחרים. על פי רוב היא נקנית וניטעת בהם בגיל הרך, לעתים באמצעים מרובים. ועוד: ההיסטוריה מראה, שההבדלים בין קיבוצים אינם מביאים בדרך הטבע לפחדים ואיבה. אין הללו מתעוררים אלא אם כן מפרזים בהבדלים ועושים אותם גלופות-רגש ומחשבה, מתכונות של ציורי זוועה הנקבעות בנפש.

הקבוצה השניה של החוקרים מסבירה את האנטישמיות על דרך הדטרמיניזם הכלכלי: ההתחרות הכלכלית מעוררת פחדים ואיבה ורצון להשיג מיד את "המתחרה שאינו הוגן". מק"וויליאמס בספרו "המסוה לפריויליגיה" ניסה להסביר את שנאת ישראל באמריקה הסבר כלכלי ברוח זו ויצא לבטל את השקפת רוב הלוחמים באנטישמיות האמריקנית, הטוענים שאפשר לעקור את "הדעות הקדומות" על ידי הטפה לסובלנות או על ידי תעמולת התגוננות או על ידי השתקת הבעיה מעיקרה. בין היתר מביא מחבר זה הערה זו של "ועדת הנשיא לעניני זכויות האזרחים": "יש לבריות כושר מובהק לסגל את התעמולה לדעותיהם ולהלך רוחם כדי כך שהדעות והלך הרוח נשארים קיימים ועומדים בעינם". מסקנת המחבר היא ש"קיבוצים וחוגים בעלי זכויות יתר, מייצרים שיטה של מסכות לכסות את מאמציהם להשיג מוגנפולין של שלטון סוציאלי כלכלי ופוליטי". זהו המסוה שהפריויליגיה שמה על פניה. מתחילת ההגירה היהודית הגדולה למ-

תורה פסיכולוגית אחרת, שסייעה לא מעט להבהרת שרשה ודרכיה של האנטישמיות היא התורה הסמלנית של פרויד ותלמידיו. הרב עצמו הסביר את דעתו על שורש הצוררות בספרו על "משה ואחדות אלוהים", ודבריו תמהוניים, מכ"ח אישים לא בלבד את המסור והמקובל אלא גם את כל ידיעותינו המדעיות באוצרות המסור וה"מקובל": היהודים הרגו את משה, סמל האלוהים, ועל כן שנאו את עצמם ודחו מלבם את זכר הר"צח. פאולוס האמין, שאי אפשר לכפר הטא זה אלא במות בן-אלוהים, שהיה מנהיג המרד וגרם לרצח. בדרך זה המציא פאולוס את הנצרות. או-תם היהודים שהלכו אחרי פאולוס ראו עצמם לפתע נקיים מחטא זה של רצח אלוהים, והתחילו שונאים את היהודים אחיהם שלא הודו ברצח הקדמון ושלא קיבלו עליהם את הטבילה המטהרת מן החטא, הממרכת כל עוון. זהו שורש האנטיש-מיות. בודאי, יש עוד שרשים אחרים, כגון יראה מפני שוני תרבותי, חולשתם של היהודים מבחי-נת הכמות והכוח, פחד מפני המילה כסמל העיקור, והשנאה לישו משום שהיה יהודי, אבל זהו השור-רש העיקרי.

דעותיו של פרויד על סיבות האנטישמיות לא מצאו להן מהלכים במחקר רב ובספרות, פרט ל-אחת, כפי שאני רואה, והיא הדעה ששנאת ישראל היא ביסודה שנאת הנצרות, שנאה לרעיונות הש-לום והשויון, האהבה והאחווה וכל יתר האידיאלים הנעלים והמצוות המקודשות, שממקור ישראל יהלכון. מוריס סמיואל עשה תורה זו יסוד לספרו "השנאה הגדולה". שזכה לפרסום רב (זכור בספ-

רותנו "דון הנריקס" לזלמן שניאור, שראה אור באותו זמן לערך): הצוררים שונאים את ישראל שנאה פתולוגית כשם שהם שונאים את ישו ומ-שום שנאה זו, ואין זה מקרה שהנאצים ביקשו ל-היפטר מיהדות ונצרות כאחת. כן הסבירו את האנטישמיות גם כמה סופרים קתוליים, כגון הפילוסוף הצרפתי ז'אק מאריטאן. היהודים כל עצמם אינם איפוא אלא סמל. יהושע טרכטנברג חקר ובדק את סמל השטן בספרות של ימי הבי-נים והזמן החדש, בעיקר בספרות הגרמנית, ומצא שגם בדורות האחרונים נשאר היהודי במסורת הגויים סמל כוחות השטן, שמצווה להלחם בהם עד תרמה. ימי הביניים עדיין מתמשכים והולכים. והמחשבה חמיתולוגית-הסמלנית לא פסקה. כיו-צא בכך מבארים החוקרים, בני קבוצה זו, כיצד נעשו היהודים סמל העירונות, הקפיטאליזם, ה-

עובדת-היסוד בחיי יחיד וציבור, ואף על פי כן היא נזקקה לסיוע של משנות מודרניות בפסיכו-לוגיה כשהיא באה להסביר כיצד "אי-שביעת הרצון מהחיים ומהאשור" הקאפיטאליסטית מתגל-גלת באיבה למיעוט חלש.

הקבוצה השלישית של החוקרים הולכת בדרך ההסבר הפסיכולוגי. הישגי הפסיכואנליזה הוסיפו כאן הרבה. יפה יודעים אנו בימינו את דרכי "שינוי המושא" והפרויקציה: הטינה והרוגז מועתקים בנקל ממושא קשה לפגיעה אל מושא נוח לפגיעה, בחינת זה חוטא וזה לוקה. ג'ון דו-לארד, בעל התורה הפסיכולוגית על היחס שבין האכזבה והתוקפנות, הראה בעליל כיצד העתק המושא מכוחה של אכזבה, גורם לקלקול יחסים בין רוב ומיעוט, וביותר בין רוב וקיבוץ אתני זר לו. באחד הניסויים, שעשה חוקר זה, עוכבו נערים מלכת לקולנוע, ותחת ההנאה המובטחת הטרידום בכחינות ממושכות. קודם לכן, כשעדיין התכוונו ללכת לקולנוע, נתבקשו לחוות את דעתם על נכ-רים במדינה (על מכסיקאים), וכן נתבקשו לע-שות לאחר האכזבה (דעות על יפאנים). האכזבה השפיעה על יחסם. הרוגז הועתק מן המורים והב-חינות אל הנכרים. ולמסקנה זו הגיעו גם בחקירות ביחס הלבנים לשחורים. רוגזם של לבנים עניים ומקופחים על המשטר בדרום המדינה, על לבנים עשירים ושליטים, נתגלגל בשנאה לכושים. והוא הדין ביחס ליהודים. מכל שק של אכזבות בוקע מרצע השנאה, ולעתים קרובות, כשקשה לשנא ולהזיק למאכזב, עושה הנפש בתחבולותיה ומשנה כמהרה את מושא השנאה כנוח לה.

דרך אחרת בנפש היא "הפרויקציה", הוא מנ-גנון בנפש הכופה עליה לשלח שעיר לעזאזל. כבר הזכרנו את דעת בטלהיים בדבר הפרויקציה של הפחדים. באוירת הפחדים והחרדות בדורנו מתיר-אים בני אדם ביותר מפני כל שאינו ידוע להם, מפני כל דרך שאין רואים את קצה, מפני איתנים אלמוניים, שטיבם אינו ברור להם, והם רודפים כל שהם חוששים לו ומפחדים מפניו. הפחד, ה-אוכל את לבם, מושלך החוצה, אל לבם של אחרים, וככל שהנרדפים סובלים יותר ומתייראים יותר, כן הולכים הרודפים וקונים להם אשליה גדולה יותר של בטחון ושלות הנפש. מכיון שהציבור היהודי חלש ושונאים אותו מאז ועד עתה, כשי-נוי צרות ותואנות, הוא מזומן ועומד לכל "פרוי-קציה" של פחדים, לכל המבקש להסיר את זיועתם מעל עצמו ולגלגלה אל נפשם של אחרים.

עצמם מן העבר הוועמדו בחיים בודדים, ברשות היחיד. ברוח השקפתם הכוללנית — הסתמית הם קוראים בניהם: הלא אב אחד לכולנו ומדוע נב-גוד איש באחיו, אבל באמת אינם שרויים בשום אחוה. "הקשרים הראשוניים", כלשון הסוציולוג-גים, נותקו כליל, והחדשים אינם מפרנסים את נפשם בספירת העומק של הלא-מודע, הם פועלים וחושבים גויית, אבל על פי רוב עדיין מרגישים יהודית. מושג משובש של חירות הולך את חיהם שולל, ו"האפשרויות הבלתי-מוגבלות" סחררו את דעתם. רבים מבין אלה מנסים בימינו לחזור בתשובה. מובן שיש כאן גוונים רבים, מאושר של טמיעה גמורה עד יסורים קשים מתוך חוסר בטחון ב"סטאטוס" החברתי שקנו לעצמם בדי עצמם.

ב. דרגה גמורה מזו היא ההתנכרות המאורגנת, המכריזה על עצמה במודעה רבה, זו קשה לישראל כספחת, ככלל מקום, כשהכוח בידה לצאת ולהרוס ולהחריב. ה"אמריקן קאונסיל פור ג'ודאיוס" הוא חבורה מסוג צעקני ורברבני זה, המתחברת לשונאי ישראל ומפיצה דברי שיטנה. היא תובעת התבוללות גמורה, פרט לשיר שבשיר של דת "מתוקנת" ביותר. אילולא ההתעוררות הגדולה במחנה היהודים, בעיקר לטובת ארץ ישראל והמפעל הציוני בה, אפשר לא היו הללו עומדים ומארגנים את עצמם. אף הם מעידים אפוא על התמורות שחלו בחיי העם היהודי, אבל מסטרא דמסאבא. מונים הללו כשמונה עשר אלף חברים בסך הכל, אבל קולם מנסר ומטריד בהוצאת דיבה רעה ופגיעתם רעה. בעיקר אוסרים הם מלחמה על סיוע למדינת ישראל ומאיימים בדחליל של "הנאמנות הכפולה". כוחם להזיק הוא ביחוד פרי ליטי וכספי, אבל יש להופעתם ערך סיפטומאטי. רוח-עושים זו הנסוכה לפי שעה על מיעוט-שאינו ניכר, עלולה להתפשט במסיבות מסוימות.

ג. גם המכירים, כמתנכרים, נבדלים אלה מאלה לפי שרשיהם בתודעת ההזדהות היהודית. הלוחמים בצורות ביד רמה: לשכות בני ברית וועד הפועלים היהודי וארגונים אחרים, כגון "הועד היהודי האמריקני", מכירים ויוודעים את הבעיה היהודית. פנים אל פנים הם ניצבים נגדה. מלחמתם מתנהלת על רמה של הזדהות גמורה עם האויב דיאלים האמריקניים, עם טובת המדינה, עם חירות היחיד והציבור, והיא בעיניהם סניף אחד, אמנם חשוב ביותר, לדעתם, במערכה לתיקון "יחסי הציבור". מכאן רגישותם להפליית הכושים יתר המיעוטים האתניים והדתיים.

קומוניזם, רדיפת הבצע והכבוד, סמל היהירות והרמאות.

הקבוצה הרביעית רואה באנטישמיות מכשיר פוליטי בלבד, טכניקה של גיוס כוחות למפלגה, למדינה ולמנהיגיה, אמצעי לצרכים אחרים. הללו חקרו את תחבולותיהם של הפאשיזם והנאציזם להגיע לשלטון ולהתבסס בו והראו בעליל כיצד היו תנועות אלה מייצרות את האנטישמיות באופן מלאכותי, כמייצר מכונת תופת להרוס בה גוף ונפש. ביקשו הללו להשמיד את החירות, הדמוקרטיה את משטר החיים המודרני, את המהפכה הצרפתית והתעשיינית, ולא מצאו מכשיר נוח יותר מן האנטישמיות, המיתוס העשוי בידיים טמאות.

ג. כיצד מגיבים היהודים על ה-גורל החברתי-הפוליטי?

התגובות הטיפוסיות בשנאת ישראל על מעמדה של "עדת גורל" כולו, אינן שונות בארה"ב מאלה שבקיבוצי יהודים אחרים בתקופת האמנציפציה אלא שינויי תנאים ודרגה בלבד. דיינו כאן בתיאור קצר של ארבעה דרכי תגובה ראשיים, מן הטיפוסיים ביותר:

א. אתה מוצא בארצות הברית "מרפקנים", בעלי זרועות בחומר וברוח, יחידים ומשפחות נורעזים, הפורצים לפלס להם דרך לטובת הנאתם בלא שים לב לציבור היהודי כולו, מנתקים שרשיהם מן הסולידריות היהודית על כל צורותיה ועוקרים מלבם את סמליה מדעת, מתוך הרצון לבקש אושר ב"שדות זרים", היהדות נראית להם כעיקוב גדול לעלייתם, כלחץ בלא דין, כעושק אישי מבחינה חומרית וכמצמומו של העולם מבחינה רוחנית, והם מבקשים לגמול טובה עם עצמם ולברוח מן המיצר והדחק. עמדה זו ציינה ביותר את בני הדור השני לאמנציפציה באירופה והיא מציינת את בני הדור השני להגירה בארה"ב. האינדיבידואליזם הרציונלי, מיסב האידיאולוגיה האמריקנית, והתועלתנות החמרנית, שנתפשטה במדינה, משמשת לאלה צידוק למעשיהם. כשהללו מצליחים בחומריות, ולא כל שכן כשעולה בידיהם, על ידי איזה הישג רוחני שביצירה, לזכות במעמד, בסטאטוס, מקובל על שכניהם הנכרים, הרי הם סבורים שקנו להם את עולמם, הללו ושכמותם משאינם בני ברית עשו את אמריקה ל"ארץ האנשים הבדלים זה מזה", כביטוי של אוסקר הנדלין בספרו על "התלושים", בני אדם שעקרו

והיא מתפרנסת לא מעט מחוסר הבטחון הפנימי, פרי התפוררות דפוסי הציבור היהודי המסורתיים מצד אחד והתרחבות היקף המגעים עם בני קיי בוצים אחרים, מחמת אופיה התעשייני והעירוני של החברה האמריקנית והתפשטות האידיאל הדי-מוקראטי, הנוטע בלבבות אמונה בחירות ובשויון של בני כל המיעוטים. יהודים שהיו לפנים מקב-לים עליהם את נחלת גורלם בלא מחאה ורוגז, ולכל היותר הטיחו דברים כלפי שמיא ("יאמר למי שעשאו ישראל" — כדברי החת"ם סופר לאחד שטען על הפורענויות שבאו על האומה) מתעוררים למרוד בגורלם. החל מתקופת האמנציפציה נתונים אנו למרד היהודי הגדול בגורל של נרד-פים ומקופחים, ויהודי ארצות הברית רואים עצ-מם נהנים מפירותיו של מרד זה, ואינם סובלים קיפוח בשתיקה.

מכיון שתחום היחסים הבין-קיבוציים אינו תחום לעצמו, מחוץ ליתר תחומי החיים, אלא הוא מתפשט על עסקי כלכלה, חינוך ודת, אגודות מק-צועיות, בתי דין, צבא, בילוי זמן, בריאות, שיכון, עזרה סוציאלית ועסקי הציבור כולם, מרובים שטחי פעולתן של הסוכנויות להגנת זכויות הי-הודים ולמלחמה ב"דעות הקדומות". לזכותן אפ-שר לומר, שמחוזן מתגברת העירנות הסוציאלית היהודית, ומותר לומר — הרגישות היהודית, ואף התודעה היהודית, מבחינה זו אין ערכן מועט כל עיקר. הספרים שסוכנויות אלה מוציאות או מסיי-עות להוצאתם מגלים את מקורות הטעמים והני-מוקים להתנהגות יהודים ונכרים, טיפוסי הטע-מים ודרכי השפעתם על התנהגות הבריות, והם מגלים לנו את עולמו של היהודי האמריקני בדו-רותינו מבחינות רבות, אף דקות מן הדקות, שהיו מתכסות ונעלמות מעינינו, לולא אותה הרגישות לבעית הצוררות.

ד. התגובה החשובה ביותר בעינינו היא, כמוכח, חיזוק שרשי היהדות מבית והכוונת הפנים לפת-רונות יוצרים. התנועה הציונית לא הצליחה לע-קור את האנטישמיות, או אפילו למעטה במידה הגונה, שלא כתקוות מבשריה הראשונים, אבל הצליחה למדד למעט את כוח פגיעתה בנפש הי-הודית. בני טיפוס זה אינם חוששים לקטרוג בד-בר "נאמנות כפולה", מפני שהם יודעים, או מר-גישים, שריבוי הזיקות טבעי הוא בחברה המודר-נית, "הפתוחה", רבת הקיבוצים והמוסדות, הס-כנה העיקרית היא העמידה מחוץ לזיקה, בשול-יים ובקצוות, ליד הגדרות, לא לכאן ולא לכאן.

אמנם רוב חוקרי האנטישמיות אינם סבורים, שאפשר לנצח במערכה זו בכלי-זין של התבונה בלבד, בגילוי עובדות ובמתן הסברים. יבוא טוינ-בי, שכל מקורות התרבויות פתוחים לפניו, ויוכיח, אבל יש סבורים, שאין דברי ההסבר יוצאים לב-טלה, בעיקר כשמראים את שורש הצוררות בנט-יות פאסיביות-דיאקציוניות כלליות, שהן סכנה לחירות הדמוקראטית, שהמדינה דוגלת בה, בדרך זו הלכו בעלי הספר "האישיות האבטוריטארית". הם הוכיחו לדעת, שאישיות מסוג זה דביקה בער-כים של המעמד הבינוני, כמקובל וכשגור, ונוטה להתנגד לכל הפוגע בהם או אפילו הסוטה מהם סטייה כל שהיא, בני טיפוס זה נוטים לחשוב במושגים קבועים וקפואים, דוחים כוחות דמיון יוצר ומאמינים באמונות תפלות, בכוחות מאגיים-מסתוריים, שהשפעתם מרובה על גורל האדם. הם נוחים להאמין, שדברים איזמים, מסוכנים מאד, מתרחשים בעולם בסתר, ומצווה לגלותם לעיני הכל. דעתם טרודה מאד בדברים שבצנעה, בעבירות שבצנעה. מעסיקה אותם ביותר המעמד בחברה, כוח וחולשה, שלטון ומשמעת, מרות וק-בלת מרות. מחברי הספר גילו יחס ברור של קירבה בין אנטישמיות ודעות אתנוצנטריות-בכלל ונטייה לשמרנות ולאבטוריטאריות.

אף על פי שהיסוד העיוני של המלחמה באנטי-שמיות רופף למדי, ורק חוקרים מעטים סבורים, כאמור, שאפשר לעקור "דעות קדומות" בהתקפה במישרים, מוציאים עליה סכומים עצומים, כא-מור, ומותר לומר, שרואים גם אי אלה פירות בש-מירה על הזכויות, בעיקר משום שהמדינה רחוקה להלכה ולמעשה מן הצוררות הפעילה. דבר אחד ברור: הסניגוריה נחוצה בעיקר לאותו טיפוס הי-הודים עצמו, על כל פנים לאותם המרובים, שע-מידתם ביהדות רפויה, וכל כולם אנשי בינים, בשולי שני הציבורים כלולים עדיין בשתי המס-גרות ומתלבטים ביניהן, אף כי זיקתם ליהדות היא זיקה, ולו גם "זיקת משנה", וכל זמן שנחיצות זו קיימת ועומדת לא תועיל צעקתם של הציונים ושכמותם על בובות ממונו ומרצו של ישראל. אין ספק שרוב הציבור היהודי סבור, שדין הוא שתיעשה מלאכה זו ואין להניח את במת הפולמוס וההסתה לצוררים, שישתוללו עליה בתעלוליהם, כבורותם וברשעתם. אבל ברור גם למדי, שתגובה זו היא מן הטיפוס החיצוני, שתקנתה אינה מסיחה את הדעת מסכנתה.

בקרוב בני טיפוס זה גדולה הרגישות לצוררות.

המדינה. הם פועלים וחושכים כשאינם בני ברית, בהשתתפות עמהם ככל האפשר, אף כי בשכבות נפש עמוקות התגובה היא יהודית טיפוסית, ובכל שעת "נסיגה נפשית", בשעת צרה לישראל, או להפך בשעת נצחון גדולה (כגון בשעת הקמת מדינת ישראל) פורץ הלא-מודע הקיבוצי-הראשוני.

אלה הם רוב יהודי אמריקה בימינו מבחינת המנין. הם מניחים, שסכסוכים בין-קיבוציים, בין-ניהם בעיקר הסכסוכים בין רוב ומיעוט, ניתנים ליישוב, למניעה או לצמצום על-ידי ההסברה השכלית והפעולה התיאראפויטית רבת הדרכים, אף כי מדעי החברה עוד לא הגיעו למסקנות ברורות כיצד עוקרים "דעות קדומות" של קיבוצים.

בדור האחרון נתגברה הדעה גם בקרב בני טיפוס זה, שכל עבודת ההסברה והחקר הענפה, אפילו היא מועילה לתכליתה העיקרית, אין שכיחה גדולה כל זמן שאין בצדה מחשבה ועשייה מן הבחינה החיובית, לחיזוק היש היהודי, ל"אינטגרציה" של יהודים בציבור האמריקני ובעולם ערבי, על ידי החינוך היהודי, הדת או ההכרה הלא-אומית, על ידי תכנון כלכלי וחברתי בתחום הקיבוץ היהודי וחינוך מוסדותיו. לקח זה למד הדור הזה — בסיועם של מדעי החברה והנפש, ולכך יוצאות, כאמור, גם מסקנות החקר בשרשי האנטישמיות ובגילוייה. מה שטענו מורי הציונות בדור הקודם הולך ומתברר עכשיו לציבור היהודי האמריקני. בני מחנות שונים, אפילו רחוקים ומתרחקים לשעבר מתרבות ישראל, מגיבים ל"גורלם" בעולם ובארה"ב על ידי התעוררות הרצון המושכל לשוב ולהתבצר בתחום של תרבות יהודית, שיעוריו של תחום זה וטיבה של אותה תרבות שנויים ביניהם במחלוקת, אבל לא רק בני הטיפוס הרביעי למניננו כאן, אלא גם בקרב הציבור הרחב של בני הטיפוס השלישי מתפשט הרצון לתגובה מדעת, שקולה ומיושבת, של בצרון מחושב, להגן על הנפשות.

מדעת העושים ושלא מדעתם מתארגנים החיי-נוך היהודי וכל יתר פעולות הליכוד היהודי על בסיס ההנחה, שהדרך הטובה ביותר להתרחק מפגיעת הצוררות בנפש ואף למעט את כוחה עצמה הוא להתייצב מול העובדות בגלוי ובאופן ריאליסטי. אין להסתיר מילדי ישראל שהם בנים ל-קיבוץ שאין זכויותיו בפועל שוות לכל דבר לאלה של שאינם יהודים, והבעיה אינה אישית אלא בעית מיעוט בקרב רוב, בעיה קיבוצית. הויקה למדינה האמריקנית אינה צריכה להתבטא בבי-

זיקה-לא-זיקה היא הקשה לאדם ביותר; היא מטשטשת לעיניו את התחומים, שאינם מטושטש-שים כל עיקר בעיני הזר המתבונן בנסיבותיו, ומסיתה אותו להתנהגות שלא ביתו ולא חוצו נו-חה דעתם ממנה.

שני הטיפוסים הראשונים, המתנכרים הבודדים והמתנכרים המאורגנים, נושאים בלבם מטען כבד ומכאיב של "תסביך יהודי", מכאן, כלומר — "אידיאה-מדכאה" — ו"אופקי צפייה" גבוהים ומ"תוחים, מכאן, כלומר — "אידיאה מלחיבה": הם מצפים מן החברה האמריקנית, שהדברים בה יסופקו כל צרכיהם או מאמינים שבכוח עצמם יעשו חיל בתנאים המסייעים שבסביבה האמרי-קנית.

יש ביניהם, כאמור, הבדלי גוונים שונים ורבים, לפי האופי האישי, רקע המשפחה, חזקת ההשתל-בות בציבור-הרוב, לפי הצפיות שנתקיימו ולפי הצפיות שנתאכזבו וכדומה, הכל כידוע לנו יפה מתולדות ההסתגלות לעמי אירופה. תמצא כאן דרגות מעבר רבות משנאה עצמית הרסנית, המכאיבה כל חלקה טובה בנפש, עד זלוזל ביהדות ו-אדישות, עקלקלות ונפתולים וגם נחת רוח, רתי-עות ואונס וזינוקים חדשים. קשה לאלה ביותר להגיע למעלת בטחון עצמי ב"סטאטוס" שהשיגו. החרדה הגדולה ביותר, כנראה, בקרב בני הטיפוס השני: דימוי יהדות שלימה, יושבת במדינתה, הוא להם לזוועה. אימת הויקה הראשונית עליהם, והם מבקשים להרחיק מעצמם אפילו את צל אפ-שרותה, כדרך "משומדים" בכל הדורות, חשש שמה יתגלה לעצמם ולאחרים המעוות שבחיהם. אף בפרשה פתולוגית זו אין חידוש לבקי בתול-דותינו.

יחסם ליהדות של בני הטיפוס השלישי, של היהודים המתגוננים, הוא אמביוואלנטי מיסודו: קיבוץ הצריך לימוד זכות והגנה על מעשיו כל יום תמיד אינו מקנה עידוד ובטחת-חיים לחבריו. תוכני היהדות חוזרים ומטושטשים כאן, סמלים חיצוניים בלבד; ערכיה אינם מחייבים חיוב שב-נפש. מתייחסים אליהם במין מזיגה של יראת כבוד רפויה בפני האבות, של זיקת רחמים, של הרגשת יושר ותשוקה לבטלם בתוך "אינטגרציה" כוללת וגם לקיימם במידה מסוימת, מחוקה ולא-איכפתית. נושאים בעול בדרך השיגרה. הר-גשת כבוד של יחיד מזדווגת לרגישות כלפי קי-פוח זכויות העם היהודי. בני טיפוס זה עמלים על תיקון היחסים למען רווחתם של היהודים ולטובת

בריא. שדה ההתנגשות בין "סביבות" אינו סר"קע גידול נוח. יכול ילד יהודי להסתגל לסביבות שונות, כגון משפחה, בית ספר וכו' ולא לאבד את שווי משקלו. ככל ילד שכוחו רב להסתגלות, אבל כשסביבתו היהודית "נשברת" בנפשו בבת אחת, מחמת התנגשות עם הערכות הסביבה הבלתי-יהודית, החזקה ממנה בהרבה, הוא מזדעזע זעזוע הנותן אותותיו בפצעי נפש לאורך ימים. קורט לויין הורה, שהבית היהודי "חייב להכניס את הי"לד לתוך הסיטואציה הריאלית שלו בגיל שלוש", כלומר — בגיל רך מאד חייב הילד היהודי לדיעט שהוא יהודי. התקלה אינה בשייכות לכמה וכמה נביבות או קיבוצים — כי כל אדם שייך למשפחתו, לחוג ידידיו, לאגודתו המקצועית וכו' — עיקר הצרה הוא בחוסר הבהירות בהשתייכות רבת פנים זו. לא עצם הזיקה לקיבוץ היהודי גורמת איפוא הפרעות אלא חוסר הודאות של זיקה זו לזיקה. רפיפותה, מיעוט ההודאה בה והרצון להתחמק ממנה, הללו מולידים באדם מישראל חוסר בטחון במעמדו, והעדר יציבות, ולעתים קרובות — שנאה עצמית, מפני שהוא מתיישר בסכסוך תמידי.

וכך הגענו שוב לבעיית ה"סטאטוס". החוץ אינו יציב אלא לפי כוח הפנים. ה"גורל" מבקש את עצמו ומשתוקק להיות יותר מ"גורל". בעיית התגובות על האנטישמיות היא ביסודה בעיית המשבר שבקרב היהודים ביחסם לעצמם, לתרבותם ולערכיהם למורשת אבותיהם וליצירתם בהווה ולידת ישראל ולמדינת ישראל.

טול אופיה ההיסטורי של היהדות. התבטלות, טשטוש, שיווי מיכני מקפחים את שני הצדדים; יש מקום ליחסי גומלין ולהשפעת גומלין. אלה הן הנחות יסוד בפילוסופיה של החינוך היהודי ושל כל העשייה והמחשבה בארגון מוסדות יהודיים. שכוונתם תשובה לאומית לאנטישמיות, ל"קיום לאומי מופקר לפגיעות, ל"גורל" היהודי-האמריקני.

בספרו "יישוב סכסוכים סוציאליים", שעשה רושם גדול בספרות הפסיכולוגית-החברתית באמריקה, הורה קורט לויין, למשל, מידה מסוימת של תשובה לאומית לאנטישמיות והטיף לחינוך יהודי במידה הדרושה, לפי דעתו, לאדם מישראל, כדי להסתגל לסביבתו הנכרית, הלוהצת עליו וההורסת את שיווי משקלו. פרקיו האחרונים של אותו הספר מוקדשים ל"אנטישמיות היהודית", כלומר לשנאת היהודי את עצמו ולדרכים להתגבר עליה.

הרחק מפובליציסטיקה יהודית וציונית מבקשים רבים כמוהו להכין לילד היהודי צידה, שתעמוד לו בדרכו בעולם הגויי, לאשרו ולרווחתו. הללו מכירים ויודעים, שעובדות סוציאליות, בייחוד העובדה העיקרית של שייכות לקיבוצים מסוימים, משפיעות השפעה מכרעת על כנין עולמו של אדם מילדותו הרכה ומעצבות את דעותיו הערכיות, משאלותיו ותכליות-חייו. הילד לומד הרבה מ"לימודים": הוא בונה את עולמו נוטע עצמו במקרקע סביבתו. אישיות יציבה ובעלת דיפרנציאציה בריאה נוצרת בסביבה פסיכו-לוגית וסוציאלית יציבה ובעלת דיפרנציאציה

דמותו של אלברט איינשטיין

בנציון דינור

תהילים וכדברי נביאים אחדים. ובמקום אחר אומר איינשטיין: "אין בחיותינו יפה מזו, שמקורה בתעלומות ההווה. זהו הרגש היסודי העומד ליד עריסת כל אמנות ומדע אמיתיים." "חווית התעלומה הולידה גם את הדת." עצם הידיעה שאמנם קיימים בעולם דברים הנשגבים מבינתנו, שקיימים בעולם גילויי תבונה עמוקה בעמוקות; עצם ההרגשה שקיימים "מאורי-יופי לאין שעור בעולם"—היא היסוד והבסיס לכל דתיות אמיתית. "ומבחינה זו", אומר איינשטיין, "אני נמנה עם האנשים "בעלי דתיות עמוקה". "ההכרה שהעולם הוא שכלי, שהעולם נתון לתפיסה שכלית, היא יסוד לכל עבודה מדעית דקה". ועוד: "אותה ההכרה על תבונה עליונה, הבאה לידי גילוי בעולם הנסיון, קשורה ברגש עמוק, והיא מהווה את מושג האלוהות".

ואולם לא די בזה. האדם, כבעל הכרה, מוכרח "למצוא טעם בחייו ובחיי בני אדם זולתו. מי שאיננו רואה טעם בכך הוא אינו אדם אומלל בלבד, אלא, לפי דעתו של איינשטיין, "ספק גדול הוא אם אדם כזה בכלל מוכשר לחיות". מה טעם לחיינו ומה טעם לחיי היצורים בכלל? שאלות אלו, והחתימה לתשובה לשאלות אלו, זוהי דתיות אמיתית. ויש משום כך הטיל איינשטיין ספק בדבר אם ימצא איש מדע מעמיק, שאין דתיות מופלאה במינה מסוגלות נפשו. ולא זו בלבד, לדעתו של איינשטיין, אין כ"דתיות הקוסמית מניע עצום ונאצל למחקר המדעי. והחוקרים האמיתיים הם היחידים שדתיות עמוקה מציינת אותם".

מי שזכה להיות פעם-פעמיים במחיצתו של איינשטיין, לשמוע אותו מדבר, שיחת איש עם רעהו, להאזין להערותיו, לתגובותיו לשיחה נאה, לבדיחה שיש בה טעם, למלה שנונה, אי אפשר היה לו שלא להיות מוקסם מן הפשטות המלאה חן, מטוב הלב ומחודות-ההווה שבכל אישיותו. "גם האיש הרציני ביותר, רשם איינשטיין, כמ"דומה בהערה, שמח ונהנה לאפשרות לצחוק פעם בכל לבר" דברים אלה יש בהם משום שרטוט, דרך אגב, של אפיו הוא.

חכמי ישראל הגדירו כאחד מסימניו המובהקים של החכם השלם היותו מובדל משאר העם. ה"שאיפה הדתית הקוסמית-אוניברסאלית מן ההכ-

עם מותו של אלברט איינשטיין הסתלק אחד מבני העליה של כל הדורות, אדם אשר במעוף מחשבתו, בהברקת גאונותו ובעומק עיונו סלל דרכים חדשות ופתח שערים לא ידעום לחקר כבשונו של עולם ולתפיסת אחדותו. משמעותם של מחקריו, גילוייו וחיידושיו, היא מפנה עצום בכל תפיסת העולם ודרך המחשבה של האדם. מפנה שחשים בו כל אנשי מחשבה והגות בדור. הקרנתה של משמעות זו, וההשתאות למסקנותיהם ותולדותיהם המעשיות של מחקריו העיוניים, חדרו לכל פנות העולם והשרו על כל בני הדור ענווה כלפי אישיותו של איינשטיין, אשר סגולות הרוח של האדם התגלו בו בשיאן.

אכן כשם שעמד איינשטיין "לפני המסתורין של נצח החיים מלא השתוממות נפעמת על מפ" לאות בנין ההווה", "והוא כולו ענווה, חדור שאיפה להשיג מעט מן המעט מן התבונה העליונה המתגלית בטבע", כך אנו עומדים נפעמים לפני פלא היותו של גאון-הרוח, שהוא כולו צירוף-מסתורין של "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו" מחד גיסא, ושל "ותחסרהו מעט מאל-הים — כל שתה תחת רגליו" מאידך גיסא. את החוקר החודר לכבשונו של עולם ראו כל באי עולם כאחד מפלאי ההווה, כסמל של התרוממות החכמה לדרגה שעל נושאייה צוו קדמונינו לברך:

"ברוך שחלק מחכמתו לבריותיו".

מסופקני, אם היה כאיינשטיין, בדורותינו ובדורות רבים, אדם שהיה ראוי לסמל את דמות החכם האידיאלי בשלמותו, כפי שהצטייר במחשבתם של חכמי ישראל במשך הדורות..

החכם השלם, לפי תפיסת הרמב"ם, הוא האיש אשר פעולות שכלו מכוונות כולן ל"בחינת הנמצאות בטבע", לשם השגת דרגה גבוהה ביותר בידיעת השם ובהשגתו. "לשם כך", אומר הרמב"ם במקום אחר, "מכוונים החכמים את דעתם, יושבים שמחים וטובי לב, ומתבוננים דדים". — "היחיד", אומר איינשטיין, "מרגיש את אפסותם של מאווי אדם ושאיפותיו, ואת הרוממות והסדר הנפלא המתגלים בטבע ובעולם המחשבה. הוא חש את הווייתו הפרטית כעין כלא ונכסף אל כללות ההווה כאחדות שלמה, המלאה שכל וטעם. יסודות של דתיות קוסמית זו הם בפרקי

את חיי הצבור". "ואולם אל לנו לשכוח שהיחיד אינו יכול להתפתח מחוץ לצבור. כמעט כל מעשי האדם ומאוויו קשורים במציאות בני האדם זולתו". עיקר מהותו וערכו של היחיד אינו נתון בו בתור יצור מובדל, אלא בתור חבר בציבור אנושי גדול, ו"ערכו האמתי של כל אדם נמדד במדת שחרור מן "האני" שלו". חברה בריאה ו" צודקת מותנית, איפוא, לא רק בעצמאותם של הייחידים אלא בקשר החברתי הפנימי שביניהם. "אל-מלא רגש השתוף עם חברים לדעה" אומר איינשטיין, "אלמלא ההגות בבלתי מושג שבתחומי ה-אמנות והמחקר המדעי, היו החיים ריקנים בעיני".

מפנית הסתכלותו השקטה בעולם הוא לא רק חותר וחודר לבעיות של סדרי בראשית וחוקות שמים וארץ, אלא הוא עוקב בסערות-נפש ובהת-רגשות רוח אחרי הימים והמעשים — ורע עליו המעשה תחת השמש. "העצמאות הרוחנית של האורח בימינו ורגש יושרו נתמעטו מאד" — "הארגון ירש, במדה רבה, את מקומם של המנהיגים, אף בתחום המדעי." "מרבובות הן הקתדראות להוראה, ומועטים המורים החכמים ואצילי ה"רוח". — "מרבובים ונרחבים הם אולמי השומעים, ומעטים הצעירים הצמאים לאמת וצדק". "האיני-טלקט עינו חדה בשביל שיטות ומכשירים, אבל הוא עוזר לגבי מטרות וערכים" — "ועוררן זה פגע בכל הדור, מזקן ועד צעיר".

והרי יותר מבכל זמן אחר מותנה גורלה של האנושות התרבותית כולה בכוחות המוסריים ש-תוכל למצא בתוכה. עם התפתחותם של המדע וה-טכניקה גדלו ורחבו לאין שעור האפשרויות גם של עליית החברה האנושית וגם של שקיעתה. — היהיה בנו כוחות מוסריים לסדר סידור תכנית את ייצור הנכסים, את כוחות העבודה ואת חלוקת המוצרים, ולרסן את יצרי השלטון והרכוש של היחידים? יצרים אלה של היחיד שאין בנו כוח לרסנם לשם אשרו ושגשוגו של הכלל הם גם המסכנים את שלום העולם. נגזר בימינו על כל אדם ועל כל אומה להמצא במצב של חרדה ורעדה לקיומם. והסכנה העצומה למין האנושי הוא בזה שיצרי הצבורים המאורגנים הם עוד פחות מרוסנים מיצריהם של היחידים! ומשום כך גדולה הסכנה, סכנת שקיעת המין האנושי, יש צורך להלחם בירידה הזאת. יש להביא תמונה עמוקה בחיי העמים, תמונה שתהיה פרי מאמצים מוסריים גדולים. ודבר זה יתכן רק אם נסכים ונודה, כי החשובה בתעודות המדינה, כל

רח שתביא את החכם לידי ריכוז דעתו בנשגב, בגדול, בהרמונית ההויה הנשגבה, ולפנות את מחשבתו ומפעליו מכל העניינים הקטנים והחול-פים. ואיינשטיין אומר: "איש של יחידות אני, מעולם לא היה כל לבי נתון למדינה, למולדת, לחוג היידיים ואף לא לחוג המשפחה המצומצם. תמיד שלט בי רגש של נכר בכל הדברים האלה — ולבי נמשך לבדידות". "לא קל עלי לכבוש בי נטייתי לחיים של הסתכלות שקטה".

בדידותו, היותו תמיד מרוכז ומכוון לרעיונו-תיו, שהם בכבשונו של עולם, נטעו בו שיוון-נפש כלפי יחסם של אחרים אליו, ביחוד ליהסם של אויבים, של שונאים ומשמיצים. "חיצי שגאה רבים", אומר איינשטיין, "נורו בי, אולם הם לא פגעו בי מעולם, מפני שהם, על כל פנים, שייכים לעולם אחר, שאין לי כל קשר וחיבור אתו. אני חי בבדידות שהיא מכאיבה בימי העלומים אבל נעימה בשנות הבגרות". — ומכאן גם אומץ לבו, העדר הפחד שבו, פחד מבני אדם, מן החברה, מן המדינה, מדעת הקהל. הוא קיים בעצמו וב-חיי את הגדרתו של בעל "מבחר הפנינים" על החכם: "ראוי למחזיק בחכמה ובצדק, שלא יירא משום אדם", והיה תמיד נאמן ל"רגש הלוהט שבו לצדק החברתי ולחובות החברתיות". אין הוא מרגיש כל "צורך בקרבת בני אדם, בקרבת הציבור והחברה". "הרגש של השתוממות נפעמת על ההרמוניה שבסדרי בראשית, המגלה תבונה נשגבה כזו, שכל חכמה ובינה שבמחשבת האדם ועצתו אינן כנגדה אלא הבהוב עמום הבטל ומבו-טל" — השרה עליו רוח ענוה מאותו סוג שהתורה מעידה על משה, על האיש "שלא קם נביא כמוהו עוד בישראל" כי הוא היה, ענו מאד מכל האדם א-שר על פני האדמה", ומשום כך, אף כי חיצי השג-אה לא פגעו בו, הרי "הביאו אותו במבוכה גילויי הכבוד והאהבה המרובים". אמנם לכאורה החזק והמיוחד שבכל אדם הוא תוצאה של מאמץ, ולכאורה בדין הוא נהנה מן התהלה וההשתאות; אבל הרי גם המאמצים הללו הם נתונים בטבעו כי "ההכרח הפנימי הוא המוליד את מעשיו של אדם" — מעשיו של כל אדם, ואף של איינשטיין. ומשום כך רואה איינשטיין את "היקר ורב הערך שבתחומי האנושות" לא בכלל המדינה אלא ביחיד — באישיות היוצרת המרגישה. "כל האצ"י לי והדק שביצירת האדם, בא מכוחו של היחיד". "רק הפרט יכול לחשוב וליצור ערכים חדשים לחברה ואף לקבוע גדרי מוסר חדשים המכוונים

השוכן בקרבנו אף בהיותו רחוק ריחוק שבמקום. כלל ישראל היה בשבילו כלל ציבורי, היסטורית-תרבותי, אשר שמר על מיטב האידיאלים האנושיים. את הציונות הוא ראה ראשית-כל כחידושו ותחיתו של רצון החיים והיצירה של הכלל היהודי. "שומה עלינו — היהודים — לתת שוב את דעתנו על קיומנו כאומה, לחדש בנו את רגש הכבוד העצמי הדרוש לחיים מתוקנים. אנו צריכים להחזיר לנו את הרגש המודה מתוך שמחה ביחש אבות ובעבר היסטורי. אנו צריכים להטיל על עצמנו כעם יעודי-תרבות, ולאמץ בנו את הרגשת הכלל".

"להיות יהודי", אמר איינשטיין, "פירושו ראשית-כל לדעת ולהכיר ולנהוג למעשה לפי יסודות האנושיות שהנחנו על ידי התנ"ך, יסודות שבלעדיהם אינה יכולה להתקיים כל חברה בריאה ומאושרת של בני אדם." "סדרי החברה בארץ-ישראל צריכים להתקרב לאידיאל החברתי של אבותינו, כפי שהוא מתואר בתנ"ך. הארץ צריכה להיות מקום לחיי רוח חדשים, והעם כולו צריך לזכור ולא לשכוח לעולם, כי "שיתוף הפעולה והעזרה של קשרים חיים בין היהודים מכל הארצות, היא החסות היחידה הפיזית והמוסרית, במצבנו הנוכחי".

"הווייתו וגורלו של עמנו תלויים בגורמים חיצוניים פחות משהם תלויים בכך, אם נחויק במסורתנו המוסרית ונשמור עליה באמונה. זו מטרתנו שקיימה אותנו. משך אלפי שנים על אף "הסערות שהתחוללו על ראשינו", לא פסה תקוותו לנצחון על השפל המוסרי הכללי המאיים על עצם קיומה של כל האנושות, אבל תנאי לכך נאמנותנו אנו לאמת, לצדק ולחירות האדם.

על כל יהודי להרגיש כי להיות יהודי משמעו לשאת באחריות רצינית, לא רק לגבינו אנו, אלא לגבי כל האושות. מבחינה זו הוא ראה את תקומת ישראל כמפעל היסטורי עצום של הב"ה וראיה ותקומה לעם ישראלועם זה כמפעל בעל ערך אוניברסאלי, היסטורי-עולמי. את השתתפותם של יחידים והשתתפותו הוא במפעלנו ראה "בזכר" תם של קצרי ימים להיות בני נצח על ידי חלקם במפעל של דורות".

אם אין חינוך אלא זה הניתן על ידי דוגמה אישית הרי היה איינשטיין מופת של אישיות גדולה, זכה וטהורה, שיש בהקרנתה לרומם את הרוח ולטהר לבבות, ולהצמיח את הנעלה והנשגב.

מדינה, היא להגן על היחיד ולתת לו את האפשרות להתפתח ולהתעלות, עד למדרגה של אישיות יוצרת. יש להגביל את רבונותן של המדינות היחידות, יש לעורר את מצפון האומות, לחזק את דעתן, להגביר את השפעת הרוח והמוסר, רק אז נוכל להגיע לדרגה חדשה בחיי העמים, שממנה תיראה המלחמה כרוח-עושים של דורות קודמים.

מכאן גם יחסו לעם היהודי וליהדות, לציונות ולתקומת ישראל. את שייכותו הוא לעם היהודי הוא רואה כמתנת שמים, כי שייכות זו היא "הזדהות עם מסורת רוחנית גדולה, עם מסורת של תורה והשכל לשמם, של אהבת הצדק המגיעה עד לידי קנאות ושל שאיפה לעצמאות אישית". המסורת התרבותית שלנו היא מסורת של "חכמת חיים" הקיימת בקרב עמנו. התורה והתלמוד הם, לדעתו, התעודות החשובות ביותר לשלטונה של תפיסת החיים היהודית בימים ההם. הקו היסודי של תפיסת-חיים זו הוא "ביקדושם של החיים העל-אישיים, שמביא להערצתו של הרוחני בכלל".

"האידיאלים שלי שהאירו בזהרם לפני, ומילא אותי תמיד חדות החיים", אומר איינשטיין, "היו החסד, היופי והאמת". ומהי הדרך להנחיל אותם לבני אדם? ראשית-כל טעות היא בידי האנשים החושבים שתוצאות המחקר הן המרוממות את רוח האדם ומעשירות אותו. האצילות של רוח האדם ועשרו תוצאה של שאיפתו להבין, של עבודתו הרוחנית, ומשום כך אומר איינשטיין, "טעות בידי אלה האנשים שדנים על ערכו של התלמוד לפי פריו השכלי בלבד".

חשיבותו ההיסטורית של התלמוד היא בזה שהוא העלה את העם היהודי לדרגת חברה בעלת מסורת של עבודה רוחנית, של שאיפות רוחניות. השמירה על המסורת הרוחנית של עמנו היא שאליהם עלינו להיות נאמנים לעמנו ולעקרונות המוסריים שטופחו על ידי אבותינו. רק נאמנות זו תוכל להשאיר אותנו בחיים בדרך של שקיעה מוסרית". "השנאה והחיימה נגד היהודים גם הן יסודם הם בזה שאנחנו היהודים היינו תמיד תומכים באידיאלים של שתוף הרמוני: טובי עמנו ביטאו בדיבור ובמעשה איזיא. ים אלה. איינשטיין מרגיש ומדגיש בכל פעם את הודהותו השלמה עם העם ועם שאיפותיו. כל אחד מישראל שבא אליו, היה נתון במצב של התעלות מתוך הרגשה של קרבה אינטימית לאח גדול, החי את חיינו,

ארבעה סיפורים ואחד

מתי מגד

א. סיפורו של גדעון

לבסוף, לאחר שעברה עליו שעה ארוכה בישיבה זו ליד השולחן ולפניו גליון-הנייר הריק, שמת את העט מידו ולא כתב עוד כלום. אכן מאיר אפשר מסוגל הוא להבין את אלה הדברים שביקש לכתוב אליו — הוא לבדו. אך כשניסה לקלמס משהו על גבי הנייר, דמה שוב בעיני עצמו לאיתו נער רך, לפני עשר שנים, שהיה מבקש אהדה והבנה אצל מאיר, ידידו האחד, ולא לגדעון רייד, שליח-בעמיו, שכגבר נהג כמו שנהג, לפני שעות אחדות בלבד, באמרו...

מילא. גם הרגשה זו תחלוף לה, כרבות אחרות; וכאשר ייתבע שוב למעשים, שאינם תלויים בהכרעת מצפוני, ינהג שוב כגבר.

והרי מי שדיבר כך באזני פרד וחווה, כאשר דיבר, לא נער הוא. אפילו פרד הודה בכך, אם כי לא אמר זאת, כשיצא שחוח כלשהו מן החדר שהשאר בו את שניהם — אותו ואת חווה — לבדם, כמי שמודה בזכותם להיפרד בלא-עדים... וכשנשארו לבדם, יפה עשה, שלא אחז בהודמנות לנשק לה לפני לכתה, רק התבונן בה חרש, כשהוא מרחם או לא על עצמו כי אם עליה, על שמוכ-רחה היא ללכת מעמו אל פרד, ולבסוף אמר: "גו, לני, לכי לך. הרי מחכה הוא לך". וראה כיצד היא הולכת לאטה, ראשה מורכז, ומגעת עד מקום עמדו של פרד; וכיצד הוא משלב זרועו בזרועה ושניהם מסתלקים מן המקום, לגמרי לא כשניים שמצאו זה את זה מחדש, כי אם... אלמלא חשש, היה אומר בוודאי: כשניים שעולים לעקידה.

"ההיחה", עולה בו צחוק מעושה, כבעל-כוחו. כן, היה בו הכוח לזוטר, הוא יוצא וידו על העל-יונה, כביכול; הוא סולח לפרד ושולח את חווה בחזרה אליו... פרד, מכל מקום, וודאי שמפרש את התנהגותו כסליחה, כויתור מצדו של החוק יותר, של המאויש יותר, לחלש, לעלוב; פרד, מן ההכרח שיהא מדמה כך, שאם לאו כל עולמו מתמוטט וכל הדרכים לחיים נחסמות לפניו.

ושמא... שמא בתוך-תוכו מבין גם פרד שלא מעודף-כוח אלא מחמת חולשה עשה מה שעשה? — שמא טועה הוא בו ואפשר חכם הוא, אף מנוסה יותר בחיים, ממנו? מי לידו יתקע שבעבור השניים את קרן-הרחוב, לא פרץ זה בצחוק של לעג, או לפחות לגלג עליו בלבו ואמר בינו-לבינו: "ושוטה זה סבור שניצחני בגודל לכו! — ושוטה זה סבור שאחרי שיצאתי בשלום אתחיל באמת לחזור בתשובה... שוטה זה! — אינו אלא נער, נער חסר-נסיון, שנמסרו בידו הכרעות שאין בכוחו לעמוד בהן, או שאין חכמת-חיי מספקת אפילו להבינן..."

כן, מי לידו יתקע, כי לאחר כל אלה אין פרד יוצא כמנצח! — והרי, מכל מקום, אליו חזרה חווה. ואם היא היתה נקודת-המוקד של ההכרעה החמורה הזאת שעמדה לפניו, משמע שהנצחון (אם מותר לכנות זאת כך) הוא שלו, של פרד, ולא של גדעון...

אך מה הוא יודע על המתרחש בלבו של פרד? — ובעצם, לא זה העיקר, מה חושב עליו פרד וגם זה אינו העיקר, מה חווה חושבת עליו ועל מעשהו. מה שחשוב באמת אינו אלא מה שהוא, גדעון, מרגיש, מה שהוא יודע על פשר מעשיו ועל מניעיהם.

אך מה הוא יודע על-כך? — כלום יכול אתה, גדעון — שמעו אזניו כביכול את פיו דובר אליו — כלום יכול אתה לשים ידך על לבך ולהישבע כי רק מניעים טהורים הניעו אותך לנהוג כך, ולא שמץ חולשת-דעת, או פחד, או כניעה לכוחות חזקים ממך? — כלום ברי לך באמת, שלא הכרעת כך אלא משום שבסתר-לבך חשת כי אי-אפשר היה לעשות אחרת; ואפילו רצית בכך, אפילו נראתה לך דרך זו דווקא כצודקת, כנבונה, אפילו כך, הן ידעת שרק מחמת שאי-אפשר היה להכריע אחרת...

אך מה, בעצם, פירושו של "אי-אפשר" זה? — כלום אין הוא "אי-אפשר" שמותחם רק בת-חומי הכרתו, הבנתו-את-עצמו, התחשבותו באפשרויות-החיים השונות? — מדוע, איפוא, מרגיש הוא — גם עכשיו, שעות ספורות לאחר הפרידה — שאנוס היה לנהוג כפי שנהג? — והרי יכול

היה לומר לה, לחווה: אסור לך לחזור אל פרד. ולא בלבד על-שום שנתגלו מעשירי-שבעבר, כגידתו בחבריו, חטאו לנו לכולנו, אלא גם משום שלך חטא, כך בגד... והרי יכול היה לומר לה עוד: אם תחזרי אליו — משמע ששורפת את כל הגשרים אלינו; משמע שמסכנת את עתידך; משמע שתהיי נידונה כל ימך לשותפות איומה זו בחייו של אדם שנתגלה גם לך בשפלותו, ולא תוכלי עוד כל ימך להשתחרר מזכר העבר הקודר, המשפיל...

מדוע לא דיבר אליה כדברים האלה? — מדוע אמר לה, תחת זאת, שצודקת היא בבחירתה, ושבאמת קשור גורלה בגורלו של פרד דווקא, ושאסור לה לעזבו? — מדוע אמר לה: צדקת. אין אנו יכולים לבנות את אהבתנו על חרבות חייו של פרד... רק מדמים היינו שתיתכן אהבה כשלנו וש אפשר לה להיות מסד לשותפות-חיים. והרי שותפות-חיים יכולה את לבנות רק אתו... והרי הרשות נתונה היתה בידו. יכול היה אפילו — אילו רק רצה בכך — לומר לה: ראי, רשאי אני להביא לדון את פרד שלך. ואז אין ספק ששופטיו ירשיעוהו. אין אני יודע מה עונש יפסקו לו, אך ודאי הוא שימחקוהו מרשימת הזכאים לעליה. זה, לפחות, בגדר ודאי הוא. ואפילו לא אתערב בדבר כלל. ואפילו אניה לך ולחבריך להיות העדים והשופטים גם יחד. כן, יכול אני להניח לכם להיות השופטים. ואתם לא תוכלו שלא להרשיעו ואתם לא תוכלו שלא למחוק את שמו.

אילו רק רצה בזאת... יתר על כן, חובתו היתה לעשות כן. שהרי לאמתו של דבר, אין הוא יודע מה יאמר אם יתבעו ממנו הממונים עליו דינוחשבונו על הפרשה כולה.

והרי עלולים הם לתבוע ממנו דינוחשבונו! — עלולים הם לשאלו: מה אירע, איפוא, לאתו בוגד שדרשנו ממך לגלותו? ומה ישיב להם? — היאמר: בשל חווה אחת — כלומר, אשתו של "אותו בוגד" — עזבתיו לנפשו? — כלום יספר להם שעל-שום שאהב את אשתו... כלום יספר להם איפוא את האמת? —

אך מהי האמת? — מדוע באמת הניח לפרד לצאת בשלום? — והרי לא מצפוננו שלו עומד כאן לדיון, כי אם גורלו של בחור יהודי, שנתגלה כי הסגיר לידי הנאצים — במישרין או בעקיפין — את השליח היחידי שבא מן הארץ לסייע לחבורת פרטיזנים אחת, שגם אותו בוגד (כלומר פרד, כפי שידוע לו עתה) נמנה עמה... ולא עוד אלא ששליח זה, יריב, ידו מנוער הוא, ולא עוד אלא שרק כדי לגלות את עקבותיו נשאר כאן, בעיירה עלובה זו, חדשים מספר למעלה מן המועד.

חייב היה, משמע, לענוש את פרד, או למסרו בידי אלה ששלחוהו; או, לפחות, לגלות את קלונו ברבים...

לא, לא היה זה מעיקרו ענין שבינו לבין פרד וחווה; אף לא היה זה ענין שבינו לבין מצפוננו. כביכול, ובכך שעזב את פרד לנפשו (עם חווה או — מבחינה זו — גם בלעדיה) בגד בשליחותו, הפר משמעת... הפר

הו, לא, גם לחווה לא הביא מעשהו טובה, שהרי אל מי נתן אותה לחזור? — אל אדם, הקרוי אמנם בעלה... אך יום-יום, אם תחזור ותחיה עמו, כאשת-חיקו, אנוסה תהיה להיזכר, אפילו בעל-כרחו, כיצד התקלס בה במשך שנתים, אותן השנתים שמדמה היתה כי הוא מנאמני הלוח-מים בנאצים.

אילו, לעומת זאת, היתה הולכת עמו, עם גדעון... והרי כך אמרה במו פיה: רוצה אני להיות שלך ולא לדעת עוד, לא לזכור עוד דבר מכל מה שעבר עלי, עלינו, כל השנים הללו...

למי איפוא גרם טובה במעשהו? — לא לאיש, ואפשר, אף לא לפרד עצמו. אכן, הוא לא נתן כוון, כמוכן, לגמול לו טובה-תחת-רעה. לא מסלחנות עשה מה שעשה. אך אפשר שגם לאחר שנתגלגלו הדברים כך — לא יכיר לו פרד תודה כלל; אפשר שגם הוא, פרד, יהיה מקללו על שבמעשהו מאלץ הוא אותו לזכור, להודות בפשעו יום-יום, להסתופף כל ימיו בצלו... אפשר, אפילו, שפרד עצמו היה בוחר להישאר כאן, שלא להגיע כלל לארץ, מעדיף להיפרד מאשתו, כדי למרק את חטאו ביסורים. הוא, גדעון, דומה עליו שאילו היה במקומו של פרד, היה בוחר דווקא במוצא זה, היינו, בכפרת החטא על-ידי העונש. שכך, במרוצת הימים, אפשר היה מגיע לה-

אמין כי כבר שולם לו כגמולו. ואילו כיוון שהניחו לו, ואשתו חזרה אליו, ולא יזכיר לו איש את עונו — שהרי עדיין אין איש יודע כי נתגלה הבוגד — לא יכופר עונו לעולם... או שמא דוקא בזאת רצה גדעון, כלומר — להעניש את פרד על ידי מעשה סליחה וויתור זה? — אך מי ביקש זאת מידו? — רק אחריות כבדה-מנשוא נטל בכך על עצמו! — וכלום לא מיטיב היה לעשות אילו הטילה על כתפי אחרים! — כלום לא דן בכך את עצמו לליבוטי-מצפון שאין להם סוף? — והרי רק לשווא ינסה לומר אל לבו כי מצפונו הוא שחייבו לעשות מה שעשה. אילו כן היה, צריך היה להרגיש, לפחות, הקלה כלשהי לאחור שהכריע. והנה, תחת זאת, מתלבט הוא בצידוק עצמו לא פחות, אם לא יותר, מאשר לפני ההכרעה...
הו, אילו אפשר היה, לו, לפחות, להימלך בדעת מישוהו לפני שהכריע! — אילו אפשר היה לו לבוא אל מישוהו — אל מאיר, למשל — ולספר לו:

“...באתי לעיירה זו, כדי לאמן חבורת-צעירים, לפני עלותה לארץ.

בשהותי כאן פגשתי אשה צעירה אחת, זו חווה, וזו אהבתני, או רק מדמה היתה, ואף אני — ספק אהבתיה ספק נענית, מתוך השיעמום, לאהבתה שלה. והנה נתברר שאחד מחבורת-צעירים זו גרם למאסרו — וממילא גם למותו — של יריב. ועלי הוטלה גם שליחות ארוכה זו, לגלות מיהו. גייסתי אפוא לעזרתי מבני-החבורה, וקודם-כל, את חווה זו, שהראתה לי סימני חיבה והערצה, דומה בוכותה של ארץ-ישראל, שריחה, כביכול, נשאתי עמי). אחרי עבודת בילוש של שבועיים ימים בקירוב נתחוויר לי שאותו אדם מבוקש אינו אלא פרד, כלומר, בעלה של חווה — והוא ראש-וראשון ביניהם, הארי שבחבורה, ואיש לא היה עלול לחשוד בו. והנה, דווקא לאחור שנתברר לי שהוא-הוא האיש, הפך החיזור הקל והבלתי-מחייב והיה לאהבה ממש. לא אתאר לך, כמובן, מה ואיך. קיצורו של דבר, תחילה לא גיליתי לה לחווה כי פרד הוא האיש. בה בשעה הנחתי לכל המחיצות שבינינו ליפול, עד שיום אחד באה ואמרה לי שרוצה היא להיפרד מבעלה ולהינשא לי. גם אני רצייתי בכך, בכל לבי, באמת. יכול היתי, כמובן, לחזק עוד את החלטתה, על ידי שהייתי מגלה לה את הידוע לי עליו (ובין השאר גם את דבר בגידתו בה עם נשים אחי-רות) אך לא עשיתי זאת. אפשר משום שרצייתי באמת ובתמים כי תינשא לי רק מאהבתה אותי, ולא על שום שבעלה בוגד הוא, פושע, ואולם, אחרי שלושה ימים (שלושה ימים של אהבה, שאיני יכול להעלות לפניך אפילו שמץ ממנה) באה ואמרה לי כי יודעת היא מי הוא אותו אדם — שיחד אתי טרחה לגלותו — ושעל-כן חוזרת היא אליו.

ועכשיו, אמור-נא אתה: מה צריך אני לעשות? — כלום צריך אני לומר לה כי בהישארה עמו, דנה היא גם את עצמה לכליה? — או... אמור! — עוף עצה! — מה צריך אני לעשות? — — — אך בינור-לבינו יודע גדעון שאפילו היה מישוהו לידו, לא היה נמלך בדעתו כלל. כל-כך, גם משום שמבקש היה להכריע לבדו בשאלה זו וגם משום שאילו שאל עצה, היה מתחייב בכך לקבלה. תהי יודע הוא מה היה מאיר, למשל עשוי ליעץ לו: אותו דבר, משמע, שהוא עצמו בחר בו... אילו רק את אלה הדברים היה משמיע באזניו.

או אפשר צריך היה להשמיע גם דברים אחרים? — לספר לו, למשל, מה גדולה האהבה אשר בינו לבין חווה? — — —

נניח — חושב גדעון — שדברים כאלה ניתנים מעיקרם להיאמר באזני הזולת — ואפילו הוא רע-כאח לו — מה היתה תוספת-וידוי זו עשויה לשנות? — כלום לא אהבה גדולה זאת, דווקא היא שהניעה אותו להכריע כמות שהכריע? — כלום לא בגללה ידע שאין הוא יכול לשאת את חווה לאשה? — — — משל כל-כך גדולה אהבתם, עד שאין לה מקום כלל בעולם זה, שבו חיים גם הפרדים למיניהם, המהווים בו את יסוד-הממש; ולא, חלילה על שום שפושעים ובוגדים הם (לא, כרי הודאת-יאוש כזאת אין גדעון עשוי להגיע) אלא על שום שהם... שהם... נאמר: נבון-ני-חיים יותר, יודעים יותר ממנו עד-מה אין החיים-שבממש נתונים כלל לבחירתנו, לכיווננו, ועד-מה אין רצונותינו מסוגלים כלל לקרום עור-וגידיים; או עד-מה, דווקא בקרמם עור-וגידיים, חדלים הם, בעצם, להיות רצונות גדולים ואהבה גדולה... — — —

אך אילו היה מספר זאת למאיר, לא היה סיפורו מצדיק את מעשהו. אילו סיפר לו שלאמתו של דבר, החזיר, כביכול, את חווה אל בעלה משום שפחד היה בו מפני אהבתה... לא, מאיר לא היה

מקבל, לא היה מבין ולא היה מצדיק פירוש זה של מעשהו. בצדק, איפוא, היה אומר לו אל-נכון, כי אין הוא רשאי להעשות שותף-לבגידה בשל אהבה גדולה אחת ובשל פחדו ממנה... ועוד היה אומר לו כי אם-אמנם ביקש להשתחרר מאהבה זו, יכול היה לעשות זאת בכל דרך שבועלם, ורק לא על-ידי שיפטור גם את פרד מן האחריות על פשעו.

ואמנם, מדוע זה נתן לפרד ליהנות מהכרה זו שהכיר פתאום כי הוא אינו מסוגל... הבלים. רק בדיה היא שבדה מלבו, כל אותו ענין באהבה הגדולה מכוחו; אמצאה תפלה ולא כנה, ומכל מקום, מה ענין פרד לכאן? — מדוע באמת הניח לו ללכת? — ומה יענה, אם יישאל לפשר מעשהו? —

יכול הוא, כמובן, לבדות תירוץ אחר. יכול הוא, למשל, לומר כי מאחר שעמד היטב על נסיבותיה של אותה בגידה, נתברר לו שאין איש כמוהו — ולענין זה, כל שליח אחר מן הארץ — יכול ורשאי לשפוט את פרד, או כל אדם אחר שהיה עומד במקומו... וכלום יהיה זה תירוץ בלבד? — כלום לא עברה גם מחשבה זו בלבו, אותו רגע כשאמר לחווה: "נו, לכי, לכי לך, הרי מחכה הוא לך", תחת אשר יאמר כי החליט למחוק את שם פרד מרשימת העולים? — או כלום לא פחד שחווה תסיח דברים מעין אלה בפניו, ועל-כן הקדים ואמר מה שאמר? —

אינו יודע, ושוב אינו בטוח כי עשוי הוא לגלות דבר זה לעולם. ועל-כן, עלול הוא לשאת בלבו, עד עולם, את זכרה של הכרעה זו ולהיות תמיד, ללא מוצא, טרף לספקותיו ולליבוטיו... עלול הוא, איפוא, לשאול ולחזור לשאול בלבו תמיד: מה המעשה אשר חייב הייתי לעשותו כדי להבין, כדי להיפטר מאלה הספקות, ולא עשיתיו? — ומה המעשה אשר לא עשיתיו, משום שכנראה לא יכולתי לעשותו ועם זאת חייב הייתי... —

וכבר איחר את המועד לחזור בו ממעשהו. וצריך הוא, איפוא, לארוז חפציו ולהסתלק מכאן עוד היום, מיד, גם בלא שיודיע על עזיבתו לאנשי החבורה... ומדוע אינו קם והולך? — האמנם מבקש הוא עדיין לתקן את המעוות, שלא יוכל לתקן? — האמנם מבקש הוא עדיין לקרוא לחווה, או לפרד, ולהטיח בפניהם ברכת-פרידה אחרת, לא וות-רנית ולא סולחת, כדי שידעו, לפחות... —

היה לבו מהסס וכמו מבקש לעשות את הבלתי-אפשרי, היינו להחזיר את מהלך-הדברים אחר-רנית, לנקודת-המוצא שלו ולהתחיל הכל מחדש. צריך היה, אילו יכול, להתחיל הכל מחדש. רק אינו יודע היכן היא אותה נקודת-מוצא; ואפשר שמשום-כך בלבד אינו מנסה להתחיל מחדש. ותחת זאת יושב הוא בחדר-עבודתו, לפני גליון-הנייר החלק, ואינו כותב עליו דבר, רק מהרהר בקדרות, שגם עתה נוכח לדעת עדימה אינו מסוגל לברוח מעצמו ועדימה כל שהתרחש לו ובו היה בבחינת אישור להכרה תפלה זו.

והרי זו, ידע, הכרה שיכול הוא להדבירה, אילו רק ידע להסתכל בדברים ולבחנם גם מנקודת-ראות אחרות, לא שלו, ולאמת את סיבות-הכרעתו על-ידי שיעביר עליהן גם את קווי-ההגדרה המתקשרים לאותן נקודות-ראות אחרות, כגון נקודת-ראותו של מאיר, או של חווה, או של פרד, או של הממונים עליו.

אילו יכול לעשות זאת, לפחות...

ב. סיפורה של חווה

כשיצאה חווה מאצל גדעון, לא נתעכבה אף רגע אחד והלכה ישר, אם כי לאט לאט (גם כך נראו לה צעדיה נכפזים מדי, הרבה יותר מדי) אל פרד, שעמד והמתין לה בקרן-הרחוב. כשתגיע אל מקום עמדה, אסור שיבחין פרד באיזה מאמץ עלו לה צעדים אטיים-ונחפזים-מדי אלה; כשם שאסור לו, כמובן, שידע באיזה מאמצים עלתה לה מעיקרה אותה החלטה שלה לחזור אליו, תחת אשר תשטה מעליו — ומעל גדעון גם יחד — ותברח אל מחוץ לעיר, לשדות, הרחק-הרחק, בעצמה אינה יודעת לאן, לאלו מרחקים אבודים, עד מעבר לכל, עד מעבר...

לא, אסור לו לפרד לדעת כי ביקשה לברוח, ולעולם אסור לו לדעת מאומה מכל מה שנתרחש בה בימים אלה, בשלושה ימים נוראים אלה. צריכה היא לבוא עד מקום עמדה כשהיא מחייכת — וכבר היתה מחייכת — ולשלב זרועה בזרועו — וכבר שילבה זרועה בזרועו — וללכת עמו כאילו

לא אירע דבר. או, מכל מקום, כאילו מה שאירע לא היה אלא טעות־שבאקראי, משוגג־לב חולפת ולא עוד.

ורק תמיהה היתה, כשכבר החלו מהלכים יחד, שלובי־זרוע, מה הוא יודע, ואם מנחש הוא יותר ממה שהוא יודע. רק שאינה יכולה, כמובן, לשאול את פיו. אינה יכולה, איפוא, לשאלו: כלום מנחש אתה שלא הכל סיפורתי לך ולא הכל אספר לך, לעולם? —

אכן, רגע אחד חפצה לשאלו זאת. ועוד יהיו לה אל־נכון הרבה־הרבה רגעים שבהם תחפוץ לשאלו זאת. כל־כך, לא כדי לייסר אותנו, אלא כדי לייסר את עצמה, לחזור ולהעלות זכר אותן שעות שבהן אימצה כל כוחותיה — אם לא למעלה מזה — כדי להסתיר ממנו את הדברים שאסור לו לדעתם עד־עולם.

שהרי בשבילו, בשביל פרד, כבר די במה שהוא יודע, כדי שיקבל את ענשו במלואו. דיו, איפוא, בכך שהוא יודע שבמשך שלוש יממות היתה אהובתו של גדעון. דיו בכך שבמשך שלושה ימים ושלושה לילות, אף למעלה מזה, הרסה במורידיה את הדעה שנקבעה בלבו עליה, היינו כאשה השומרת לו אמונים גם כשיודעת היא כי הוא, פרד, לא שמר לה אמונים... והרי יודע הוא כי עד־עתה לא שילמה לו כגמולו, תחת בגידתו, גם כאשר חשה בה... הו, כן. היטב התייסר כאשר גילתה לו כי היתה אהובתו של גדעון. ועוד יתייסר דיו בימים, בחדשים, אפילו בשנים אשר יבואו. הוא אינו עשוי לשכוח פגיעה זאת לעולם, הוא... שהורגל להיות תמיד האדון, כביכול, המצוה, מורה־הדרך, כשם שהורגל להיות גם המנהיג ומורה־הדרך לחבורה כולה! —

אכן אין חווה משלה את נפשה לחשוב כי רק בשל בגידתה בו מתייסר הוא; יודעת היא, כי יותר מכך נפגע משום שנתגלה בה לפתע הכוח — ששניהם לא ידעו קודם כי מצוי הוא בה — לרצות במשהו, לעשות משהו, בלעדיו...

גם כשהיו שניהם יחד, בהדרו של גדעון, דומה היה פרד כמי שנהרס עליו עולמו, אף שביקש להסתיר זאת תחת מסווה של בטחון עצמי מופרז, ואפילו של גסות. היחזור בטחוני אליו? שיבתה היא אליו אין פירושה עדיין שגם בטחוני־בעצמו יחזור אליו, והרי דבר זה, אבדן הבטחון, הוא הדבר הנורא מכל אשר עלול היה לבוא עליו. נורא אפילו מבגידתו שלו ברעיו... בעיניו שלו, כמובן.

אף שאם תודה על האמת אין היא יודעת כלל כיצד נראית בעיניו, בעיני פרד, אותה בגידה... וגם על זאת לא תשאל את פיו. מכל מקום, לא במהרה, כל־כך, משום שרוצה היא — לא, מוכרח — להניח לזמן לעשות את שלו ולהשכיח את זכר הבגידה.

כי פרד, יודעת היא, מוכרח לשכוח כי בגד ברעיו, בתנועה, באותו שליח מארץ־ישראל. והוא מוכרח לשכוח זאת לא רק למענו, בעיקר לא למענו. מוכרח הוא לשכוח — שאם לא כן, לעולם אין היא נפטרת מזכרונות אלה, מכל מה שכרוך בהם, והוא עצם חייה.

והרי רק לשם כך — כדי שתוכל לשכוח — באה אל גדעון... לא. אפשר שלא לשם כך בלבד. אפשר, שבאמת אהבה אותו, משום שהביא לה בשורה מעולם אחר; או משום שהוא עצמו היה אחר, חכם־לב, נכון להבין, הרבה יותר מפרד. מכל מקום, כך רמזה לו, לגדעון, היינו שעיקר אהבתה בזכות הבשורה שהביא עמו. גדעון לא ידע, לא יכול לדעת, את הצד השני של אותו מטבע — את הכרח השיכחה, את האכזריות שנוצקה מלכתחילה באהבתה, את זה החפץ העז והנורא להשתחרר מעברה, מעברו של פרד, ולהיטהר... היא לא סיפרה לו דבר מכל אלה המאויים, שחוקים היו ממנה, חוקים אפילו מזו התשוקה הפשוטה, הראשונית, שהיתה תוקפת אותה למגע־ידו, למבט־עינו, שנח עליה רגע; או אפשר תשוקה זו ומאוי־שיכחה אלה אחד המה? — רק זאת ידעה עד־מהרה, כי חטאה, שאול חטאה, לפרד ולעצמה ולשניהם גם יחד, באהבתה את גדעון. לשווא ביקשה לומר לעצמה — או גם לגדעון — כי רשאית היא לאהוב אותו, כי חפשיה היא, כי אינה חייבת דבר לפרד. בתוך־תוכה ידעה כל העת כי אהבה־שבחטא היא. ושבעתיים — מאז נודע לה דבר בגידתו של פרד באותו שליח.

כי חטא היא אהבתם — זאת לא היה גדעון מסוגל, כמדומה, להבין. אפשר, משום שלא ידע עדיין — באותם ימים של אהבה עזה — כי נשואה היא לבוגד־בעמו. והיא לא סיפרה לו. שלושה ימים ושלושה לילות היתה עמו, בלא שייפרדו זה־מעל־זו אפילו שעה קלה, והיא לא סיפרה לגדעון

כמי היא בוגדת, בהיותה עמו. והיא לא גילתה כי האיש אשר הוא מבקש — בעלה הוא. פרד. ורק כחום שלוש יממות אלו, כאשר פגשה שוב את פרד וראתה עיניו המיוסרות — רק אז שבה אל גדעון לומר לו כי פרד הוא המבוקש וכי היא עוזבת אותו, את גדעון, וחוזרת אל בעלה... ומדוע עשתה זאת? — — כלום מרחמים על פרד חזרה אליו? —

הכלים. היא לא ריחמה עליו כאשר ידעה עדימה פוגעת היא בו, באהבתה את גדעון... או שמא לא חזרה אליו אלא משום שפחדה להישאר פנים-אל-פנים עם גדעון, לאחר שגילתה לו את סוד הבגידה? — ולא יכלה, כמובן, שלא לגלותו. גדעון חייב היה לדעת כי פרד הוא. אך כלום מסוגל היה לאהוב אותה עוד. ודאי, מקיים היה את הבטחתו ולוקח אותה עמו אחרי זאת לביתו שבארץ-ישראל. אך לעולם היה זוכר שהאשה אשר עמו אשת בוגד היא, אשתו של מי שהסגיר את ידידו לידי הנאצים...

תמחה היא אם יודע פרד שגדעון יודע את סודו, ומפיה! — תמחה היא אם תופס פרד מדוע חזרה אליו... אך האומנם היא עצמה כבר מבינה זאת? — כלום באמת רק משום כך חזרה אליו, משום שחסה, כביכול, על גדעון? — או אפשר שגם היא עצמה חשה — משנודע לה דבר הבגידה — כי לא תוכל לאהוב את גדעון כאשר ביקשה? — או שמא חוששת היא גם שמא לא תוכל אהבתם, שלה ושל גדעון, להתקיים, שנועדה מלכתחילה להיות אפיוזדה לוחמת אך קצרת-ימים? וכלום נהגה כשורה בשובה אל פרד? — בעשותה כן, הלא מחפה היא, למעשה, על בגידתו; מחזירה היא — היא, חווה — את פרד אל החבורה, שאינה חושדת כלל, כי פרד — המוזק מן-היגה — בוגד הוא...

בעצם, ידעה שאם תספר לגדעון מי הבוגד, ותאמר לו כי חוזרת היא אליו — ינהג כאשר נהג, כלומר, יניח לו... לא. לא היתה בטוחה בכך, כמובן כשבאה אליו לספר לו זאת, היתה חוזרת ואומרת בלבה כי דנה היא בכך גם את עצמה לשאת בענשו של פרד, וכי גדעון יאמר לה זאת, ושצריכה היא לבחור בין פרד לבין ארץ-ישראל, כלומר: בין חיים חדשים, חפשיים, לבין היותה עדי-עולם אשתו של בוגד, או אפילו אסור — אם ירצה בכך גדעון.

אך רק מן השפה ולחוץ היו אמירות אלו. בסתר-לבה ידעה כי גדעון לא יגע עוד בפרד לרעה. רגע ביקשה אפילו לומר לו: אל תעשה זאת! — אל תניח לו להיזכות בדרך זו מחטאו ולהפטר מענשו! — או אפילו ביקשה לומר לו: אל תניח לי להישאר אשתו! — אמור כי תוציא אותו להורג וכי צריכה אני לבחור בין היותי אשתו-של-מת ובין...

אך היא לא אמרה כלום. היא הניחה לגדעון להכריע, בידעה כיצד יכריע; בידעה, לאמתו של דבר, כי ברגע שתספר לו כי יודעת היא, יאמר לה, מה שאמר באמת: "לכי, לכי אליו". ואחר-כך יקרא גם לפרד ויאמר להם, לשניהם: "נו, בעוד שבועיים-שלושה אתם עולים לארץ. ואני עוזב אתכם מחר. כבר סיימתי כאן את שליחותי. מיטב איחולי לכם". ואחר-כך, עוד יוסיף ויאמר לפרד: "שוב אינך צריך לחשוש. לא אעמוד עוד למכשול על דרך אשרך. כשתבוא לארץ... ופרד יתפרק, בגסות — אשר רק היא, כמדומה, תבחין בה — ויאמר: "בלי תנחומים, בבקשה. אילו היית אתה במקומי...". או יאמר: "היטב בלבלת את ראשה של זו, כנחש...". או יאמר...

לא. המשך זה לא צפתה גם היא מראש. לא ידעה מה יאמר גדעון, ומה יענה פרד. אך לעומת זאת — מראש צפתה כי פגישה זו של שלושתם לא תהיה אלא פגישת-פרידה וכי גדעון ירצה לרמוז בכך כי אמנם לא ינסה שוב לגזול, כביכול, מפרד את אשתו...

רק עכשו, כשהיא מהלכת כך עם פרד, שלובת-זרוע, כאשתו הנאמנה מאז, עובר בה הרהור-דימוי זה, כאילו ביקש גדעון לגזול אותה מידי פרד, ורק ברגע האחרון ממש, נסוג מדעתו, ועל-כן הודיעם כי עוזב הוא אותם, אף שקודם לכן היה בדעתו ללוותם עד לנמלי-היציאה, ופרד לא אמר אלא זאת: "כן, אתה את שליחותך אצלנו סיימת". (והיתה נעימה של גסות בדבריו, אף שגדעון לא הבחין בה). והוסיף עוד זאת: "עכשיו צריכים אנו להתחיל הכל מחדש", וכיוון לא רק לחיים בכללם, אלא גם לחייו שלו, שלו ושלה... ויצא, כמבקש להניחם לבדם, להיפרד בלא עדים, כדרך שנפרדים אוהבים. וגדעון לא אמר לה כלום, ורק בעיניו ראתה עצב-פרידה, כזה שרואים רק בעיניו של מי שאוהב בכל לבו...

כלום היה אוהב אותה אילו ידע, לפני לילם הראשון, מי הוא פרד? — וכלום מתחרט הוא עכשיו על אותן שלוש יממות של אהבה גדולה? —

היא, מכל מקום, אינה מתחרטת. וגם כשהיא הולכת עכשיו עם פרד ויודעת כי לעולמים יהיו קשורים זה-אל-זה, ויודעת כי אי-אפשר שיהיה אחרת, אין היא מתחרטת על אותם לילות-אהבה. שכמותם לא ידעה עם פרד, ולא תדע עוד. הן היתה זאת אהבה גדולה באמת, אף-על-פי שקצרה היתה כל-כך. מעודה לא שיערה, עד לאותה שעה, כי אפשר להם לגבר ואשה — שלא נפגשו קודם לכן — להגיע בבת-אחת אל שיאים כאלה של אחדות-האוהבים... כסבורה היתה כי רק לאטם-לאטם מביאים החיים המשותפים — אס-אמנם — את האוהבים לידי כך — רק לאחר התוודעות אטית לרצונו של בן-הנוג, למאוייו, לחולשותיו, לדרכים שבהן הוא מחפש את אשורו. פרד, גם לאחר ארבע שנות נישואים ויותר, לא כיוון כך אף-פעם את רצונו לרצונה, לא ידע מעודו להי-ענות כך לכל מאוייה ומשאלותיה. גם אחרי ארבע שנות נישואים לא הכיר את גופה ואת גובה-מתחו ותנודות-תשוקותיו, כמו גדעון בשלושה ימים ולילות, הה, קצרים אלה.

או שמא רק משום שקצרה היתה, גדולה ועזה היתה אהבתם? — שמא אילו ביקשו להתמיד בה, מצטננת היתה והולכת, מתגמדת והולכת? כלום משום-כך חזרה אל פרד — כדי שתזכור כך את אהבתו של גדעון, גדולה ולהטת ולא-פגומה? —

אכן, גם זכרון זה חייבת היא לשאת לבדה, ולא תוכל לשתף בו איש זולתה; ועל כל פנים, לא את פרד. יכול הוא לדעת, גם יודע הוא, כי שכבה עם גדעון (כך קרא לאהבתם) — אך אסור לו שידע כיצד ועד-מה אהבה את גדעון כאשר שכבה איתו... לא, זאת אסור לו לדעת, כמות שאסור לו שידע כי נתגלה לגדעון סוד בגידתו. וגם דבר זה לא ידע איפוא איש מלבדה.

ג. סיפורו של פרד

אף-על-פי שאת חדרו של גדעון עזב פרד שחוח ונוף, חיכה לה לחווה במין בטיחות כזאת, שאף הוא לא האמין כי תימצא לו בשעה זו.

אכן, את חדרו של הלה עזב כנוף, כמושפל מגודל-לבו, מכל מקום, רגע אחד דימה אף הוא שגדעון הכניע את לבו בזו הדרך שסלח לו, בזו הדרך שוויתר על חווה. גדולה וכואבת היתה הפגיעה שנפגע כשנודע לו דבר אהבת חווה לגדעון זה. מכדי שיוכל להסתיר — מפני עצמו או גם מפני גדעון — את חולשתו, את היותו המנוצח... —

אך רק רגע אחד נמשכה חולשה זו. כשיצא את החדר, כבר ידע בתוך-תוכו כי חווה תחזור אליו. יתר על כן, כבר ראה אפילו בעיני-רוחו כיצד אלה — גדעון וחווה — נפרדים זה מזה, כלומר, בלי שיאמרו זה לזו אף מילת-אהבה אחת... יעבור, ידע, רק רגע קט, וחווה תבוא אליו, תשלב ורועה בזרועו, תלך עמו הלאה, אשתו, אשתו עתה-ולעד. גם אשתו הנאמנה תהיה, מעתה ואילך.

הן לא, הוא לא ישכת, לעולם לא ישכת, כי בגדה בו, הוא אפילו מודה, בינו-לבינו, כי יזכיר לה את דבר בגידתה, לא פעם אחת. אך מעתה ואילך שוב לא תבגוד בו חווה עם איש, לעולם. דיה, איפוא, בפעם האחת — הראשונה בחייה — שבה אהבה מישהו אחר. כן, הוא, פרד, יודע כי חווה אהבה את גדעון. מבחינות רבות, אהבה את גדעון יותר מאשר אהבה אותו מימיה. בשבועיים האחרונים השגיח בה לא פעם כיצד היא מתבוננת בו, כיצד היא מדברת אליו, או אפילו עליו, וידע כי-כך יכולה אשה להתבונן ולדבר רק באהוב-לבה, באהוב באמת... ועוד ידע כי בשלוש היממות האחרונות, שבהן היתה עם גדעון, התוודעה אל אהבה-בפועל שכמותה לא ידעה כלל בהיותה עמו. עם בעלה; אהבה שהיתה משוחררת, איפוא, מכל אותה מתיחות מעיקה, מורטת-עצבים, שנתלוותה לאהבתם שלהם.

ובכל זאת — אליו חזרה. והוא ידע כי תחזור. אך מדוע, בעצם, חזרה? — האמנם יודעת היא...? — גדעון, — כך מובטח לו, לפרד — לא סיפר לה, שאילו ידעה, כי אז — כך הוא סבור — אם גם לא היתה נשאר עם גדעון, מכל מקום גם אליו לא היתה חוזרת, לא היתה עשויה לחיות עם בוגד, ומדוע, איפוא חזרה? —

אפשר, פשוט. משום שגדעון החליט לנתק את קשריו עמה. לאחר שנודע לו מי הוא הבוגד? ... בעצם, אין פרד מבין ענין זה. וגם עתה, כשהוא מהלך לצדה של אשתו ויודע כי שלו היא בנא-מנות, לעד. עוד מוחו טרוד בשאלה זו, ברצון לדעת מדוע נהג גדעון כאשר נהג.

שהרי, אם יודה על האמת, מסוגל הוא להבין לפשר-מעשיה של חווה. חזרה אליה, משמע, לא רק משום שבעלה הוא — לכינוי ולתעודה — אלא גם משום שאי-אפשר לה בלעדיו; משום שיר-דעת היא כי גורלה קשרו בגורלו, כי זקוקה היא לו, לו, שאדונה ומורה-דרכה בחיים היה מאו. אפילו כשהחליטה למנוע עצמה ממנו — כשנודע לה דבר בגידתו בה עם נשים אחרות (שלא אהבן כלל, אך שקיבל ברצון את אותות שעבודן אף הן לאדנות) — לא עלה הדבר בידה. ולא משום שמאושרת היתה עמו. אפילו במיטה לא היתה מאושרת דירצונה. אך כפותה היתה אליו בעכור-תות חזקים יותר מן האושר, או מסיפוק-היצרים, או מכל רגש וצורך אחר שבעולם; חזקים יותר אפילו מאהבתה לגדעון. הו, כן. גדעון — מוכן פרד להודות — נתן לחווה גם אותו דבר שהוא לא נתנו לה מעולם; אותו סיפוק ליצריה העזים, המופרזים אפילו בתביעתם (לגביה, מכל מקום, היתה תביעתם מופרזת, משעבדת, ולא יכול, או לא רצה, להיענות לה). אך היא חזרה אליה, אל האדון, אל זה היודע לשלוט בחייו.

וכל-כך, משום שגדעון אינו כזה. משום שגדעון, אפשר, אהב אותה ביתר עדנה ורוך, ביתר רצון להיענות למשאלותיה, ביתר הבנה לצרכיה. אך הוא לא היה, לא יכול להיות אדון לחייה. והראיה: עצם היותו שויתר עליה. הוא, פרד, לא היה מוותר. ואפילו דימו אלה — במשך שלושה ימים ושלושה לילות — כי הם שייכים זה-לזה, הרי הוא לא ויתר. הוא ידע.

ונראה, איפוא, שרק משום כך סלח גדעון גם את בגידתו; משום שהבחין, משמע, גם בה, בבגידה זו, אותה אדנות-על-החיים, שהוא אינו מסוגל לה כלל. משנודעו לו, לגדעון, פרטי אותה בגידה — הבין זאת, ובעצם, לא איכפת לו, לפרד, אילו עמד וסיפר גדעון לחווה את הפרשה כולה. אדרבה, מבינה היתה או שבעתיים עדי-כמה הוא עולה על גדעון, מסוגל לנהוג — שלא כגדעון — אדנות של-ממש בחיים ...

מילא, עוד החיים לפניו, ואם גדעון לא גילה לחווה את סודו — עוד יבוא יום והוא, פרד יגלה. כך, יום אחד יבוא ויספר לה, בזה הלשון:

"... וכשבא אלינו אותו שליח, יריב (יודעת את — יוסיף ברוע-לב — בעצם היה דומה מאוד לגדעון זה, שלך) היה מצבנו בכיר-ע. הגרמנים כבר חיסלו את המרד בכל העיירות והכפרים ושוב לא נותר לנו מקום-ישוב לתנות בו, או לקחת ממנו את מזונותינו. נשארנו מנותקים באותה כברת-ארץ הררית, שלא צמח בה דבר זולת ארנים ואשוחים. מזונותינו פחתו והלכו, וגרוע מזה, אותם כפריים, שקודם לכן השיטו לנו עזרה כלשהי, התחילו רואים בנו את האשמים בסבלותיהם, ובכל יום, ידענו, עלולים היו להסגירנו לידי האויב. על אחת כמה וכמה, משום שידעו כי רבים בינינו היהודים ... מבינה את: אם רצינו להמשיך קיומנו כפרטיזנים, להחזיק מעמד עד בוא הרוסים, חייבים היינו לפצות איכשהו את אכרי הסביבה. הגרמנים לא היו עלולים לגלות את מחבואנו בהרים. הם אף לא העיזו לחדור לתוך יערות-עד הללו. אך הכפריים ... ידענו שיום אחד ילכו לבקשנו ולהסגירנו ... אילו נתנו להם פיצוי כלשהו! — אילו מסרנו לידיהם מישוהו, שיוכלו לתביאו לגרמנים כעדות לנאמנותם, אפשר היו הגרמנים מסירים מעליהם את המצור ואפשר היינו מוצאים שוב בכפרים אלה גם מזון, גם מחסה ... אך את מי יכולנו למסור לידם? — ודאי, מבקשים היו יהודים, אך הרי יודעת את שחבורתנו היתה מורכבת רובה מיהודים, הלא הם — או, לאמתו, מי שנשאר מהם בחיים — אנשי הקבוצה שלנו. ולא ידע אף איש מה לעשות, עד ... עד שתגיע אלינו אותו שליח מארץ-ישראל, יריב ... הו, לא. על דעת איש — גם לא על דעתי — לא עלה, חלילה, להסגירה, שמחנו לקראתו. בשורת-חיים הביא עמו; הרגשנו שהגנו חלק מן העם; שארץ-ישראל העברית זוכרת אותנו. אלא ... מבינה את, זר היה. לא הבין אותנו, את צרכינו, את המושגים שלפיהם חינו. הוא בא מן הארץ, מקיבוץ, מעולם שונה כל-כך ... הוא ניסה, למשל, לתהיג אצלנו משטר-חיים אחר, בדומה לזה שהיה נהוג שם, בפלמי"ח שלו. הוא ניסה, למשל, ללמדנו שכך אין נוהגים בנשים ... כן, את הרי יודעת כיצד נהגנו באותן נשים שנלוו עלינו ... את יודעת מי היו נשים אלו, אלמנותיהם של אכרים, או בורחות-מבעליהן, או סתם זונות, אך הוא

יריב, ראה בהן "חברות-לנשק" וביקש כי ננהג בהן כבוד, חזקה-חזקה. הוא אמר, אמנם, כי אינו תובע מאתנו, כמובן, כי נתנור מנשים בהיותנו בהרים, אך ביקש כי ננהג בהן בכבוד וכו'... אהבתו. אמר, צריכים אנו לאהוב, אמר, את הנשים המשתתפות עמנו בכל סבלותינו.

יפה, אני, מכל מקום, לא כעסתי עליו בשל-כך, לא כעסתי עליו גם כשתבע ממנו, המפקדים, להשוות את זכויותינו לזכויות האנשים. והרי יודעת את — כך יספר, אפילו בלי להסמיק — שלא הרבה זכויות-יתר היו לנו. קור ורעב ועמל וסכנות ידענו ממש ככל האנשים. אלא מה היו זכור יותינו? — לפעמים, זכות של עדיפות במקום-לינה טוב יותר... ובעיקר — זכות של עדיפות בכל הנוגע לנשים. כלומר — אנו רשאים היינו לבחור בנשים ביותר, בצעירות ביותר, וכיוון שמעטוח היו, רשאים היינו לקחתן בכל עת שרצינו, כשהיתר מסתפקים...

נו, טוב, כאמור, לא כעסתי עליו. להיפך: שמחתי על שהוא מטהר במקצת, בדבריו, בהתנהגותו, בעצם נוכחותו. (הוא היה נאמן לדבריו ובנשים לא נגע כלל) את האוירה הדחוסה, אירת-החשד והקנאה, שהיתה שורה בינינו... אני שמחתי לכך, גם קייתי כי בזכותו נוכל עוד, לאחר המלחמה, לנסות ולקומם יחד את חיינו, שם, בארץ. הרבה הייתי משוחח עמו על עתידנו, בקיבוץ, בארץ-ישראל. ונעשינו ידידים. אלא שידידות זו לא הקלה, כמובן, את סבלותינו ולא הפכה את לבות הכפריים עלינו לטובה.

עד שיום אחד בא שליחם של הכפריים אל מקום מחבואנו וסיפר כי נודע לגרמנים שיש בינינו שליח מפלשתינה, קצין, וכי תובעים הם מהם, מן הכפריים, להסגירו לידיהם. אם כן יעשו — אמרו הגרמנים — יסירו מעליהם את המצור. ועוד אמר השליח כי האכרים אינם יכולים עוד לעמוד במצור זה, כי הגרמנים גוזלים את כל אשר להם, את בקרם וסוסיהם ונשותיהם. עתה, אם לא נסגיר לידיהם את הקצין מפלשתינה — יגלו לגרמנים את מחבואנו. אין הם מבקשים — כך אמר — אלא איש אחד, אחד בלבד. כשנמטרנו, שוב יתנו לנו מזון ומחסה...

כולם — שומעת את — כל הפרטיונים שלנו גמרו מיד אומר, בלבם, כי צריכים הם להסגיר את יריב. אך איש מהם לא העז לומר זאת בגלוי, ואילו אני, אני החלטתי, שאסור לדברים אלה להיאמר בגלוי. אני רציתי שחבורתנו תזכה להגיע לימות השלום ותבנה לעצמה בית, קיבוץ בארץ, בלי שמעמסה נוראה זו תכביד על מצפונה. ידעתי, שאם יאמר מי מאתנו מה שבלבו — שוב לא נוכל להיות יחד; שוב לא נאמין זה לזה אפילו יום אחד; כל אחד יחשוד בחברו — בזמן הקרבות — כי מוכן הוא להסגיר גם אותו אם יהא הכרח; ולאחר המלחמה — יזכור כל איש מאתנו כי חברו ראה בהסגירו את השליח מארץ-ישראל לידי האויב. לא, אני החלטתי שאסור שיקרה לנו כדבר הזה. ורק לדבר אחד חששתי: שמא יאמר יריב כי מוכן הוא... שמא יאמר זאת, משמע, בנוכחות האחרים והם יסכימו. וידעתי, שגם כדבר הזה אסור שיקרה...

אכן אפשר שעוד רבים חשבו כמוני ועל-כן שתקו גם הם. אך איש בהם לא ידע מה לעשות. ואני... לא, תחילה לא ידעתי גם אני. יריב לא דיבר. וחכיתי, איפוא, עד בוא הלילה. רציתי לדבר אתו, בטרם אחליט דבר. רציתי לספר לו מה הם חששותי ולשאול בעצתו. אך לא הוצרכתי לחכות אפילו עד בוא-הלילה. יריב היה יושב במערת-המטה וכותב. כשראני עובר לידה, קרא לי ושאלני אם יכול אני למסור את הניירות הללו לאיש מהימן בכפר, על-מנת שיחביאם שם ובבוא היום אדע היכן הם טמונים. אמרתי לו שיכול אני.

בוא — אמר — ואספר לך מה כתוב כאן, כדי שאם יאבדו הניירות, תוכל למסור את הדברים לתעודתם.

מה כתוב? — שאלתי.

תארתי כאן — ענה — את פרשת שליחותי כולה, עד היום הזה. סבורני, אמר, שכדאי שידעו זאת שם, בארץ.

מדוע עד היום הזה? — שאלתי.

משום שהיום — ענה — החלטתם להסגירני בידי הנאצים.

גם זה כתוב כאן? — שאלתי.

כן — ענה — כתוב שכך רוצים אתם לעשות, אלא שאין איש מעז לומר זאת, מלבד אחד.

גם זה כתוב? — שאלתי.

כן — ענה.

ומי הוא אותו אחד? — שאלתי.

אתה — ענני — אתה, פרד. אתה היחידי המעז לומר לי שעלי להסגיר את עצמי... נכון? — שאל — והישיר מבטו אל תוך עיני.

וגם זה כתוב כאן? — שאלתי.

כן — ענה — אף ששמך אינו מוזכר. זה אינו עלול לעניין את חברי שבארץ.

עוד יבוא יום — אמרתי — שזה דווקא יעניין אותם.

אך אותי — ענה — אין זה מעניין. איני יכול לשים עצמי שופט. ועוד: רק היום נוכחתי לדעת כמה טעיתי כאשר ביקשתי להיות דן-שופט אתכם, לפי מושגי שלי... עכשיו מבין אני כי אין לכם ברירה. גם לך אין ברירה, נכון? —

נכון — עניתי — וכאן הדרך המוליכה אל הכפר. רוצה אתה שאלוה אותך? —

לא — אמר — אמצא בעצמי. דיך במה שנטלת על עצמך עד-כה.

ולא ראיתיו מאז. רק אחר-כך נודע לנו כי הגרמנים עינוהו כדי שיגלה להם מקום מחבואנו הוא, כמובן, לא גילה. והרגוהו.

ואפשר — יוסיף אז פרד ויספר לחוה — שהיו בתוכנו עוד קצת אנשים שהבינו מי הוא האיש אשר שלח אותו למוות, אך לא הודו בזאת, מעולם. אגב, את הניירות הטמנתי בביתו של אחד הכפריים ואני הוא, כידוע לך, שמסרתים לידי גדעון. אלמלא מסרתים לידי, לא היה איש יודע, כמדומה, כי צריך לחפש בינינו אחד בוגד... —

כך יספר לה, לחוה, בבוא היום. ומובטח לו שהיא תבין כי כך צריך היה לעשות. ולא בלבד שלא תדון אותו לכף-חובה, אלא שעוד תגבר תלותה בו, אדונה-ובעלה.

היום, או בעתיד הקרוב, עדיין אינו יכול לספר לה כל אלה. אם תשמע סיפור זה עכשיו, בעוד גדעון כאן, עלולה היא עוד להתחרט... לחזור אל גדעון. והוא, גדעון, לא יקבלה אליו, כמובן. מאחר שידוע הוא כי הוא, פרד, היהו אותו בוגד — שוב לא יוכל לחיות עמה. או, אם ינסה, לא ישכח זאת, על כל פנים, לעולם. אמנם, הוא זיכה אותו; כיריב, אמר שאינו רשאי לשום עצמו שופט. אך דבר אחד הוא לזכות ודבר אחר הוא לשלב את חייו בחייו שלנו, על-ידי שיחיה עם חוה... לא, לזאת גם יריב לא היה מוכן. ואפשר שלא הסגיר עצמו אלא משום איסטיניסות זו שבו, כביכול; מרצונו להיבדל מעלינו, להרגיש כי טהור הוא מכולנו... —

אף גדעון כך. וחווה אינה יודעת כי רק משום-כך, אפשר, שיחרר עצמו מאהבתה; משום שביקש, משמע, להיות טהור ממנו, מפרד, צודק יותר, גדל-לב יותר; גם לו לעצמו וגם לפרד ביקש להוכיח כי לא כמונו כמוהו ושאין הוא משתמש בזכויותיו המיוחדות כדי לגזול ממנו את אשתו... יפה, יהא שבצדק מדמה גדעון כי חייו טהורים משלו, כי מוסריותו עדיפה... כך דימה גם יריב. אך גם יריב חיכה, בכל זאת, כי הוא, פרד, יאמר לו בפה מלא כי מבקש הוא להסגירו, קודם שהסגיר את עצמו. גם הוא, איפוא, זקוק היה להכרעתו שלו, כמוהו כגדעון. שהרי למה קראתו לאותה שיחה, להודיעו כי נתגלה סודו? — לשם מה גילה לו זאת, אם לא כדי לשמוע את דעתו? — לשם מה סיפר לו את פרשת-אהבתו אל חוה? —

אז סיפר פרד לגדעון את פרשת שיחתו האחרונה עם יריב. (שלא היתה כתובה, כמובן, באותן רשימות שלו). ואז הרהר גדעון רגע ואמר: צדק יריב. תעלה אתה לארץ? —

כן — ענה פרד. ובזה נסתים הכל.

ופירושו, שהוא, פרד, הכריע, למעשה... כמו אז, בעניין יריב, כן גם עתה... —

חבל, שעדיין אינו יכול לספר כל זאת לחוה! — ואולם הנה יעלו בקרוב לארץ, ובזכותו, תוכל החבורה כולה לבנות יחד את חייה בארץ. בזכותו יוכלו גם הם — פרד וחווה — לבנות את ביתם. עוד יבוא יום וחווה תכיר לו תודה על שגאל אותה מאהבה זו שלה לגדעון. אילו נשארה עם גדעון, לא היתה משתחררת לעולם מן ההרגשה שגמל לה חסד, כביכול, בכך שפטרה מן האיש הזה, חבוג... —

ואלו לאמתו, רק הוא, פרד, גומל לה חסד, בכך שהסכים כי תחזור אליו. חתיחה-חה.

פרד הסתיר צחוקו, אך מפניו ראתה חווה כי הוטב לו. רק תמה היה פרד, אם דיו בכך שגדעון

פטר אותו מן האשמה — או מן העונש — ואם אינו צפוי עוד להמשך אחד של הפרשה, כאשר יתערבו בה אלה הממונים על גדעון.

שהרי גם ביניהם — השליחים מארץ־ישראל — יש, מסתבר, כאלה השונים לחלוטין מיריב, או מגדעון, והמוכנים, בדומה לפרד, ליטול על עצמם את ההכרעות החמורות ביותר בלי לבטי־מצפון יתרים. סוף סוף מי שרוצה לעשות משהו, חייב להוציא את הכרעותיו מתחום בחירתו של המצפון. כך נהג הוא לגבי יריב, כאשר ידע שגורלו כבר נחרץ ודרוש היה רק שיימצא מי שמכיר בכך; וכך יצטרכו גם אלה הממונים על גדעון להכיר בכך שגורלו שלו, של פרד, כבר נחרץ... אך, הבל הוא. גורלו באמת נחרץ — לעלות לארץ, כבעלה של חווה, כמנהיגה של החבורה כולה. איש לא יוכל עוד לשנות זאת. רק תמה הוא כיצד יכירו אלה בהכרעת־גורל זו, כיצד יתרצוה. שהרי אותה עצמה שוב אין גם הם יכולים לשנות, כשם שלא יכלו לשנותה לא גדעון, לא חווה ואף לא הוא, פרד, עצמו...

ד. סיפורו של נחום

אילו היה לו דבר חשוב מזה לעשותו אותה שעה, לא היה מצלצל, ואלמלא צלצל, לא היה שומע מפני גדעון את התשובה — שהיתה צפויה, בעצם, מראש — כי אין כל חדש באותו ענין שבו עסק. והרי ידע, אף אמר, כי לא היו צריכים להטיל שליחות זו על גדעון, ולא חלילה, משום שבטלן הוא, או לא־יוצלה, אלא משום שחייב כל אדם למלא את התפקיד המתאים לו, לסגולותיו, לאורח־חשבנתו; והנה גדעון, שעשוי להצטיין (כאשר הוכיח) בשדה־הקרב, או בהברחת־נשק, וכיוצא באלה תפקידים המצריכים אומץ־לב בפעולה, אין הוא עשוי כלל להצליח במילוי משימה המצריכה כושר הכרעה מהירה, והתעלמות מלבטי־מצפון. גדעון נכשל — ועתה ברור שנכשל — לא מחמת פחתת במסירותו, או ברצונו לנקום את מות יריב, או... אלא מחמת שנתגלתה לו, כנראה, הבעיה מצדדיה השונים...

וברי לו, לנחום, שכך אירע. רק לפני ארבעה־חמישה ימים טילפן אליו גדעון והודיע כי הוא "עלה על הדרך הנכונה" וכבר יש בידו רוב החוטים המוליכים אל "אותו האיש", ואלו היום הוא מודיעו כי "אין כל חדש"...

את יריב לא הכיר וממילא נראית לו, לנחום, הבעיה כמופשטת במקצת. נקל היה לו לומר בלבו: יריב זה נהרג בידי הנאצים כמות שנהרגו אחרים. אך משעה שהוברר — מניירותיו של יריב עצמו, שהגיעו לידיהם — כי היה מישוהו שהסגיר את יריב, או גרם לכך שיוסגר, לידי הנאצים, היה הדבר תובע את פתרונו. מי שעשה זאת, חייב לשאת בעונש, חובתם היא — חובת השליחים שבכאן — לא רק כלפי יריב, או משפחתו וחבריו ושולחיו, אלא גם, אולי בעיקר, כלפי אלה שהיו עמו בתקופת־חייו האחרונה. חייבים לדעת כי יש דין ויש דין; אם רוצים הללו לעלות לארץ, עליהם לטהר את המחנה תחלה, ואין צריך לומר, מי שבגד פעם אחת, עשוי לחזור ולבגוד. ומשום כך, צריכים הם, שליחי הארץ, לסיים פרשה זו בדרך הראויה, ופירושו של דבר, לאחר הודעתו המוזרה של גדעון, שצריך הוא להיקרא עתה לכאן, למטה, למסור דין־וחשבון. אך מה יתן דין־וחשבון זה שיישמע מפיו של גדעון? — לא כלום — יודע נחום — לא כלום לחלוטין.

לא יקשה מגדעון להתחמק מכל השאלות באמרו: לא הצלחתי. אם רצונכם בכך — רשאים אתם לשלוח אחר במקומי... ואין אתה יכול להעניש אדם על שנכשל בשליחותו. מכל מקום, בשליחות כגון זו, וסוף־סוף, על מה ייענש? — ואפילו נכשל, במקום שאחר אפשר היה מצליח, לא גרם אסון בכך. לכל היותר, אפשר לומר כי כתוצאה משוערת מכשלונו יתווסף בארץ־ישראל עוד טיפוס מפוקפק אחד על אלה הרבים שכבר הגיעו לשם. וכיצד, לאמתו של דבר, אפשר היה למנוע זאת? — גם אילו מחקנו אותו מרשימות־העולים, היה מוצא דרכו אילו רצה בכך; הרי שנותרה רק דרך אחת לעונש של ממש: להרגו. אכן להרגו. נפש־תחת־נפש...

תימה — מהרהר פתאום נחום בגדעון בתרגשת קירבת ואהדת — אם לא שקל גם גדעון את הדברים בדרך זו ועליכן סילק ידו... אני — אומר הוא בלבו — אפשר מוכן הייתי להכריע אחרת, שלא כגדעון, אלא שחייב אני לתודות כי לשם כך צריך הייתי לבטחון רב־ביותר, כי האמנם

רשאים אנו להרגו על-סמך עדויות אלו מלפני שנתיים? — האמנם מצאנו ברשימותיו של יריב עדות מספקת כדי עונש חמור כזה? —
מתיק שבארזן שלה עתה נחום את רשימותיו של יריב והתחיל קורא. מבקש למצוא את התשובה לשאלתו.

... אפריל 1944

"חוששני, שטעות היתה בידם של אלה ששלחוני לכאן, ורק בימים אלה, כמדומה, עמדתי על הטעות הזאת. עד עכשיו — במשך כל החדשים שחתרתי להגיע למטרתי — ברור היה לי שזו השליחות הנעלה ביותר שיכול הייתי לקבל על עצמי. כשנתפסתי בידי הגרמנים, נתעצמה בי הכרת-חשיבותה של שליחותי והפכה להרגשת-יעוד ממש. הנה — אמרתי בלבי — רק כך יכול אדם כמוני "להגשים את עצמו" באמת, בשלימות. "ש"הגשמת עצמי" לא נתמשה במחוי מעולם אלא בהיותה מצויה על קו-הקץ וודאותה לא נתמשה בעיני אלא כוודאות-של-גבול. אומר הייתי איפוא לעצמי: "החיים הרגילים, המתמשכים לאטם, אינם ממציאים לידך הזדמנות לבחון את עצמך, לדעת אם ראוי אתה לשם אדם. בחיים רגילים אלה אינך יכול כלל לדעת אם אדם הנך משום שבחרת בכך, או משום שנתון אתה בתנאים כאלה, אשר בהם ה"אנושיות" שבך מתבקשת מאליה וממילא גם שוות-ערך היא, אפילו נטולת-משמעות". והנה עכשיו יכול אני לבחון, חייב אני לבחור. ברצותי הריני עושה את השם "אדם" לשימשה, מסגיר גם את חברי לדיהם, מגלה להם את כתב-הסתור שבידי, או אפילו סתם משפיל עצמי ומבקש על נפשי. וברצותי ...

אכן, גם אז ידעתי שהתוצאה, כמדומה, אחת היא, ואפשר שאיש לא ידע — אחרי שאומת (וברור) היה לי שהגרמנים ימיתוני) — אם הייתי ראוי לשם "אדם" ואם לאו. אך אני את שלי עשיתי, אף שגם עכשיו אין איש זולתי יודע זאת, שעלי-כן רק בדרך-גם שוחררתי מידם ... היום, יכול הייתי לומר בלבי שימי-בשבוי היו הימים הגדולים ביותר בחיי, ימים שבגלל עצם עלילותם עושים הם את כל החיים כדאיים לחיותם. ויכול הייתי להודות לאלה ששלחוני, על שבזכותם ניתנה לי ההזדמנות לעמוד במבחן.

אלא שלאמתו של דבר שוב איני מודה להם עתה, לאחר שהגעתי ליעדי, שלמענו נשלחתי הנה. שוב איני מאמין כי אני האיש שצריך היה להישלח לכאן, אל חבורת-פרטיזנים זו שבהרים. ולא משום שהם, אנשי-החבורה, אינם מעריכים כראוי את שליחותי. להיפך, מכבדים הם גם אותה, וגם אותי בגללה. אלא ... אלא שדומה שבין מה שאני רואה כעיקר בשליחות זו ובין מה שהם רואים בה, פעורה תהום, תהום שאיני מסוגל כלל לגשרה.

הרי שאין מטרה אחרת, כביכול, לשליחותי זו אלא בהרגעה זו שמרגיעה היא את מצפוני. לחנננה אין לה כל ערך. איני מביא תועלת של ממש לחבורת הפרטיזנים. אם האמנתי, שבאמי צעותה אניע אל הנוער היהודי שבעיירות או במחנות, נתבדיתי כבר ביום הראשון לבואי. איחורתי את המועד. נותרה לנו רק חבורה זו, צוענת ובודדה בהרים, ותו לא. נסיוני הדל אינו משרת את החבורה. מנוסים הם בחיים אלה יותר ממני, כמוכן, אף אין בידי לסייע להם להתקשר אל חבורות פרטיזנים אחרות, אם עודן קיימות.

מבחינה זו של התועלת הממשית נמצא אני מעבר ליאוש. הכל יודעים שבעוד שבועות מספר יגיעו הרוסים לכאן. אך אם נחזיק מעמד עד אז ואם לאו — אין זה תלוי בנו, ומכל מקום, לא בי. להיפך: מדמדת בי איזו הרגשה סתומה שאני עלול אפילו להפריע ...

תחילה אמרתי בלבי: אביא בשורת הארץ, רעיון שכדאי לסבול למענו. אך לא יצאו יומיים — שלשה משעת-בואי, וכבר אני יודע שבנעיניהם אין החיים כדאיים אלא משום שחיים הם. לא חלילה, שרחקה האידיאה לחלוטין מלבם. אלמלא זו אפשר לא היו בוחרים כלל בחיי-הפרטיזנים, והיו, איפוא, נספים בגיטו, במחנה-הריכוז, בכבשן ... מכאן — והם, כמדומה, יודעים זאת — שבחירתם באידיאה של מרד, של גאווה לאומית, אפילו של אמונה בארץ-ישראל, עשויה בסופו של דבר גם להמציא-תיקון לחייהם. אלא שבחירתם נעשתה פעם אחת, ומאותה שעה ואילך שוב אין לה חשיבות של ממש בחיי יום-יום שלהם. אין הם נזקקים לה עוד, גם כשמאמינים הם בה. פעמים אני מדמה אפילו שככל שימעטו להגות בה, ייטב להם בחייהם הקשים, חיי גרדפים — על-צואר.

מצבי, כמובן, שונה לגמרי ממצבם. בשבילי, אין כל טעם להיותי כאן אלא בכך שיוסד-יום אני חוזר ומקנה לעצמו ודאות זו שבאתי לכאן מרצוני הטוב; לא משום שחשבתי, כי כך יכול אני להציל את חיי, אלא משום שחשבתי כי כך יכול אני לעשותם ראויים לשמם היי-אדם. למעשה, אין גורלי שונה מגורלם; אתם אחיה ואתם, מן הסתם, אמות. בעיני אין עדיין דבר-היותי כאן בגדר הכרח באמת ומדמה אני שברצותי יכול אני לפרוש כל רגע (לפחות במחשבה). אם אכיר שאין חיים אלה ראויים בעיני. הם, אפילו בדמיונם אינם יכולים לפרוש. והבדל זה, שבין הצלת עצם החיים, שהוא עיקר בשבילם, ובין היותם-ראויים, שהיא עיקר בשבילי — הוא-הוא התהום הפעורה בינינו.

במידה שאני מנסה להשתמש בסמכותי — המקובלת עליהם בלי ערעור — חוששני שאיני אלא מרחיב תהום זו.

ואיני יכול שלא להטיל את האשמה על עצמי בלבד (או שמא כך היה גורלו של כל שליח מבחוח?). אילו יכולתי לתת דעתי רק על החיים עצמם! — אלא שאילו יכולתי, לא היה כל צורך כי כאן, את זאת מיטיבים הם, כאמור, לדעת ממני.

... באפריל 1944

... אותן משוגות פשוטות שלי! — תמה אני אם צריך לכתוב עליהן, אם יבין איש מלבדי, מדוע אני מייחס להן חשיבות כלשהי. וכיצד, באמת, אוכל להסביר למישהו על התעצמותם לאין שיעור של צדדים מסוימים בחיים האנושיים — כאלה שאנו חיים כאן — ועל התגמדותם של ערכים אחרים, המקובלים בחברה הקרויה נורמלית, להיותם הם דווקא חשובים ביותר? — יתירה מזו: אפשר שטועה אנכי. אפשר שאין ראייתי החד-צדדית, המופרזת אל-נכון, אלא פרי אותה תהום שביני לבין כל היתר? — הללו אפשר הגיעו למין איזון של כל ערכי החיים, ומחשיבים הם כל אחד מערכים אלה לפי המקום הנמשך שהוא תופס, כמעט הייתי אומר — מקומו הגשמי. ואלו אני — בעיני ערך כזה אינו "תופס-מקום", אלא משמש קנה-מידה בלבד. והרי היא קנה-מידה, שמידותיו נקבעות בכל זאת על-פי החיים הממשיים שבכאן, אם כי עצם קיומו אינו מותנה בהם כלל. דומה, שמתחיל אני אפילו להודק לקנה-מידה קבוע, מוחלט — והוא היה כה שנוא עלי, כה זר להיותי, להשקפת-עולמי! —

מחר, הדבר נתגלה לי ראשונה, כמדומה, כשנחלקו דעותינו בעניין הנשים... משבח הייתי את עצמי על שאיני נתפש למנהג שהגים כאן בנשים. כיצד אגדירו? אם אומר שמנהג זה מופקר הוא, או ציני, או בלתי-מוסרי, או משפיל, לא אמרתי ולא כלום; או שאשתמש במושגים שאינם חלים כלל על החיים כאן, מכל מקום, לא על האנשים כאן. ואלו אני... בעיני היחס לנשים הנהוג כאן הוא גם בלתי-מוסרי, גם ציני, גם משפיל, ופוגע במטרה שלשמה, כביכול, באו הכל לכאן, ומשוגתי החמורה ביותר שגיתי כשניסיתי להסביר זאת לאנשים. הו, לא. אין זו משוגה שבדעת-היחיד כנגד דעת-הרבים. שהרי, לתמהוני הרב, קיבלו הכל את דעתי, הסכימו לה בלא היסוס. יתירה מזו: שמחים היו על שנמצא מי שאומר להם זאת, ובמלים בוטות דוקא. דומה, כי זקוקים הם לאחד כמוני, כמי שמייצג את האידיאה שבשבילה באו לכאן... אלא... אלא שלא שינו ממנהגם כלל אחרי הטפת-המוסר שלי. ולא על כך התפלאתי. ידעתי שאין היא עשויה לנחול נצחון קל ומהיר. הדבר אשר הפליאני היה רק התמימות, תמימות כנה ונוראה, שבה קיבלו את טענותי בשעה שחזרתי ודיברתי על אי-עקיבות, על צביעות וכיוצא באלו. הם לא הבינו מה ענין הסכמתם לדברי אצל מנהגם ההפוך. מדמים היו כי משטה אני בהם בהעירי אונם על-כך... ואני — אני סברתי, כמובן, שמשטים הם בי...

שאלתי אחד מהם לפשר הדבר והוא ניסה להסביר לי: "מבין אתה — אמר לי — לנשים זקוקים אנו... נו, כך, אתה מבין, פשוט זקוקים... אך מאידך גיסא — זקוקים אנו, כמובן, גם לדבריך, המזכירים לנו תמיד מי אנחנו..."

"אבל — שאלתיו בתמיהה, ברוגזה — איך אינך מתבייש לומר לי זאת? — וכלום יש לכך גבול? — הרי באופן כזה תוכל גם להרוג את חברך ואחר-כך לבוא אלי ולבקש שאטיף לך מוסר על הקרבה עצמית ורעות..."

"אתה מגזים — השיב — אין אני מתכוון לעשות דבר כזה. כשם שלא התכוונתי, למען האמת,

לשכב עם פלוגנית ולקרוא לה. למחרת היום, זונה, או לשאול אותה מי ביקש ממנה להצטרף אלינו, בשעה שהתאוננה על מכאובים ורעב. כך, פשוט, יצא..."

"ואם יצא — שאלתיו — שתחשוב כי אתה צריך להסגיר מישהו לידי הגרמנים, כדי להינצל?"

"מה טעם לחשוב על-כך עכשיו? — אני מקוה שזה לא יצא..."

"ומה יהיה — שאלתיו, מנסה להסיח דעתו לעניין אחר — מה יהיה לאחר שתנאצים ינוצחו ואתה תשאר בחיים? — כלום לא יבואו כל המקרים האלה, שכך "יצאו", ויקומו נגדך, וזכרונם יקום נגד נסיונך לבנות את חייד מחדש?"

"הו, מה יהיה... ואתה יודע מה יהיה? — אני מקווה שנחיה חיים כאלה, שלא יתנו לזכרונות למצוא דרכם אלינו... או שיימצא בנו כוח לשכוח מה שאטור לזכור, או... אך למה לדבר על מה שיהיה? — אני כשלעצמי מקווה שתינו בעתיד יתנהלו באורח זה שאתה מטיף לו. לשם כך בלבד, כמדומני, טוב תעשה אם תמשיך בהטפתך..."

"אך כלום... כלום אינך מבין — נעקתי באזניו — שאינני יכול להמשיך בהטפתי, כשרואה אני מה אתם עושים בה?"

"מדוע אינך יכול? — כלום אתה שוכב עם נשים שאינך אוהב אותן, או שבזאת אתה להן? — לא. אם כך, לא בלבד שרשאי אתה, אלא גם חייב להמשיך בהטפתך, בתנאי, כמובן, שתוסיף להאמין במה שאתה אומר, שאם לא..."

לאחר אותה שיחה שוב לא ידעתי אם עדיין אני מאמין באמתות שאני מדבר עליהן, או שמא נופל גם אני קרבן לתנאים, ולצרכים הפשוטים, הראשוניים, הכרוכים בהם. רק מקווה אני שלא אצטרך לעמוד במבחן זה, בפועל ממש...

1944 מאי...

הטבעת סביבנו מתהדקת יותר ויותר.

לכולנו ברור עתה כי אפשר שימינו ספורים והגרמנים יספיקו ללכוד אותנו — בעזרת אכרי הסביבה — עוד לפני שיגיעו הרוסים.

ביומיים האחרונים חדלו הכל מדבר על-כך, מכל מקום אתי, או אף בנוכחותי. דומה עלי אפילו שמסתירים הם ממני משהו — או שמסתירים הם זאת גם מעצמם. פעמים אחדות ראיתי אפילו בעיני אחדים מהם איזה מבט מאשים, תובע, כמו ביקשו לומר: יכולת להציל אותנו, או להקל את סבלנו, אילו... אך מששאלתים, במבט בלבד, לפשר האשמה זו שבעיניהם, הסבו ראשם מנגדי ולא אמרו לי דבר.

לבי אומר לי — וגם רמזי-שיחה שמעתי — שיש מהם המבקשים שאסגיר עצמי לידי הגרמנים ואהיה מעין שעיר לעזאזל, שבוכותו יסתלקו הצרים עלינו מכאן (שהרי יש להניח שאין להם עתה עודף-כוחות למטרות צדדיות מעין אלו); אך עדיין איני מוכן להודות בכך, בפה מלא, אף מתקומם אני כולי כנגד השערה נוראה זו. ולא רק, כמדומה לי, משום שאני הוא הקרבן המשוער, אלא גם משום שנדמה לי שאם יארע הדבר... מה יקרה אז, בעצם? — אפשר, שרק אני לבדי סבור כי יהיה בכך משום אבדן צלם-האדם שלהם. אפשר שהם לא ירגישו בכך כלל... כי, מאידך, כבר מצוי אני ביניהם זמן רב למדי ויודע שאם דבר זה יארע כהכרח, אם ייכפה עליהם, לא תהיה בעיניהם כל משמעות לבחינה המוסרית של המעשה שעשו.

אם להודות על האמת, מבקש הייתי שמישהו מתוכם יעשה זאת, יטול את האחריות על עצמו. אם יימצא אדם כזה — אראנו כמי ששמרת נאמנה את מבוקשי ותו לא. אכן, כדי לשרת נאמנה את מבוקשי, צריך גם הוא לחוש באחריות הבחירה המוטלת עליו... ופירושו, שאחר כך ייאלץ לייסר את עצמו תמיד על שהסגירני. שאם לא כן, לא ירפה ממנו, מכל החבורה כולה, נטל-העבר ויפריעם מבנין חייהם מחדש.

דומה, שכבר מדבר אני בלשונו של X, איש-שיחי הקבוע, המשמש לי מעין מדיום לגבי החבורה כולה.

אם יסגירני מי לידי הנאצים — מבקש אני שיהיה זה X. אך איני יודע אם כדי שיפטר אותי מן הצורך להיות השופט הנכרי לחבורה מבקש אני זאת, או על-מנת... לא, X, כמדומה, לא יתייסר בעתיד בשל מעשה זה. הוא ינהג גם בו כבמשהו שאי-אפשר היה לו שלא לעשותו.

1944 מאי ...

היום הגיע שליח מאחד הכפרים שבסביבה ובפיו "הבשורה" שצפיתי מראש — שהגרמנים תובעים רק את הסגרת ומוכנים להרפות מכל היתר.

לא אדון אותם לכף-חובה, אם יסגירוני. אף מקווה אני כי ישכחו מעשה זה, אם אינו חורג מגבולות המותר שלהם. שאיני צריך, כמובן, להיקרא אלא "ההכרחי" להצלת החיים". ודומה, איפוא, שהסגרת האחד, לשם הצלת חיי הרבים אינה אלא מעשה "הכרחי" מעין זה. ברי, שאני חייב להיות אחד זה. ולא רק משום שאני הוא "הקצין הבריטי מפלשתינה", שהגרמנים מבקשים, אלא גם משום שמושגי שלי שונים עדיין כל-כך ממושגיהם שלהם... בעצם הדבר שאני עודני דן בעניין זה על-פי צידוקו או אי-צידוקו המוסרי, יש משום ראייה ממי צריך להיפטר... אך כלום ימצא בהם העוז לעשות כן? — או כלום לא ימצא עוז זה אלא ב- \times לבדו? — או שמא צריך אני לעשות זאת בעצמי, בלי לשאול את פיהם? —

תמהני, מכל מקום, במצבי שלי, גם אם יעשה זאת \times לא יהיה בכך משום פשע הראוי לעונש. וכל-כך משום שיהיה זה מעשה החורג לחלוטין מתחום אפשרות-השיפוט.

אין החטא — כמוהו כעונש, כשיפוט בכללו — חל אלא על מי שרואה עצמו ב-בחירה, אפילו הוא יודע כי חייב הוא לבחור במוצא האחד, ההכרחי.

אם יהיה משהו שראוי לעונש, בגלל הסגרתו לידי הגרמנים, רק אני אהיה זה, אם גם משער אני כי \times לא יניח לי לעשות זאת לבדי...

נחום הניח את הדפים מידי. הוא הציץ, זו היתה הרגשתו, לתוך עולם שאין לו כל חלק ונחלה בו.

רק תמה היה, אם יש לגדעון חלק ונחלה בעולם זה, שאם כן...

מכל מקום, כשבא ראובן, המפקד, למשרד ושאל את נחום אם יודע הוא מה על תוצאות חקירתו של גדעון, השיב כי זה עתה סיפר גדעון כי לא הצליח למצוא את הבוגד.

"בעצם — אמר ראובן, מהורהר — אפשר שמוטב כך, עלולים היינו, אמר, להסתבך בעניינים לא-נעימים, אילו נצטרכנו לטפל בעניין זה כאן..."

ה. הסיפור האחד

— "מבין אתה, מאיר — מתחיל גדעון את מכתבו — רק עכשיו, ארבע-חמש שעות לאחר שאלה (חוה ופרד) הלכו מחדרי, ואני עודני יושב בו ואיני יכול להחליט מה אעשה, רק עכשיו מתחיל אני להבין במה שגיתי. ומבין אני זאת, כמדומה, רק משום שעכשיו תופס אני שכל הזמן לא שיתפתי אותם, בפועל ממש, בהכרעתי — ולכל היותר, ניסיתי רק לנחש מה היו מחשבו-תיהם, תגובותיהם, לאחר שהכרעתי מה שהכרעתי.

ואם אני מנסה, איפוא, לשתפם, כביכול, בהתרחשות עצמה, זו שלפני ההכרעה, איני עושה זאת לשם שעשועי-שבדמיון, או לשם ביסוס איזו הנחה עיונית מופשטת, אלא משום שצורך יש לי בכך, כדי שלא אהיה אף אני עבד למהלך-הדברים המוגמר, שאין בכוחי לשנותו עוד.

רואה אתה: עכשיו, שעות אחדות לאחר שעזבה חוה את חדרי, חש אני ויודע כי אי-אפשר, פשוט אי-אפשר, שמה שהיה בינינו כבר הוא גמור ומסוים ואינו ניתן לשינוי. איני יכול להסכים שבגלל אותה החלטה כפויה שלי — שאני, שוטה שכמותי, ביקשתי לשבח את עצמי, את מצפוני, את שכלי, בגינה — לא אראה עוד את חוה, לא אחוש בזרועה החובקת את צווארי, לא אשמע עוד את גשימתה החפזת, הנרגשת... בקצרה — לא אוהב אותה עוד.

דומה, שרק משום-כך מבקש אני לחזור אחורנית, לתחילתם של דברים, ולבנותם מחדש, יודע אני כי אי-אפשר שהיו באמת כך, כפי שראיתם אני לבדי, או חוה לבדה. או פרד לבדו, או כל אדם אחר הנוגע בעניין לבדו... יודעני, איפוא, כי הכרח הוא לדברים שיתרחשו אחרת, באורה הפגישה המתמדת, הדינמית, בין רצונות ומחשבות ופעולות של בני-אדם רבים...

ודאי, לכל המשתתפים בסיפור האחד, הכללי, יש חיים עשירים, מורכבים, גם מחוץ לאותן פגישות המהוות אותו; אפשר, דווקא אז, מחוץ לפגישות, נקבעים בלבם ובחיהם הדברים בעלי הערך באמת, המשפיעים גם על הפגישות עצמן, אך אני מנסה לבנות רק את סיפורן של

הפגישות לבדו — והוא סיפור זה אינו יודע, כביכול, אלא את נקודות-הצומת, שבהן מצטלבות דרכי אדם וגורלותיו מכוחו של ההכרח שהוא. יחד עם זה, גם כוחו של הרצון רב-הפנים, הקובע את משאלותיו ואת תבונתו רק בצומתי-דרכים אלה. והרי איפוא, לפניך הסיפור האחד של הפגישות השונות:

פגישה ראשונה

(גדעון נכנס לחדרם של נחום וראובי, נרגש כולו ממצאיה זו שבידו, רשימותיו של יריב, שנמצאו במקום שנטמנו לפני כשנתיים ימים).

"ומה אתה אומר לעשות בדפים אלה — שואל נחום, ספק בסקרנות ספק בהיתול — כלום רוצה אתה לשלוח אותם ארצה, על-מנת שיוציאום שם לאור? — דומני, שבארץ אין כבר ביקוש ל"סחורה" מעין זו.

"הבלים — עונה גדעון — אין זו שאלה של ביקוש כלל. חייבים יהיו להדפיסם. מעטות ביותר הן התעודות מסוג זה, שנכתבו בידי שליחים בזמן שליחותם, לפני מותם. ושנית — מוסיף הוא כמהסס — גם מעין צוואה יש בדפים אלה... מסתבר, שיריב לא מצא את מותו באורח ישיר בידי הנאצים אלא — או שהסגיר עצמו או שהוסגר על-ידי אחד הפרטיזנים. (והוא קורא קטעים אחדים מיומנו של יריב, שכבר ידועים לך).

"ובכן — שואל נחום — סבור אתה שצריך לגלות אם תיה זה מקרה של בגידה ואם כן, מי הוא ה"בוגד"?

"כן — עונה גדעון, בהיסוס-מה — סבורני שחובתנו היא, ליריב, לעצמנו..."

"וסבור אתה — מתערב ראובן בשיחה — שיריב עצמו היה מעוניין בכך? — הרי ידדו היתה, לא כן? — סבור אתה שאילו הוא עצמו היה יוצא בשלום, היה מחפש את זה שהסגירו — אם אמנם — כדי לשפטו ולהענישו?"

"איני יודע — עונה גדעון — אפשר לא. היומן עצמו מרמז שלא היה רוצה בכך. אך מאידך — אל נשכח שיריב היה מושפע או ביותר מתנאי-חיהם של אותם פרטיזנים ושהתערבותו המרובה בחייהם טשטשה בודאי את כושר הבחנתו ואת רצון שיפוטו. אנחנו נמצאים במצב שונה..."

"יפה — אומר ראובן — נניח שאתה תהיה האדם אשר עליו נטיל שליחות זו. כיצד אומר אתה להוציאה לפועל? — הרי עדויות בכתב אין לך, להוציא רמזים אלה שביומנו של יריב. משמע, שתצטרך להסתמך בעיקר, או רק על עדויותיהם של אנשים; והללו, או ששכחו, משום שמבקשים הם לשכוח, מה אירע שם; או, אם זוכרים הם, שיהיו נוטים ממילא למצוא צידוק למעשיהם, להבינם, מתוך נקודת-הראות של או... שתי אפשרויות אלו גם יחד — כלומר, השיפוט של-אחר שיכחה או השיפוט מתוך ההתרחשות — שתיהן פסולות הן."

"מבקש אני — עונה גדעון — לחפש את הדרך השלישית, את שביל-הזהב. כלומר, רוצה אני גם להיות במקומם של האנשים, בעוד יריב חי, וגם לראותם מן הצד, בראייה אובייקטיבית, שקולה..."

"חייב אתה — אומר נחום — לוותר על האפשרות הראשונה."

"חוששני — אומר ראובן — שתתקשה מאד למזג את שתיהן. אם באמת תצליח להיכנס לעורם, איני מאמין שתוכל לנקוט גם בדרך השיפוט האובייקטיבית."

נראה — אומר גדעון, כבודאות (שאינה מצויה בלב) — מכל מקום, חייב אני לנסות."

"הו, כן, בודאי. הרשות נתונה לך" — אומר ראובן.

(גדעון יוצא מעל פניו בהרגשה כבדה, הרגשת-אשמה כמעט).

פגישה שניה

(בחדר-עבודתו-ומגוריו של גדעון, עם פרד ובנימין, אחד מאנשי הקבוצה).

"זה איי-אפשר — טוען בנימין — אין אתה יכול לדרוש מאנשים, המתכוונים לבנות יחד קיבוץ, שיהיו בולשים זה אחר זה או אלשיניים זה על על זה. הקיבוץ ייהרס לאלתר, אם נהג כן, בין אם נצליח למצוא את הבוגד ובין אם לאו. ומובטחני — ממשיך בנימין ואומר, בנעימה כמעט

הגיגית, צעירה— שאין בוגד בתוכנו. אך אם ישנו— מוטב שתגלה אותו בעצמך ואף לא תספר לנו על-כך... עניין רגיש מדי הוא זה, גדעון; סלק ידיך ממנו..."
 "ודעתך אתה, פרד" — שואלו גדעון.

"אני... כיוון שאנו כבר יודעים, ובודאי כבר דיברת על-כך עם אחרים, אין טעם שנעמיד פנים כאילו אין הדבר קיים. מוטב שנחטלנו מאשר ננסה עכשיו להעלימו. עם מי עוד דיברת, מלבדנו?"

"רק עם חווה ואלברט", עונה גדעון.

"והרי לך — אומר פרד — ארבעה... וכולנו נחשוד, ממילא זה בזה. כיוון שקיימות העובדות..."
 "עובדות — מפסיקו גדעון — אפשר לשנות, להשכיח..."

"הו לא. עובדות שכבר קיימות, צריך לגמור ולא לנסות להשכיחן. החיים יעלו אותן שוב, אם לא נחטלן במודינינו".

"ומה דעת חווה על-כך" — שואל בנימין, מצדד מבטו של פרד.

"חווה... אין דעתה כדעתך, פרד".

"מדמה הייתי כך", אומר פרד, ברוח נכאה מעט.

"סבורה היא, איפוא — ממשיך גדעון — שאסור להעלות מחדש את הפרשה..."

"אילו שאלת אותי — מתפרץ פרד, בנעימה בוטה — לפני שהחילות, הייתי גם אני אומר לך אותו דבר, אף שהייתי אומר בהיסוס. כיון שאותי שאלת... אך אתה לא שאלת — אתה החלטת בדעתך כי אתה מערב אותנו בעניין זה. לכן איני סבור שאפשר, או צריך, להשתיק את העניין, וכולנו חייבים עכשיו לסייע לך לגלות... אף שבעצם, רק עניינך שלך הוא זה..."

"אינכם חייבים — עונה גדעון — לעשות כלום, אם אין רצונכם בכך, או אם סבורים אתם שגילוי זה עלול להזיק".

"נו, חדל, חדל לך, באמת — מתפרץ פרד שוב — גם אתה יודע עדימה אין רצוננו חשוב כאן, ואלו לשאלה השניה, שאלת הנזק, עליה נוכל לענות רק לאחר מעשה".

"כלום גם אז, בהרים — שואל גדעון — היית סבור כך, כלומר..."

"אז עוד יותר מאשר עתה. לאמתו, ההרים לימדוני תורה זו".

"איזו תורה?"

"תורה זו, משמע: שאם חפצי-חיים אנו, אם אנו מאמינים בהם, מוטב שלא נהיה טורחים לעשות את הבלתי-אפשרי. ומה שאתה דורש הריהו הבלתי-אפשרי! — מבכר אני, איפוא, לשמור על קיומו של רצוני ולא להעמידו למבחן שיודע אני כי למעשה אינו יכול לעמוד בו".

"אמור-נא, פרד — שואל פתאום גדעון, כמתחיל בבילוש — מה היתה עמדתך שלך כאשר שמעת מפי אותו אכר שהגרמנים דורשים את הסגרתו של יריב?"

"ממש כעמדתי עכשיו — עונה פרד — ופירושו, שהחלטתי להניח לדברים להעשות מעצמם".

"הבלים! — אתה רצית שיריב יוסגר לידי הגרמנים?"

"רציתי? — ודאי שלא. כלום, סבור אתה, יכולתי לרצות בדבר שכזה, ולהיות פרטיון, כלומר, מי שבהר במרד ולא בכניעה?"

"ואם כן..."

"אלא שגם אז ידעתי שאם רוצה אני לשמור על רצוני, ועל אידיאת-המרד שלי, אסור לי להעמידם במבחן..."

"איני מבין" — סופק גדעון כפיו, נואשות.

"אפשר שבאמת אינך מבין — עונה פרד, מתבונן בו במבט שהוא ספק רחמים ספק לגלוג — גם יריב לא הבין".

פגישה שלישית

חווה: "צריך אתה לסלוח לי, גדעון. באמת איני יודעת כיצד הגיעו הדברים לידי כך. והרי הבטחתי לעצמי שלא אתפס לשטות זו. והנה... רואה אתה..."

גדעון: "כלום חטא הוא אהבתך... בעיניך...?"

חוזה: "בגידה, מכל מקום... לא, לא — מפסיקה היא אותו לפני שיאמר דבר — לא בו, בפרד, אני בוגדת... רק בי בעצמי."

גדעון: "איי-אפשר שכך, חוזה, אם נאמנה את לעצמך — אין את יכולה לבגוד בעצמך. אם רק נאמנה את לעצמך..."

חוזה: "הו, לא, אינך הבין, סבור אתה — חפשיה אני להיות נאמנה לעצמי? — חפשיה לרצות לבחור בינך לבינו?"

גדעון: "באמת איני מבין..."

חוזה: "ודאי שלא... בעצם, גם אני לא... אלא שאיני רוצה שאצטרך להבין, איני רוצה בכך, ומכיון שהצגתי בפני עצמי את השאלה מה זכאית אני לעשות — חייבת אני להבין, ואיני רוצה בכך."

גדעון: (כמו בהיתול) "רוצה שאני אבחר במקומך, למענך?"

חוזה: "לא, לא לבחור. (בלחש) רוצה שתאהב אותי, שתיקח אותי בלי לשאול דבר, בלי לרצות מאומה, מלבד זה עצמו..."

גדעון: "אבל..."

חוזה: "כן, יודעת אני, האבל בעיני עומד, גם אצלך, אבל אני אשתו של אחר, אבל אתה שליח ויש לך חובות כלפי החבורה, אבל אהבה כשלנו עלולה להרוס את כל מה שבנינו כאן... אבל ואבל... ומרגע שקיימים "אבל" שוב אין חפשיים... ואני רוצה להיות משוחררת מכל אבל..."

גדעון: "וקודם אמרת שאינך רוצה שתצטרכי לבחור, כלום לא הבחירת היא פירושה היחיד של המלה חופש?"

חוזה: "לא גדעון, הפירוש היחיד של המלה חופש הוא הכפייה שתשחרר אותי מלבטי הצורך לבחור, אך כיוון שיודעת אני זאת — לעולם לא אשתחרר מלבטים אלה, ואם יש לי תקווה — הריהי בכך שהשחרור יבוא מאליו, בלא שאצפה לו כלל..."

גדעון: "והרי אין אנו רוצים בכפייה הבלתי-רצויה, נכון? — ואם רצויה היא הכפייה, כבר היא בחירה ושוב אינה כפייה... מה נעשה, איפוא?"

פגישה רביעית

"ועוד אינך יודע — שואל פרד — מי הוא האיש שאתה מחפש?"

"איני רוצה עדיין לדעת, פרד, איני רוצה לדעת..."

"מדוע — שואל פרד — כלום קרה דבר ששינה את תכניתך?"

(גדעון מסתכל בו כתמה אם הלה שואל בתום-לב את שאלתו) "קרה דבר-מה? — הו, לא, לא קרה כלום, אלא שרוצה אני במשהו..."

"אם רוצה אתה — קחהו."

"ואם אדע שבקחתי אותי — שואל גדעון — אהיה מוכרח לוותר על גילוי האיש שהסגיר את יריב, את ידידי, לידי הגרמנים?"

"אם תהיה מוכרח לוותר — אמר פרד — משמע שמוכרח תהיה, ותוותר, בעל-כרחך תוותר, כלום סבור אתה שזה שהסגיר את יריב לא היה מוכרח לנהוג כך?"

"מוכרח? — מדוע מוכרח? — האם יכלו להיות דברים שיצדיקו את הסגרתו..."

"אתה אומר יצדיקו — עונה פרד — כאילו יש איזה פירוש של ממש למלה זו... צדק... ואם תשכב עם אשתי, תהיה צודק? — ואל תאמר לי שגם אני עשיתי זאת, עם נשים אחרות, ועל-כך מגיע לי, כביכול, שאשתי תנהג כך כלפי, שאם תאמר לי זאת, לא אבין כלל מה אתה מדבר אלי, וגם אתה תעשה זאת, לא משום שתחשוב על הצדק, אלא משום..."

"מניין... מניין אתה יודע..."

"הו, אתה תעשה זאת, יודע אני, כשם שיודע אני שבסופו של דבר תחזור חוזה אלי."

"תדל! — קורא גדעון — אינך שומע מה שפיך מדבר! — ואם אמנם כן, אם אוהב את חוזה ואזכה גם באהבתה, לעולם לא אוותר עליה..."

"הו, אתה תוותר. מוכרח תהיה לוותר. לא תוכל להחזיק מעמד בידיעה זו שאתה גולת את אשתו של אדם ממנו, רק בזכות שידעת כי הוא הבוגד...".
 "אתה?"

"כן — עונה פרד — וכבר אתה יודע שאני הוא. יותר מזה: כיוון שאתה יודע שתזכה באהבתה של חווה — כבר מוותר אתה על תכניתך לגלות מי הבוגד. ואל תאמר לי גם הפעם חדל. בעצם, יכול אני כבר לחדול. איני צריך להוסיף ולסייע בידך להכריע" (פנה ללכת).
 "חכה. המתן רגע. כלום... כלום חווה יודעת?"
 "מה יודעת? — שאתה תזכה באהבתה?"

"לא — שונה גדעון — כלום יודעת וזיא שאתה הוא...".
 "אם אינה מנחשת זאת עדיין — אומר פרד בעצב — אני אספר לה".
 "לא! — לא! — אל תעשה זאת! — אל תספר לה. חכה. הנה אני מבטיח לך משהו: עוד היום אעזוב את המקום. ביני לבינה לא היה עדיין ולא כלום. ואני אעזוב לפני... אך אל תספר לה... איני רוצה שתחשוב כי אני מקבל את אהבתה רק מפני שאתה הוא...".
 "אם תחשוב כך — אומר פרד — ואם לאו, לא ישתנה כלום. וכבר אמרתי לך..."

פגישה חמישית

(פרד וחווה)

פרד: "נו, טוב. אני יודע שאינך מעיזה, משום מה, לעשות מה שאת רוצה בו בכל-לכך. כלום מבקשת את שאעזור לך בכך?"
 חווה: "במה, פרד?"

פרד: (כמעט בגסות, אף שמאחוריה מסתתרת תוגה של מי שנפגע גם באהבתו גם בגאוותו)
 "כלום מבקשת את, שאלתי, שאני אוליך אותך, כביכול, אל מישוה?"
 חווה: "...פרד!"

פרד: "ובכן, זאת לא אעשה, כמובן, אך את, את בכל זאת מבקשת כי כן יהיה. עכשיו את מתפללת בכל לבך שאני אהיה זה אשר אזכיר לך את הנשים האחרות אשר אתן בגדתי בר, לא כן? — הנה, כבר הזכרתי אותן באוזניך. כלום זה הדבר אשר את מצפה לו, כדי שתוכלי להכריע ולעשות את הצעד האחרון? — ובעצם, צעד זה עצמו כבר אינו משנה ולא כלום. את אהבת את גדעון, לא כן? — ואני... אני את הנשים ההן לא אהבתי... כן, חווה, ואת יודעת זאת. שכבתי אתן, אך לא אהבתי אותן..."

חווה: "או מדוע, פרד, מדוע? — לא, איני שואלת אותך על השנים שבהן היית בהרים ואני בעיר. איני רוצה לדעת דבר על אותן שנים..."

פרד: "מחויבת את לדעת. הכל מחויבת את לדעת. שהרי גם באותן שנים אהבתי רק אותך. גם את, רק חכיתי ליום — אם גם לא הייתי בטוח כי יבוא — שבו שוב נהיה יחד..."

חווה: "אבל, אחרי-כך, פרד, אחרי שהיננו יחד. הרי גם אז... יודעת אני..."
 פרד: "אמת, גם אז. ואני עצמי סיפרתי לך. מדוע? — אולי... משום שאני לא שכחתי מעולם אותן שנים שבהרים... אולי משום שביקשתי כל הזמן להמשיך אותה חיות-הרים..."
 חווה: "זה... זה אמרת לי לא פעם. ועד היום איני מבינה... כיצד אפשרי הדבר... והרי כל-כך רע היה..."

פרד: "רוצה את לדעת מדוע? — רוצה לדעת את כל האמת?"
 חווה: (כנבהלב) "לא, פרד. לא רוצה... לא רוצה... אני, איני רוצה להמשיך... וכל-כך הייתי מבקשת, ועודני מבקשת, שגם אתה, תחדל סוף-סוף... אבל אתה המשבת. אפילו אל אותן הנשים עצמן הלכת, אחר כך... אילו היית אומר לי שאוהב אתה אשה אחרת... לא הייתי סולחת לך, אפשר, אך הייתי מבינה... אך אתה הלכת אל אותן נשים, מכווערות, עלובות... כן, אני יודעת שלא אהבת אותן. ואם כן — מדוע? — מדוע?"

פרד: "משמע, בכל זאת רוצה את לדעת? — משום שאתן הייתי אדון לחיי. משום שאתן ידעתי כי אין מקום כלל לשאלות של בחירה, או נאמנות, או לבטיימצפון. הן היו שלי רק משום שהיו

שלי. ותו לא. וגם חיי או, בהרים, היו שלי רק משום שהיו שלי. ואני עשיתי בהם כרצוני. דווקא משום שלא רצוני היה זה כלל... אינך מבינה? — האדנות האמתית על החיים אינה נרכשת אלא בשעה שאין ברירה אחרת. רק בשעה שאיש אינו עשוי לסייע לך לחיות או לבחור בדרך זו או אחרת. אלא הכל נתון, גזור — ומוכרע. ואתה חייב לבחור רק במה שכבר ניתן מראש לבחירתך.”

חוזה: “מה אתה מדבר פרד? — והלא מי כמוך יודע שיכול היית...”

פרד: “הבלים. בחרתי במה שכבר כפוי היה עלי לפני כן. ודווקא משום כך אדון הייתי לחיי ולמעשי... ולאמתו — כולכם כמוני, אלא שלא הבינותם את הדבר. ועליכן אין אתם רוצים להמשיך, אלא לשכוח... יפה. רוצה את לשכוח? — לכי אליו. עמו תוכלי להשתחרר מזכרונות העבר. אך האמנם תשתחררי? — החיים שחיינו יחד, כמו שהיינו אותם, כלום לא יהיו חוקים יותר מן אהבה, גם יותר ממך? — את לא חרצי לחזור אליהם, אך כלום לא יכמו עליך וביד חזקה יחזירוך אליהם?”

פגישה ששית

(בחדרו של ראובן, לשם ברת גדעון גם לבקש עצה, גם מפחד...)

ראובן: “ומניין יודע אתה כי הוא האיש?”

גדעון: “בעצם — מפיו שלו יודע אני. ולא קשה לי לזהות את פרד עם אותו X שבימוני של

יריב.”

ראובן: “ונתת דעתך עליך מדוע קרא לו יריב X ולא בשמו הוא?”

גדעון: “יודאי נתתי דעתי על כך. בימים האחרונים לא חשבתי אלא על יריב, נסיתי להעמיד

עצמי במקומו. לבחון כיצד הייתי אני נוהג, והאם הייתי נוקב בשמו של אותו X ואם לאו...”

ראובן: “ומה החלטת?”

גדעון: “לא החלטתי... ככלות הכל, לא הייתי שם, במקומו, וכל מה שאני יודע, רק מפי השמועה או הקריאה אני יודע. ואם באמת סבר יריב שאין דרך אחרת אלא הסגרתו בידי הגרמנים, אפשר שצדק... אפשר שאין כל חשיבות לכך מי היה אותו X. כביכול, לא היה אלא שלוחם של כוחות חוקים ממנו ומיריב גם יחד... אך איני יכול, מבין אתה, איני יכול לדעת זאת... ודומה, שגם איני רוצה בכך... איני רוצה להיות באמת במקומו של יריב... דבר נורא הוא זה, שיהיה מוטל עליך להכריע מרצונך בדבר שלאמתו כבר הוכרע בלעדך...”

ראובן: סלחנא שאני שואל אותך, אבל... אתה באמת אוהב אותה? — כוונתי, לא בלבד

מבקש להצילה, אלא...”

גדעון: כן... עכשיו יודע אני כי כן... בתחילה, דמיתי שרק משתעשע אני במחשבה כי אשה צעירה ונאה עשויה כך להעריץ אותי, לרצות בי, אך עכשיו, עכשיו אני אוהב... ומעודי לא שיערתי כי אפשר כך לאהוב... מעודי לא שערתי כי אני מסוגל לאהוב כך, מעבר לכל חשבון... לא, לא מעבר לכל חשבון. שהרי יודע אני כי יש בה חטא, באהבתי.”

ראובן: “חטא? — מדוע חטא?”

גדעון: “שאין אדם, כמדומה לי, רשאי לרצות לאבד כך את עצמו. ואני... אני רוצה לאבד את עצמי באהבה זו, להיות אנוס לאהוב, מעבר ליכולת הבחירה. אכן, כדי למצוא את עצמי מחדש, אבל כבר לא כמו שהייתי, כי אם אחר, שונה... למצוא, איפוא, את עצמי כאשר בתוכי מותכים ויצוקים כליל גם חייה שלה, וממילא — אין הם חייה שלה בלבד, אלא הם גם חייה בעבר, וחי אחרים שנמוגו בחייה שלה...”

ראובן: “וצריך אתה להוסיף: וחי אותו איש שהיה בעלה... ופירושו של דבר, שבאהבתך

אותה, תחיה ממילא גם את בגידתה, גם את...”

גדעון: (לאט) “כן, אמנם כן, איני רוצה בכך, אבל אני יודע כי כן. והרי זה חטא, ראובן, לא

כן? — חטא הוא שאטיל על עצמי גם את הפשעים וגם את החובות שלא פשעתי ולא חבתי

מעודי ואף איני יודע מדוע נפשעו ומדוע נתחייבו...”

ראובן: "עד שלא תחיה אותם בפועל ממש — לא תדע. אך אם תדע — אפשר שתרצה להשחרר מהם... להשתחרר, משמע, גם מאותה אהבה".

גדעון: "ואם היא אשר תרצה?"

ראובן: "היינו הך. אחרי שתאהבו זה את זה, לא יהיה כל הבדל בדברי, אם אתה תרצה בשחרור, בשיכת כל אותם פשעים וחובות, או היא. למעשה — שניכם תרצו בכך. כן, גדעון. אתם תרצו בכך. שהרי היא, בודאי שלא תהיה חפשיה מעבר זה אלא אחרי שתהיה אתך, אחרי שתחיה היא את חייך שלך, ובאמצעותם, בגללם, תוכל להגיע גם אל השיכחה".

גדעון: "לחזור אליו — ולשכוח?"

ראובן: "כן. אחרי שתאהב אותך — תוכל לחזור אליו ולשכוח. ולא לפני כן. ולא בלערי אהבתך. אך גם לא אם תתמידו באהבתכם. כי אם תתמידו בה — לא תשכח. לא תשכחו. לעולם תהיו נושאים בקרבכם את החטא. אך..."

גדעון: (כמעט בצעקה) אך אי־אפשר באהבה אשר כזאת. אי־אפשר שנאהב זה את זה. רק כדי שנוכל לשכוח... אהב אני אותה, אמרתי לך, ובאהבי אותה רוצה אני בה, לעולם..."

ראובן: "עדיין אינך יודע, גדעון. חייב אתה לממש תחילה את אהבתך, ורק אחר־כך..."

גדעון: "ומה אעשה בו?"

ראובן: "במי?"

גדעון: "בו, בפרד, כבוגד..."

ראובן: "עדיין אינך יודע אם הוא..."

גדעון: "במִי־פיו אמר לי".

ראובן: "מה אמר לך? — מה סיפר? — מה יכולת להבין מדבריו? — צריך אתה לחיות את בגידתו, על־מנת שתדע אם אמנם בגידה היא".

גדעון: "ואם אדע? — וכאשר אדע?"

ראובן: "חכה ותראה. בעצמך תמצא את התשובה".

פגישה שביעית

(בסוגריים: אותה לא אתאר לפניך, מאיר. גם לא תדע מאומה, אם אכתוב עליה, שעיקרה — במה שרק שני אנשים שאוהבים זה את זה באמת יכולים לדעת על אהבתם ועל עצמם, בזכותה של אותה אהבה, ולפניך אוכל לתאר רק את מה שבא אחר־כך, כלומר: רק אותם דברים שבאהבה, שיוצאים מתחום פגישה האוהבים ומשתלבים גם בגורלותיהם של אנשים אחרים).

פגישה שמינית

(בחדרו של גדעון, בשעת רוויה ופכחון, מקץ הלילה השלישי לאהבתם)

חוה: "אצטרך לומר לו..."

גדעון: "כלום אינו יודע?"

חוה: "ודאי שידוע, יודע שאני אתך. אבל אינו יודע עדיין שמבקשת אני להיות אתך גם מתר, גם מחרתיים, תמיד, סבור הוא, איני עשויה, איני יכולה להיפרד מעליו כליל..."

גדעון: (כמו מהתל) ומה את סבורה?

חוה: "אני השתחררתי ממנו, גדעון, השתחררתי כליל. שוב איני נושאת בתוכי כל אותם זכרונות איומים של בגידתו בי, של בגידתו..."

גדעון: "ושל בגידתו ביריב, ומניין את יודעת?"

חוה: "הוא סיפר לי. כלומר, לא באלה המלים, אך אין זה חשוב... חפשיה אני מכל זה. שומע אתה — שוב איני שייכת אלא לעצמי, ופירושו של דבר — איני שייכת אלא לאהבתי, לך... חפשיה אני..."

גדעון: "אני מפחד, חוה. מפחד מפני החופש הזה".

חוה: "מפחד?"

גדעון: "כן, חוה. מפחד, אני מפחד שדווקא החופש הזה יקשור מחדש את חייך בשלו, בשלו —

ולא בבגידתו בך, או ביריב. מאלה תהיי חפשיה באמת. אבל בתוכך, במעמקים, עשויה את דווקא בשל כך... הוא יחזור ויהיה אדון לחייך, דווקא בשל החופש הזה...".
 חווה: "ואתה גרעון? — כלום אין אתה רוצה... כלום אין אתה רוצה להילחם למעני, למען אהבתנו?"

גדעון: "רוצה? — אני אוהב אותך, חווה. לא מליצה היא — אני אוהבך כאשר לא אהבתי מעודי. ויודע אני כי אוסיף לאהוב אותך ויהא עליך אשר יהיה...".
 חווה: "יהיה עלי, אשר יהיה? — ולא עלינו, על שנינו?"

גדעון: "אני אוהב אותך... אבל באהבי אותך, לא רק אותך אני אוהב, אלא גם את חייך כולם. וסייך אינם שלושה לילות אלה בלבד. חייך הם, גם עברך, גם פרד... ואת — כאשר את משוח-רת מחטאיו, כלום משוחררת את מחייך? — כלום יכולים אנו להשתחרר מהם? — אני רוצה בך, חווה. רוצה בך כאשתי, לעולם. אך היכולים אנו... היכולים אנו לבנות את אהבתנו במחיר זה של חורבן-חיינו של פרד, שהוא גם חורבן חייך שלך?"

חווה: (לאחר דומיה ארוכה) "פרד... אפשר שלא ירצה בי אם ידע כי סיפרתי לך שהוא...".
 גדעון: "לא חווה. אסור לך לומר לו שאת יודעת. שהרי משוחררת את מחטאיו. צריכה את רק להיות בטוחה כי אמנם חייך כבר אינם כפותים לחטאיו... וגם אני... גם אני צריך לדעת...".

חווה: "ואינך יודע? — שאם אינך יודע, משמע שאינך אוהב אותי באמת...".
 גדעון: "לא, לא, אל תאמרי זאת! — איני סבור שמישהו אהב אותך, או יאהבך, כאשר אהבתיך... אלא... אפשר שהחיים לאמתם אינם בנויים על האהבה... אפשר שאהבה כשלנו, כאהבתי שלי, היא דבר שאין לו מקום כלל בחיים לאמתם... אפשר שהחיים לאמתם הם החיים שפרד יודע אותם — והם חייך שלך — והזכרון והשחרור ממנו, והרצון להתמיד בו ולשכות אותו גם יחד; והם האדנות והכניעה; והם הרציפות וההפסק... אפשר שאהבה כמו שלנו רק הפסקה היא ברציפות החיים... אפשר שרק לכך נועדה... עדיין איני יודע... וגם את אינך יודעת... הוא, לא. בי תתמיד אהבה זו כזכרון חי לעולמים, כמשאת-נפש חיה לעולמים... אבל מאחר ששלושה ימים ולילות חיתתי את חייך — כבר שייך אני להם כאפשרות של בחירה. ואת היא זאת שתצטרכי לבחור ביני לבין פרד, בין הרציפות לבין ההפסקה, בין האדנות לכניעה...".

חווה: "אני? — — — רק עלי מוטל לבחור?"
 גדעון: "לא רק עליך, גם עלי, אך עלי — כחלק מחייך. וחוששני — רק חלק אני בהם... שאת כפית עלי, באהבתך, את חייך ואיני יודע אם יש בי גם הכוח לחיותם בשלמותם, עד תחילתם ועד סופם... איני יודע, חווה... לא רק את צריכה לבחור, גם אני. אבל כלום לא אבחר, עכשיו, במה שחייך יכפו עלי? — — —"

חווה: "דומה עלי, שכבר יודע אתה מה יכפו...".
 גדעון: "יודע — ולא יודע. כשאשמע את תשובתך שלך, אומר לך מה יודע אני. ולא תהא זו, כמובן, אלא ידיעת הצופים לאחור. כשאהיה צופה לאחור, אפשר שאומר לך שידוע אני כי נשארתי זר, אחד שבא מבחוץ... אפשר שאומר לך כי אין אהבתי אלא כפלישה אל תחום לא-לי. בפלישה זו, אצליח אמנם לכבוש את הארץ הנכספת לשעה קלה — כאשר הצלחתי — אך מגורש אהיה ממנה שוב — כאשר אגורש — גם אם אעמוד תמיד בגבולה ואהיה נכסף אליה תמיד, כאשר אמנם אהיה...".

מנישה תשיעית

פרד: "כן. אני הוא, וגם בהשתחררך ממני, מן הבוגד בך, מן הבוגד ביריב, עוד אני הוא אשר חי בתוכך, אשר אלי תחזורי, אשר עמי תחיי, חייבת את זאת לא לי בלבד, כי גם לעצמך, גם לכל אלה אשר עמנו כאן. כן, אנו נהיה אולי אסירי-תודה לך על שבלא-יודעים שיחררת גם אותנו מתודעת היות-בוגד-בתוכנו; על שבלא-יודעים שיחררת אותנו מן הזכרון הזה, שהיה עשוי להחריב את חיינו. אבל אי-אפשר שעשית זאת כדי להחריבם בדרך אחרת, ולו גם דרך האהבה. ואין אהבתך לגדעון שקולה כנגד חובתך זו לי, לך לעצמך, לכולנו, לעברנו, לעתידנו...".
 חווה: "רוצה אתה שאבחר בין אהבתי לבין חובת זו?"

פרד: "לא, חווה. לא אני מעמיד אותך במבחן זה. כבר את עומדת בו. גם בלעדי. וכיוון שאת עומדת בו, אין אהבתך לגדעון יכולה לשחרר אותך ממנו. כלום רוצה את להתמיד באהבתך אליו, כאשר יילוה עליה תמיד גם מבחן זה, ירדוף אותה, ירחף עליה כצלם השחור של הימים שעברו עלינו יחד וכצלם השחור שבעתים של הימים שהיו יכולים לעבור עלינו יחד, אלמלא הלכת עם גדעון? — — — והבינינא: לא את עצמי רוצה אני להציל. אני... אני סיפרתי לגדעון מי הוא זה שהסגיר את יריב... תמהני אם ירצה, אם יוכל, להענישני בעבור זה... סבורני, לא ירצה ולא יוכל... אך רוצה אני להציל את חיינו, את חייך... אינך יכולה לבנות את אהבתך על חרבותיהם."

חווה: "כן, פרד. סבורתני גם אני שאיני יכולה. שהרי גם הוא אמר כך..."

פרד: "גדעון? ... כך אמר? — משמע..."

חווה: "משמע, שגם להענישך לא יוכל... כבר לא יוכל..."

פגישה תשיעית

גדעון: "ולפני שיבואו גם האחרים, רוצה אני לומר לך פרד, משהו..."

פרד: "יודע. — אינך מחויב."

גדעון: "רק אל תחשוב כי למענך... למענך לא הייתי עושה דבר... למענה אני עוזב אתכם...".
פרד: "גם למענך אתה, גדעון. באהבתך את חווה רכשת כאן דבר, אשר רק באבדך אותו יכול אתה לשמור עליו באמת... אילו היית מוסיף לחיות אתה, היית מאבד אותו. מאבד גם את הטעם העיקרי לאהבתך... מוטב לך, איפוא, שלא להעמיד את רצונך לאהוב את חווה במבחן זה של חיים אתה... שהרי בעיניך שלך, דבר נורא יהיה זה אם תאבד את הטעם לשאיפתך דווקא בהשיגך אותה..."

גדעון: "ובעיניך, פרד?"

פרד: "אני? — כבר אמרתי לך: אני מודה רק בעובדות קיימות."

גדעון: "יפה, איפוא. ואני איני מודה בהן! — אמורנא לחוה בשמי — שאני לא אוכל עוד להגיד לה זאת — שאוהב אני אותה, שמאמין אני באהבתי, שאשמור עליה לעד, שתמיד אהיה עומד על גבול-חיייה ונכסף לכבוש אותם מחדש..."

פרד: "איני סבור שאוכל לומר לה..."

גדעון: "גם אין זה חשוב, בעצם. לא כדי שהיא תדע זאת, אתמיד באהבתי אליה. אין אני עשוי עוד לאבדה, אם כך ואם כך..."

פרד: "אפשר צריך הייתי להודות לך. אבל איני מודה. לא משום שמתכייש אני בכך, אלא משום שלא נהגת אלא כפי שמזכיר היית לנהוג."

גדעון: "לא, אלא כפי שרציתי."

פרד: "דומה שהיינו הך, לא כן?"

פגישה עשירית

(בסוגריים: "זוה סוף הפרשה, מאיר, סופה אך לא סיומה. הנה חזרתי וסיפרתי לך את הסיפור האחד. מן הסתם שונה הוא ברב או במעט מסיפוריהם הנפרדים של כל אחד מהמשתתפים בחזיון-תוגה-והתולים זה. אך לאמתו, אין הבדלים אלה נחשבים בעיני כלל, אם אינם מרמזים גם על התקווה, ומה דעתך אתה — כלום אין דבר זה, שמסוגל הייתי לכתוב, כביכול, את הסיפור-האחד בצוותא עם האחרים, מסייע לי, ולו גם במקצת שבמקצת, לטפח בלבי תקווה זו? — שאם לא כן, יכול אני לשלח את הזכרון החי כל-כך עמי — וכן גם יישאר — לכל הרוחות ולהתחיל פרשת-חיים חדשה. בדרכו של פרד... לא, מאיר, איני יודע אם יכול אני לעשות זאת. שהרי מובטחני שאשוב ו"אכתוב" סיפור זה האחד עוד פעמים לאין ספור, עד שמתוכו-עצמו תצמח לא התקווה לבדה אלא גם התגלמותה הממשית, שגם האהבה וגם הידיעה-לבחור תחינה בה מחדש"...)

רומן היסטורי מימי בית שני

על "מלך בשר ודם" למשה שמיר

יעקב בהט

מספר מן הכהנים העניים, ששמרו אמונים לתורת הפרושים. אף יוסי והנזירים נמנים על מעגל זה. למרות עזיבתם הזמנית את תחומיו. (רק חזני המעגל משמש מעגל בפני עצמו, פועל על דעת עצמו ומפעיל המונים בעצמו). ינאי המלך, הגיי בור הראשי שביצירה, וכן אבשלום אחיו, נעים בין שני המעגלים הראשונים. אכן בתחילה מכשקש ינאי בכוונה ברורה להקיף את כל המעגלים (עמ' 82/83), וסופו נמצא במעגל הצדוקים, וכי ראשם לאחר מות אלעזר בן פתורה, בשעת התקוממות העם (עמ' 548), ואלו אבשלום אמון מתחילה על מסורת הכהנים הצדוקית (עמ' 88/89), אך לבסוף נדמה שבעזבו את ינאי הוא עוזב את מתנהו האידיאולוגי...

מה עמדתו של המספר כלפי מעגלים אלו? לא קשה התשובה על שאלה זו, שהרי חלק הארי של הספר מוקדש להתפתחותו של הגיבור, העומד בין המעגלים; דמויותיהם של הפרושים ופשוטי העם מתוארות בחיבה עזה, ואילו של הצדוקים כמעט בסלידה, הוה אומר, כפות המאורניים נטות לצד הפרושים, כל עוד ינאי אינו נמצא בצד הצדוקים. ינאי הוא איפוא האליף והתיו של הרומן, להתבונן תחילה בדמותו ובאור פיו ששיווה לו הסופר.

ב.

עיצוב דמותו של ינאי הוא מלאכת-מחשבת. רגש הנחיתות של ינאי בנעוריו, היותו נחבא אל הכלים על כרחו מחמת האחים הגדולים, היותו בן לאשתו השניה של יוחנן, התעלמותו של האחרון ממנו, כל אלה טיפחו בו את הנטייה לדמיון מופרז, שחלום אמו עוד חיזקו (עמ' 18). אחרי כיבוש שומרון בידי האחים, עם שינוי יחסו של ינאי אליו, לא ידעו עוד הזיותיו גבול. "כל אותו לילה היה ישן ולבו ער, בונה עולמות ומחריבם, בונה מצודות ומחריבם, אריסטובולוס ואנטיגנוס טבעו גושפנקה שלהם על פני גוילה של ארץ. ינאי מטביע גושפנקה שלו על עולם ומלואו" (עמ' 22). אופיניים עוד יותר הרהוריו של ינאי על סף השלטון: "כאחת עלתה בדעתו חיבתם של אנטיגנוס, של יוחנן כוהן גדול, של ראשונים, גדול מכל אלה, קדוש מכל אלה; משליט השלום,

כל יוצר, אף זה המקדים את זמנו, הוא בראש וראשונה בן זמנו ובן תנאי חייו. האמן הבא להמחיש את תמצית האמת האנושית אינו בן-הורין לעצב דמויות, ואפילו הן בעלות חשיבות היסטורית, אלא אם כן הוא תופסן בכלים של זמנו הוא. יצורי השירה הגדולים, גיבורי הומירוס, דמויות הטראגדיה היוונית, עולמו רב הגוונים של שקי ספיר, האידיאלים והריאליזם של סרואנטס וכיו"ב — היניקה מהם וכיוצא בהם אינה עשויה כשהיא לעצמה, לברוא דמויות חדשות בספרות. גם הנסיון ליצור מתוך מדע הטבע האנושי עשוי לכל היותר, להניב קונסטרוקציות מענינות, ולא בשר ודם ממש. בלי דבק המציאות אי אפשר ללש צורות ולפתח בהן רוח חיים.

ואכן כל המתבונן ב"מלך בשר ודם" למשה שמיר עומד מיד על יניקתו הרבה של המספר מהווי ימינו. לא רק סיפור המעשה, הרעיונות, אלא גם הצורה, שהיא העיקר לקורא נבחר, "זה אשר החיים לימדו אותו היטב וברור כי הישר והתפוכיות מקורם בצורת הדברים, וכי לאחר-נה בא המשפט, המובן, המוסר, — כולם דברים בלתי חשובים בעצמם, כיוון שהצורה כבר נקבעה, ואחריה אין כל תפקיד יותר". גם היא פרי מציאותנו המתחדשת.

"מלך בשר ודם" עשוי מעגלים מעגלים. כל מעגל במרכזו דמות ראשית ומסביבה דמויות משנה, מוגדרות היטב או מעט. המעגל הראשון הוא של הצדוקים, בראשם אלעזר בן פתורה, גזר ברה של הכהונה, וסביבו מרוכזים הצדוקים — הכהנים, המוכסנים והמתיוונים. לפנינו נמנו עמם גם יוחנן כוהן גדול וגם אריסטובולוס ואנטיגנוס, אך עם מותם של אלו, שמנעו את יוחנן אביהם לחזור בתשובה, "לכנוס את החכמים ולהחזיר עט" רה ליושנה" (עמ' 31) — נותר אלעזר בן פתורה כלוחם חשוב יחיד לעמדת הצדוקים ולתורתם, שעליהם הוא מוכן למסור את נפשו. המעגל השני מקיף את רובו של העם, ובראשו הפרושים עם שמעון בן שטח, תלמידיו ושלומית אחותו, ומתי-

* מלך בשר ודם. רומן היסטורי מאת משה שמיר, ספרית פועלים 1954.
** יעקב שטיינברג, כתבים, כרך ג', עמ' רכ"א.

תו במעמד יהודה בן פתורה, יונתן בן טוביה ודיוֹגֵן גנס (עמ' 474/475), כל אלה מעידים ברור על אישיות חיה ופועלת מכוח עצמה, מכורח פנימיותה ואופיה, במסגרת תנאי חייה, זמנה וחברתה. ניגודו של ינאי הוא אבשלום אחיו. וכך ציור דיוקנו בפי ינאי: "אחי זה, אמר ינאי בלבו, אין לו תקנה. לעולם הריהו מבקש צלם של אחרים. להגות כהגותם ולרצות כרצונם, כביכול אין די לו משלו" (עמ' 167). אך יש בו באבשלום מידות טובות, והן כהיפוכם של מומי ינאי. בעל מצפון הוא, איש אמת וצדק ולבו הרך והרחום סולד מאכזריות ותועבה. הרי נקיפת לב על שלא הודיע לינאי את דבר אשבו על מות אריסטובלוס (עמ' 11); והרי היפגעותו מגזילת הכהונה, שאינה מולידה בו תשוקת נקם בגזול, אלא רגש שנאה לחברה שבה הוא רואה קשר נגדו (עמ' 111); הגנתו על שמעון בן שטח (עמ' 154); התערבותו בזמן "הטיפול" בחזוני, וסיועו לזה לברוח (עמ' 176/178); דביקותו באמת ההיסטורית לעומת ינאי "מסגננה" (עמ' 188/189); בכיו למראה מות זואילוס והרהוריו על מות עכ"ם (עמ' 200/201); צידודו בטענת שמעון בן שטח מפני "שאין משוא פנים בדין" (עמ' 312); ולבסוף התפרצות ועמו על ינאי לאחר מות צפנת (עמ' 527/531), כל אלה מצטרפים לתמונה ברורה מאופיו של אבשלום. ואולם כאן גם נקודת התורף פה שביצירה. כיצד הגיע אבשלום זה לכלאו במצודה בידי אריסטובלוס ואנטיגנוס, אחיו לאמו ולאביו? מה סכנה היתה צפויה להם משכמתו, לפי אופיו ואורח מחשבתו? בזמן שילוחיו של ינאי לגליל אין זכר לקנאה בין האחים השליטים לבין אבשלום, ומה ראו אלו לכלאו? ואם תמצא לומר, שצפויה היתה סכנה מחמת זרים, בעלי מזימות ותככים, שאבשלום עלול היה להילכד ברשתם — הרי גם חשש זה מוצא הכחשתו ביצירה גופה. הנה, למשל, מנסה אלעזר בן פתורה למצוא דרך אל אבשלום לאחר גזילת הכהונה ממנו, ואינו מצליח (עמ' 111); הנה מזמינו שמעון בן שטח לבקרו בביתו, אך "מיד החמיר אבשלום פניו ופסק לו לאו קצרה, שיש בו תוכחה ותרעומת" (עמ' 150). מכאן שאין אבשלום כלי נוח לחורשי מזימות. כיצד הגיע איפוא למה שהגיע?

ג.

דמות מסובכת מרכוית, אך מובנת ללא ערעור, היא שלומית המלכה. הלוקחת שבי את לב הקר-

מחולל הסדר, משיב לב אח אל אחיו, מרחיב הגבולות, נותן השובע, בעל השפע — ינאי מלכם של ישראל, הנישא על כפיים, האהוד מקצה אל קצה, ברכת אמהות ליונקיהן ותפלת אבות וחק־נים, ינאי גואל עמו ומפאר מקדשו, אביהם של כוהנים ופטרונם של חכמים, ינאי הגדול, ינאי אלכסנדר, בן אלמוות, ינאי חביבו של האל, בנו של האל, האל" (עמ' 60). ועוד: "לא יניח חכמי־תם של חכמים ולא יטוש שימושם של כוהנים, לא יקל ראשו בעם הארץ ולא יתרחק מטובי העדה, כולם בניו, כולם נתיניו, כולם עבדיו, כולם עושי רצונו, כולם אוהביו, כולם מקובצים ומאוחדים סביב לשמו וסביב לעירו, הוא וירושל־לים אחד, הוא וההיכל אחד, הוא וישראל אחד, הוא ורבין העולמים אחד" (עמ' 61). אך מחשבה לחוד ומעשה לחוד. בתחילה, עם יבומה של שלומית, הוא נרתע מלשים כתר כהונה על ראשו — אך עם גזילת הכהונה כבר חל מפנה מכה ריע. כאן נעשה מעשה, שאינו לא לרוח הצדוקים ולא לרוח הפרושים, אלא לפי רוחו של ינאי בלבד: "איזהו בן אדם שנשמע לגורלו ועושה לפי שנצטווה מלבו, אחד עבד ואחד מלך, ואינו נותן דעתו על פורענות מזה ועל תענוגים מזה" (עמ' כל השינויים, שחלו בינאי בדרכו מן הכהונה אל המעשה מעוגנים היטב באופיה ובואו של דיודורוס לירושלים רק עזר לינאי לבטל במחי יד את כל הכוונות הטובות, בעזרתו ובהשפעתו של דיודורוס רוקם ינאי את תכניות הגיוס (עמ' 124/129), וכבר לא נותר אף צל מכוונותיו הטובות של ינאי, שכולן, הן לגבי העם והן לגבי המקדש ואוצרותיו, נעשו פלסטר (עמ' 136/138). אולם גם בשיא רשתתו, ב"טפלו" בכורחים, אנו רואים אותו בלבטי נפשו, רבים התיאורים הממדישים אותו לפנינו באנושיותו, בבשר־ודמיותו. הרי, למשל, היפגעותו מכינוי יהודים בשם ברברים (עמ' 170), החלטתו לקבל עליו את הפיקוד על היהודים, שלא יצו עליהם עכ"ם (עמ' 167/178, 241); החלטתו לנצח קודם כל את היהודים עוד לפני כיבוש עכו (עמ' 174); ספיקור תיו בדבר תוכניתו להכות את לתירוס בעזרת אמו, מלכת מצרים (עמ' 216); הסתגרותו במצודה במשך שלושה חדשים לאחר תבוסת חמ־תן; הרהוריו על בני בניו בשעת חקירת שרידי בית דוד (עמ' 351); עלבונו בשעת השיחה עם חנניה, שר צבאה של קליאופטרה (עמ' 388/389); עצבנותו בהתקרבו לירושלים (עמ' 418); חולש־

ינאי (עמ' 148/150), ואף על פי כן אינה מאבדת חינה בעיניו. לאחר מפלת ינאי מידי לתירוס, כשינאי מסתגר במצודה, מבקשים מקורביו לר-אותו, שמעון בן שטח, אלעזר בן פתורה, יהודה בן פתורה, אבשלום — וינאי משיב פניהם ריקם, ורק שלומית אינה מנסה אפילו לבקשו (עמ' 299). אך מה יפה היא יודעת לעמוד על שלה בפגישה עם ינאי — (עמ' 300 ולהלן). שלומית מתאכזבת מינאי, אבל למרות "כל תהפוכותיו נתיקר עליה. סבורה היתה שהיא נלחמת כנגד השטן שבלבו. סבורה היתה ששמעון אהבו כמו-תה, שעשוי הוא להיות אהוב על הכל. סבורה היתה שבידה הדבר לעשותו (עמ' 311). התנהגות תה בשעות משבר מעוררת כבוד: "אם יש אשה שהיא נולדת מלכה הרי היא זו" (עמ' 339) — הרהורי אבשלום.

הדר מלכותה ניכר בה בהיפגעה כאשר וכמל-כה. היא שוכרת רוצחים לרצוח את מרים, נכדתו של אלעזר בן פתורה, העלולה להיות צרתה. תחילה היא מכחישה מעשיה בפני ינאי, ותוך כדי שיחה מודה ברצח, ולפני שמעון אחיה היא מתוודה ומודיעה על החלטתה: "מעתה אין עוד שלומית שידעה, מעתה מלכה היא זו. הנלחמת על כרתה ועל ביתה, כמלך הנלחם על כרתו ועל ממלכתו — — — שלשום קישטו לו אשה תחתי. אתמול יחד מדור לשלגונות שבאו לו מבית שאן. בארמוני יחד להן מדור. היום הריהו מתעלס עמן ואיננו מראה פניו לא לאשתו ולא לבנו. למחר יברור לו מהן מלכה. אותי יגרש, ואפשר שדין בכך, אך את בני תצוה הבאה תחתי להרוג. זו דרכם וזה מנהגם..." "שמעון אחי, מעתה הריני שו-כרת לי תופשי חרב שיעמדו יומם ולילה עלי ועל בני. מעתה הריני קונה לי חזקה בכל אשר אוכל, בעיר ובממלכה, בכפרים ובמצודות, בעם ובש-רה. שמעון אחי, לאו אשתו של ינאי אני. שלו-מית המלכה אני. אל תראני שאני עומדת כאן לפניך ועיני מלאה דמעה: שלומית המלכה אני. תחילתי בהסתר, אך סופי בגלוי, תחילתי בבלי דעת וסופי מדעת ומרצון. תחילתי בדל"ת אמות וסופי בכל גבולי הממלכה. שלומית מלכת ירו-שלים, שמעון אחי, מלכת יהודה, מלכת ארץ ישראל!" (עמ' 430—419). היא מדירה עצמה מינאי לאחר לידת יהודה אריסטובלוס (עמ' 463, 506), אין היא מיחלת לינאי כמקודם (עמ' 463, 495/496) ואינה מוותרת על כבודה; היא מוצאת לה חבורות נאמנים בתוך חילות הממלכה כדי

רא מיד עם ראשית הסיפור. עוד לפני הופעתה אנו שומעים עליה ועל מעשיה מפי הנפשות הפור-עלות. והדעות סותרות זו את זו, ודבר זה עוד מגביר את הציפיה להתודע אליה ולשמוע מפיה די-יוחשבון על מעשיה.

מתחילה לפנינו גירסתו של אלעזר בן פתו-רה, המאשים את שלומית ברצח שני האחים (עמ' 44/45), ואינו בא כביכול אלא להזהיר את ינאי מפני "אשת דמים" זו ולחשוף לפנינו את כוונת-תיה הפרושיות. אף בפי אנטיפס אין דבר טוב על שלומית: "איני מבקש אלא לראות בסופה של אותה בת בליעל, פישק אנטיפס נחיריו ופיו, כשואף ריח דמים" (עמ' 63), ואף בפי בן טוביה נעימה דומה: "אריסטובלוס מלך אומלל היה, שתי רעות משלו בו — רוח רעה ואשה רעה" (עמ' 64). — אך מה שונים הדברים בפיה: יש בדבריה מדברי הקודמים, גם תוספת על דברי משטיניה, גם היסור וסתירה לדבריהם. שיחת-השניים שבין שלומית לינאי אינה מבהירה במ-אומה את המאורעות בארמון ואינה זורעת אור על אישיותה של שלומית. כלום רק ממחצבתה של משפחת שטח נעקרה, ואין כאן אלא יושר ועוז-רוח — או שמא ראויה היא ליבמה, ינאי הערום ואיש-התככים? אי-בהירות זו באפיה של שלומית ניתנה לנו במתכוון וברוב אמנות, שהרי שלומית עומדת בין שני הקטבים, ינאי ושמעון בן שטח, והצלחתה מותנית בתכונות נפש מיו-חדות.

ואכן, מצליחה שלומית לרכוש את אויביה אחד אחד, מתחילה שלא לשמה, ואחר לשמה. כך אנ-טיפס, שדיבר בה סרה, (עמ' 93); וכן ינאי, לא-חר "סספגה את דמותו, כסופגת אורה של חמה, מתמכרת וסופגת" (עמ' 93/94), למרות הספקות שבלבו בנוגע לחלקה במות אחיו (עמ' 421). שלומית נראית לכאורה כמשועבדת לינאי, כצמי-תת אהבתה: "שמחתה של שלומית מעיקרה לא היתה אלא שמחתה הצנועה והתמה של אשה ש-ביקשה לשמש באמונה את אלופה ואדוניה. לילה לילה היתה מתפללת שלא יביאוה המקרים לידי הרהור של ספק במי שכרכה את חייה בחייו, ונכונה היתה למחול לו הרבה. מכל מקום, לסוף כמה יר-חים היתה היא משענתו הנאמנה בארמון; מלכה ראויה וכלולה במעלות, אסירת תודה, צייתנית ופורייה" (עמ' 114). אך לאמיתו של דבר היא שו-מרת על עצמיותה בעיקר בזכות שמעון אחיה. כן טוענת היא את טענותיו של שמעון באוני

מכאן ולהנניח לנפשך, אך מה אעשה לך ואין חולי-
צים שליח ציבור, ואת כשליח ציבור את לכל
דבר. כלום יש לך נפש אחרת בבית זה, שתגאלנו
מן ההסתאבות?" (עמ' 77) — הנה כך מקריב
שמעון בן שטח את שלומית אחותו קרבן למען
התקוה לקיום התורה ושלוש העם, למרות פק-
פוקיו החמורים בכונותיו הרצויות של ינאי
(עמ' 77/79).

תפיסת עולמם של הצדוקים מיוצגת, כאמור,
על-ידי אלעזר בן פתורה. ובשעה שאבשלום
מתקין עצמו לכהונה משמיע אלעזר את תורתו:
"מיום שחרב הבית הראשון וגלתה יהודה גלות
שלימה נתערבב זרעו של אברהם ונתבולל בעמי
הארצות הגויים — והיום אין לך אדם היכול
להעיד על עצמו שהוא מיוצאי מצרים וממעמד
הר סיני, פרט לזרע אהרן ששמרו על יחסם ועל
טהרתם מכל משמר, הם לבדם מכל בית ישראל.
מכאן שאין לך היום אדם שיהיה ראוי לברכת
אלהים ולקיום הבטחותיו אלא זרעו של אהרן.
כל ברכה וכל זכות וכל הבטחה שנתן ריבון העו-
למים לישראל — ממילא נתונות הן לכהונה, ואין
כל שאר ישראל רשאים לטעון כלום, שכבר קל-
קלו ירושתם בידיהם ואין חייבים להם מלמעלה
דבר, אלא אם כן יעבדו את הכהונה באמונה
ובדביקות ובמשמעת ובכל לב, ואב הרחמים והס-
ליחות הוא ימחל להם" (עמ' 88). "ועוד היה
אומר: וכך סדרו של עולם עד בואו של מלך
המשיח, ומלך המשיח לא מיהודה הוא בא אלא
מלוי, שביהודה כבר אין לך סימן לבית דוד,
ולוי עודו מחזיק יחסו עד לצדוק ועד לפני-
חס ועד לאהרן בן עמרם בן קהת בן לוי" (עמ'
89). דעות אלו, לפי המספר, לא היו חדשות לאבי-
שלום: "כאלה וכמו אלה כבר קבועים היו בדעתו
מאז, מבית אבא ומן השמועה ומן הספרים" (עמ'
89).

לעומת תורה צדוקית זו, שגם בה מודגשת הי-
ריבות בין בית צדוק לבין בית החשמונאים, אף
שזו מוצנעת בשל השנאה המשותפת לפרושים
(עמ' 39), עומדת תורתו של שמעון בן שטח.
על שאלתו של אבשלום: "כהונה לפני מי הם
עבדים, לפני אלהים שבשמים או לפני ישראל
שבארץ?" — עונה שמעון בן שטח: "כל שנעשה
עבד לישראל כאילו נעשה עבד למקום" (עמ'
98), וכשמעיר אבשלום: "וינאי, שמעתי, הכרתי
עצמו מלך", אומר שמעון: "אף אני שמעתי...
אך כל זמן שאין ממליכים אותו בירושלים אינו

לגייסם בשעת צרה ופורענות (504/505). ועד סוף
הספר אנו רואים אותה עומדת בין שני הקצוות.
את שמעון אחיה היא מזהירה: "הווי זהירים, המ-
לך זומם רעה!" (עמ' 507), ועל אנטיפס היא
מצווה: "זכור כי חייו של שמעון עליך. בל יאור-
נה לו רע". ומיד: "וינאי! תן עליו עין, שמרהו,
בל יאונה לו רע" (עמ' 544). הרי לפנינו מלכה
שכולה בשר ודם ממש, והיא מורכבת באופיה לא
פחות מינאי.

ד.

זרמי הרוח של התקופה באים על ביטויים לא
בדמויות שהזכרנו, אלא בדמותו של שמעון בן
שטח וסיעתו ובזו של אלעזר בן פתורה וסיעתו.
אלעזר בן פתורה, נציג הצדוקים, חושש מפני
שלומית, הפרושית בארמון, ועל כן מבקש הוא
לגרש את שלומית, "אשת הדמים", שהרי "כוהן
גדול אינו מיבם" (עמ' 49) "וינאי כהן גדול" (עמ'
73). בניגוד לאלעזר בן פתורה מציע שמעון בן
שטח: "אבשלום לכהונה וינאי לנשיאות וזקנים
לסנהדרין" (עמ' 58/60, 74). שמעון בן שטח
רוצה בהפרדת הכהונה מן המלוכה, ואין הוא מב-
קש סמוכים בהלכה לדרישתו. הוא פוסל באזני
ינאי את דרכם של אבותיו האחרונים בהציגו לפ-
ניו את השאלה: "דרכך כיצד ועיקר הנהגתך
כיצד. אם ראשונים שנתנו לבם על טובתו של
ישראל ועל חינוך תורתו ואם כאחרונים שלא היה
להם עיקר אלא השררה וחזקת היד והחמס" (עמ'
58). ועוד: "בשר ודם, ואפילו בנם של מתתיהו
ובניו, אין נותנים בידו שררה שלימה". (עמ'
59). שמעון בן שטח רק טובת העם נגד פניו,
ואת הקבוצה של אלעזר בן פתורה כך הוא מסביר
לשלומית: "בא אני משיבה של ינאי ושל בן
פתורה, גזברה של כהונה, והמחלוקת עודה בעי-
צומה. אף שלא נקבה שמך — שרויה היית בחללה
של אותה לשכה. כיצד אפרש לך? אספר ראשון
ראשון ואחרון אחרון, כיון שהניחך אריסטובולוס
בלא בן, הרי דין יבום יש כאן. בין אבשלום
ובין ינאי, אלא כהן גדול אינו מיבם. הרי שלגבי
בן פתורה עולה הדבר יפה. כהן גדול ומלך חד
הוא, טוען בן פתורה, וממילא חייב יורש מקומו
של אריסטובולוס לשלחך. דבר אחרון לא אמרו
במפורש, אבל מכלל דבריו את שומעת אותו. אף
אני טענתי ואמרתי, הרי שני אחים הם. יטול
אחד כהונה ויטול אחד נשיאות. מכלל דברי את
שומעת שהנוטל את הנשיאות נוטל את שלומית.
אמנם, מודעת היא לי אחותי, מבקשת את להחליף

לא רק ינאי לבדו, אף אבשלום נלכד בבעיה מרכזית זו ובמזחו אף צץ הרעיון על ברית חיתון בין בית דוד לבית החשמונאים (עמ' 350/51). הוא המקור לפרשת אהבים טראגית שלו עם צפנת (עמ' 404, 417/418, 424/426, 510/515, 527/535).

ה.

אם אין מקום לערער על דמותו של שמעון בן שטה כנציג העם, שיצאה מתוקנת ושלימה מידו, יש ויש מקום להרהר אחר עיצובו כאי-שיות ברשות היחיד שלו. כאמור, תואר שמעון באהבה, ואין המספר מחמיץ שום הזדמנות להביא ליט יחודו ועליונותו הרוחנית. מפגישתם הראשונה גדולה התרשמותו של ינאי מיריבו, והוא הדיון באבשלום. ביחוד מודגשים מתינותו של שמעון, קור רוחו, אמונתו באדם — הכל בכוח האמונה העזה בשליחותו הגורלית, שליחות רבון העולם והעם. מלחמתו מלחמת מצוה, ואלו מלחמתו של ינאי מלחמת רשות (עמ' 70, 155).

סגולותיו של שמעון מתגלמות בתמונות רבות. ביחוד אם נקבילו כנגד יהודה בן טבאי. הנה עיר מדת הסנהדרין לדון בדינו של אנדרוס ורוחו של בן טבאי קצרה. בתחילה אין הוא מסוגל להמתין לבעל הדיון, ואחר פוסל מראש את הסנהדרין בשל מוראה של מלכות שהיא גדולה אצלם ממלכות שמים — ושמעון צריך להרגיעו (עמ' 322/323). ושוב לאחר הקלון שהוטט על הסנהדרין, ובן טבאי וחבריו ותלמידיו מתדיינים בריתחה, מוחל שמעון על כבודו למרות סערת רוחו וידיעתו כי מערכה כבדה לפניו. אישיותו של שמעון מתרוממת כאן כמעט לגובה טראגי: "בן טבאי חביב היה עליו כאחיו, אך עכשיו חייב היה להכניעו בלא רחמים. ברי היה לו שדברי ריתחתו של זה נובעים ויוצאים מדעה חמומה בשביל לספק תאוותן של ידיים חמומות. ברי היה לו שמכאן פתח לפורענות ולדמים שאין להם סוף. כנגד זה מה גואל הדבר, שייראה כיוצא להגן על ינאי, כמבקש שלטונו של אותו רשע. כאן נצטרף חשש לחשש. הללו פוסלים את ינאי משום אלמנה. יבטל שמעון את דעתם — עשויים הם לטפול עליו חטא משוא-פנים, שהוא זוכר את אחותו ואינו זוכר את אלוהיו. לא יבטל את דעתם מפני חשש זה — הרי חטאו כפול ומכופל, שרק בשביל לטהר עצמו מחשד, ורק בשביל כבוד שמו הטוב קריהו כוב דבריו, שבידוע צריכים לגופם. — בדק שמעון את נפשו בדק היטב

מלך". ועל השאלה: "וימליכו?" — משיב שמעון: "ובאו בשערי הבית הזה מלכים יושבים לדוד על כסאו לדוד אמר הענתותי, רוכבים ברכב ובסוסים, הוא ועבדיו עמו". גם על טענת אבשלום מפי בן פתורה: "בית דוד כבר אין להם סיוע מן" — עונה שמעון בפסוק: "הנה ימים באים, נאום אדני, והקימותי לדוד צמח צדיק, ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ" (עמ' 99).

והרי שוב בעיה מרכזית של התקופה: בית דוד או בית החשמונאים, ושמעון בן שטה ממשיך מסורת הנביאים. כי כה דבריו לאבשלום: "כתן שפך דם; הוא לא נטמע במלחמות, לא הרשיע ולא עוול" (עמ' 97). דבקותו של שמעון בבית דוד היא אבן פינה לכל טענותיו נגד ינאי ואבשלום ונגד בית החשמונאים בכלל. לפיכך הוא פוסל את ספר המקבים: "ספרים שעתידיים להשתמר — מפי השכינה נכתבו, וספרים שבידי אדם נכתבו — אין עתידיים להשתמר" (עמ' 112). לדעת שמעון בן שטה ספר ישועות ישראל וגבורת בית חשמונאי — ספר נכרי הוא. (עמ' 151). שכן אינו מספר אלא בגדולתם של מתיהו ובניו... "היכן ישועות אלהי ישראל? היכן כוחם וקרבנם של ישראל בכפרים ובעיירות, בהרים ועל אם דרכים? — כביכול, סרה השכינה ואבדה יהודה ואין מושיע אלא אחד וחמשת בניו, כביכול בידיהם הם הביאו כל מעשה ומעשה" (עמ' 152/153). — הרי הנימוקים לזלזול של חז"ל בנצחון החשמונאים, לטשטוש מלחמתם ולהבלטת נס חנוכה בלבד.

אכן פרשת בית דוד היא אבן נגף בכל דרכו של ינאי. בפולמוס פטוקים שבין ינאי לשמעון אומר האחרון: "תועבת מלכים עשות רשע, כי בצדקה יכון כסא", וינאי משיבו; "ומעוון ישועות משיחו הוא, שרים לויים בהיכל, ומיהו משיחו אם לא מלכו וכוהנו?" — שמעון: "דברים האמורים בבית דוד אין אמורים בבית חשמונאי" (עמ' 307); ינאי: "בית חשמונאי כמוהו כבית דוד"; שמעון: "בית דוד משיחי אדני המה, ואילו אתה ינאי — מלך בשר ודם אתה" (עמ' 308). מכתו זו של שמעון הונחתה בחזקה ואינה מרפה מינאי, והוא פונה לבני פתורה: "חזקה עליכם שתדעו כלום יש עוד שיוור של בית דוד בירושלים?" — ואלעזר משיב: "בית דוד אין לו שיוור; אלא חביתו של זרובבל בן שאלתיאל, שהם מתיחסים על בית דוד" (הדגשת המעתיק).

175/176). — התרשמות זו היא, כמובן, אליבא דינאי, שלילית, אולם היש בכלל מקום לזו לפי מתכונת הדמות בספר? האמנם נעשה חוני למה שנעשה לאחר שעבר באשו של ינאי? והרי גם בשעת "הטיפול", בשכל העם "נאנח בגיחת יסור רים", חוני אינו זועק (עמ' 176) — ומה איפוא מקומו של התיאור דלעיל?

המספר חוזר למעשה חוני בחלק השלישי, וכל מלאכתו באגדות חוני היא בראציונאליזאציה או בשיבוץ בסיפורו. כך מתאר המחבר את מולת של מודיעים: "מודיעים, שהוא מוצנעת בין שלוחות ההרים, לא לקתה אלא בשולי נחלאותיה; אך אחיותיה ולוד על כולן, העומדות לו לאותו רשע על דרכו לגבול מצרים, אלו הוכו מכה נוראה. שנת ברכה היתה לשנת מארה, וכמה וכמה ריבוא כורי חיטה טובה ושמנה עלו בעשן. אמרו (הד' גשת המעתיק): אף מודיעים נספית ברעה, אילי מלא חוני שכיפר עוונם של אחיו, ומקרא מלא קראו עליו: אכן, חליונו הוא נשא ומכאובינו סבי לם. טחו בו מעשה (הדגשת המעתיק) שבלילה מן הלילות עג עוגה גדולה ורחבה במטחו, והקיף כל בתיה ובקתותיה וגרנותיה של מודיעים, ולבוקר חלפו צבאותיו של לתירוס וביקשו לפרוץ ולא פרצו. משל כאילו חומה היא שזקפה נגדם". (עמ' 261) — ראש הקטע שכלי, וסופו משובץ באגדה.

אולם דרך השכל ארוכה וקשה, והאגדה מטבי עה אינה עשויה לדור בכפיפה אחת עם השכל, ועל כן רבים התיאורים הקשורים בחוני, שמ" לאכותיים הם וריח שעטנו דבק בהם. כך, למשל, משפיע חוני על אנדרוס להמסר לבית-הדין הגי דול שבירושלים, לאחר שאנדרוס לעג ליהודה בן טבאי, ובמה כוחו של חוני גדול? נאזין לדברי המספר: "אלא פתאם קפאו הכל כנד, חוני השותק, מטחו בכפו, פרש זרועותיו וניצב בינות לניצים. הורידו העם את כליהם והורידו כריוניו של אנדרוס את כליהם. כמין מעשה מופת נעשה, ונש- תררה דומיה ואין משבית. התבונן חוני באחיו בני הכפר ובא מהם מבטו והפסיר רתחת דמם וזינק סברם. נתן מבטו באויביהם והכניעם, אלה ואלה ראו את המופת" (עמ' 277). — לשוא יבקש הקורא כאן את תיאור מבטו המרגיע של חוני; המספר צייר תמונה של פסיכוחה המונית: ה- המון מעריץ את חוני והרבה אגדות נרקמו סביב אישיותו — אך כלום הסכמה כללית זו חלה גם על אנדרוס וחברתו, שבא מכוח המלכות, והוא מזלזל בהמונים ובז להם?

ושאל: כלום דרך הוא שייצאו עכשיו חכמי הפרו- שים ויפסלו את ינאי לכהונה, וענתה לו נפשו אין זו דרך, ולא היה צל של ספק בדבר, נתן פניו בחבריו ותלמידיו העשויים להטיל בו דופי של משוא פנים, ובעודו נכון לשאת חרפה, אמר מה שבלבו, והיה מתפלל אותה שעה שייכנסו הדב- רים בטהרה כשם שיצאו בטהרה" (עמ' 344) — ושוב עמדה לו מתינותו.

שמעון בן שטח הוא דמות עילאית, שאין בה דופי, וטהרתו מעמידה בצל את שאר גיבורי היצירה, אך התייכון טלית שכולה תכלת? בעצם גדולתו אתה מוצא את חולשתו מבחינה אמנותית: כלום בשר ודם הוא שמעון, או מלאך, שאינו טועה ואינו מתחרט על שום צעד מצעדיו, שנאה דורש ונאה מקיים תמיד?

אמנם חולשה אנושית אתה מוצא במנהגו עם שלומית לאחר וידוייה ברצח מרים, נכדתו של בן פתורה; אין הוא תובעה לדיני נפשות כתביעתו את יוסי אחר רצח אנדרוס — לכאורה הרי משוא פנים, אך המעייין בחקירות המוקדמות בפרשת יוסי (עמ' 355/356) ובפרשת שלומית (עמ' 427/430) ימצא כאן מקבילות ממש. בשני המק- רים נוהג שמעון על פי דין תורה ודין חכמים. דמות שכולה אור אימרת מבחינה אמנותית דר- שני.

1.

הוא הדין בדמותו של חוני המעגל. ראשונה אנו פוגשים את חוני במחנה הצבא של ינאי, ומיד מתרשם הקורא מתשובותיו הגלויות והמתגרות בינאי ובאבותיו:

"מהיכן?"

"ממודיעים שביהודה", "ובלא להמתין", "בית מולדת אבותיך".

"ומבקש אתה לשוב אל ביתך?"

"אם יהיה אלהי בעזרי".

"אין אלהיך עוזר לסוררים במלכם ובכיהנם".

"ובמודיעים אומרים — עוזר הוא לכל המבקש עזרתו".

והספר מוסיף לתאר: "היתה זו אותה סרבנות מרגות, שכבר ידע כמותה באנשים אחרים ובמ- קומות אחרים. אלא כאן היה בה נופך של טמטום. הלה ראה לנגד עיניו פאת שדהו שאינה נקצרת, ושום כוח שבעולם לא יעביר מלבו נהייה זו, כמין בהמה בבקעה, לרוץ ולעשות את מלאכתה. כילודים לעבדות, שנאה מרה, שוחרת נקם פרי- צה מלבו, והוא נכנע לה בתאוה... (עמ' 277)

להסביר את המסורת התלמודית המשובצת כאן: אכן אמרו לו: אילמלא חוני אתה גזרני עליך נידוי. אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני הקדוש ברוך הוא, ועושה לך רצונך כבן שמת-חטא לפני אביו ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (עמ' 438, וזו מסכת תענית י"ט, א').

אך בשני מקומות אחרים בספר רוקם המספר אגדות משלו. הוא מתאר את חוני חזור בראש שבי המדבר לירושלים ופותח שעריה (עמ' 492/495), והתמונה בנויה כמעשה אנדרוס על פסיכוזה המונית, כאילו כלו כל שאר אמצעי האמנות. ובפעם האחרונה אנו פוגשים את חוני בראשית המרד, והוא מתאמץ לשכך חמתם של המסתערים על עזרת הכהנים. "סלקוהו לאותו זקן שוטה, עלתה מיד קריאת-שגעון מבין למס-תערים". אך חוני אינו מרפה. "אחי בני ציון. חלילה לכם מן הדבר הזה, רחמו על נפשותיכם, רחמו על ישראל, רחמו על קדוש ישראל... אלא אותה שעה קמו הכהנים וגזירים של עץ בידיהם, ושמו פניהם אל תוך ההמון. עלה ההמון כנגדם, עלו הם כנגדו. "רחמים", צעק חוני, "רחמים אני מבקש", אלא מזה ומזה עליו, לא אוזן קשבת למטה ולא אוזן קשבת למעלה. והוא נשמת על גבי הרצפה, והוא נדרס בינותם, והם שוטפים ועוברים עליו, צועקים ומטלטלים אגרופם, מטי-חיים כנגד המזבח" (עמ' 549). כיצד נתעלם מן המספר הצורך להכין סצינה זו כדבעי, כדי לקרב אל הדעת את אברן השפעתו של חוני המעגל, אשר אף עצם היותו בתוך ההמון היה פועל נפלאות? האפשר להסתפק במקרה דידן במלה כגון "שגעון" ולצאת ידי חובת הסבר?

ג

כאמור, מסביב לדמויות המרכזיות דמויות-לוואי וקצתן ניתנו להם תפקידים חשובים. אבא שאול בן אבטינס הוא מן המעטים ב-כהונה שלבו עם הפרושים, וביתו מחסה לנר-דפים (עמ' 66, 83/84, 432). אבא שאול, המוחה על גילת הכהונה ועל בית החשמונאים (עמ' 104, 292), יש לו תורה משלו על הכהונה ועל תשועת ישראל, השונה משל הפרושים והצדוקים כאחת, והוא עוזב את ביתו מתוך כוונה להתקדש ולהביא את הגאולה (עמ' 295). אין דעתו נוחה מעמדת "שב ואל תעשה" של הפרושים נוכח "קום ועשה" של מלכות הרשעה.

ראציונאליזאציה ממין אחר אנו מוצאים במ-עשה ריפוי הנער בבית חורון (עמ' 370/374), אך הפגישה השניה (עמ' 381/382) נראית כש-גגה שיצאה מלפני המספר. האפשר לספר מעשה מעין זה כעד-ראיה? אגדה היא שבדה המספר, ומדוע לא נהג במסירתה זהירות כשם שנהג בהצ-לת מודיעים, כשנקט לשון "סחו בו מעשה וכו'". אפשר עוד להבין את שיבוצן של אגדות חוני על הורדת גשמים, שמקורן בתלמוד, אף שספק אם דרך ספרותית זו הולמת יצירה זו; אך יצירת אגדות חדשות מתוך שאיפה כללית להסביר את הישגות יש בה משום תרתי דסתרי.

ודאי שאין טענותינו אלו באות לערער על ה-נפלא שבדמות שצייר שמיר; אין אלו נוגעות אלא בסתירות הפנימיות בדרך עבודתו של המס-פר. חוני הוא דמות עממית מובהקת, מסוג "ענוי עולם", ששר עליהם ביאליק, "מאוסה היתה עליו מהותם של רבים" (עמ' 278) — אך הרבים היו כרוכים אחריו. חוני מצטער יותר ממראה הארץ החרבה — והיא צרת הכלל — משמצטער מקפי-חתה של חמה (עמ' 363) — והיא צרתו הוא. עיצוב נאה ביותר אנו מוצאים בפגישה חוני עם שכיר-היום. השיחה על מצבו הקשה של השכיר, תפילתו של חוני והרהורי, הכרתו בהכרח שבי-תיקון העולם למרות אי-ידיעתו את דרכי התיקון, (ודעתו המודרנית יתר על המידה בדבר האמונה בשדים ובמזיקים), כל אלו מבליטים את יחודו של חוני ומפליאים כל מתבונן בדרכיו. פליאה זו היא בעצם גם מנת-חלקו של מחבר היצירה והוא מנסה למצוא לה צד הסבר בפי שמעון בןשטח. שמעון נפגש עם חוני בפעם הראשונה בבית אבא שאול בן אבטינס, ועוד לפני הכנסו לבית הוא מהרהר: "כביכול, לא נברא בית זה אלא בשביל נרדפים, אמרה לו בת קול לשמעון: תחיי-לה בן שטח ועכשיו המעגל". (עמ' 432). אך בש-עת הפגישה, כשפונה אליו חוני כלאחר יד, עומד שמעון על סוד כוחו של זה: "כמדומה, התחיל מבין כוחו של אותו אדם. אין שום דבר החוצץ בינו לבין העולם ובריותיה, לא מעמד ולא מצות אנשים מלומדה ולא רובי תורה. וכשם שאין חציצה בינו לבין העולם כן אין חציצה בינו לבין בוראו של עולם. שכמותו אינם צריכים למיצוען של מדרגות בקודש. שכמותו צינור יש להם שמי-חבר לבם עם לבו של עולם" (עמ' 435). — כמוכן, אין שמעון בן שטח מנדהו כדרישת חסידיו ויהי-דה בן טבאי בראשם, וכל הסצינות הללו באות

עת" (עמ' 355/356). באה שעת המפנה: הוא בורח למדבר ובשובו משם הוא לחוד והחכמים לחוד; אפילו יהודה בן טבאי אינו מעיז עתה לנהוג בו מנהג רב בתלמיד; להפך, יוסי אינו מקבל מרות ושואף למנהיגות (עמ' 523/524). והוא הראשון הזורק אתרוגו בינאי — אות לר"אשית המרד (עמ' 548) — התפתחות מסתברת ומתקבלת על הדעת ואין עליה עוררים.

ה.

לכאורה, הכל קב ונקי — אך אם נעמיק להתבונן נמצא נקודות-תורפה מכל המינים. נפתח במוצאו של יוסי. אין היותו בן כפר מקרה גרידא. לדעת המחבר, יש קרע בין הכפר לעיר, והראשון עולה על האחרונה במוסריותו. אין המספר מחמיץ כל הזדמנות לתאר את העיר כולה חייבת ואת הכפר כולו זכאי. הרי פגישתם של יהודה בן טבאי ויוסי ושיחתם על נעמית, וכה דבריו של הראשון: "לא טביעת עין, אלא צניעות מניין — מבנות הכפרים...". (עמ' 288). אין המספר מוצא כמעט צד זכות לתושבי ירושלים. תמהים אנשי ירושלים על ביקורו של אבשלום בבית זכריה בן זרובבל: "היכן ראו בני ירושלים שיבוא אדם של מעלה ויירד למשכנות דלים?" (עמ' 404). כתמונת זוועה יחסם של בני ירושלים לנזירים וליחזורים מהמדבר (עמ' 487/489), ואפילו עבודת בית-המקדש אינה מניחה דעתו של המספר ותיאורה בפיו מתחרה בציורי הברית החדשה (עמ' 279/280). בכל אלה משח המספר תמונתו בשחור-לבן והמגמתיות מרובה יתר על המידה, ואין אנו חסרים אלא קול קורא להליכה מן העיר אל הכפר נוסח ימינו.

נטיה זו מביאה עתים את שמיר לידי החלפת מלאכת רומאניסטן באומנותו של היסטוריון. הנה הוא מביא לפנינו ויכוח מודרני על מגמתיות בהיסטוריה (עמ' 189), או הרהורים על כוחו של הקלף לעומת כוחם של כלי העינויים (עמ' 292). ומכאן לאנאכרוניזמים ממש. הרי, למשל, הפקפוקים בדבר מות אנטיגנוס לפני אריסטובלוס בסג' נון היסטורי מובהק (עמ' 45), או, למשל, גילן של לתירוס, הנמסר בדיוק היסטורי "אך כנודע קשיש היה מינאי כדי שש עשרה שנה". (עמ' 194) ויש שמיר משתמש ב"זכות" היותו בן תקופה מאוחרת ושם לעתים בפני הגיבורים דברי נבואה ממש. כך שומעים מפי אנטיפס על אנטי-פטרי בנו: "מה שהוא אסור לי — מותר לו. חזות לי — ממש לו. גנות לי זכות לו. יש יום ואף

דמות דומה לאבא שאול יש לראות בנחוניא הקולע, המקטרג על "נקיי הדעת" שבירושלים (290/291). קורא תיגר על הכהונה הגדולה (עמ' 518) ומצליח להערים על סרדיוטות המלך (עמ' 520).

ברם, המורד הראשי בתורת הפרושים והדוחק את הקץ הוא יוסף בן שמעון ממודיעים, חתנו של חוני, בעלה של נעמית בתו ותלמידו של יהודה בן טבאי. גם יוסי היה בצבאותיו של ינאי (262/263). אך גם הוא היה שונה מאחרים (עמ' 264). תחילה אינו אלא תלמידם הנאמן של הפרושים; הוא מזולזל בהמונים, ואפילו אביו ואף חוני אינם זכאים בעיניו (עמ' 266/267). אולם עם רצח האב בידי אנדרוס חל שינוי מכריע ברוחו. מחשבת הנקמה משתלטת עליו במידה כזו עד שאין הוא מסוגל לתפוס את אורח חייו הקודם, בהיותו תלמיד בין תלמידים, והרהוריו הם קריאת-תיגר חמורה: "מה אלה מוציאים כאן עתם לבטלה, שעה שמרצחים סובבים על כפריהם של ישראל ונוטלים את הפת ואת הנפש?" (עמ' 284); אין יוסי מאמין עוד ביכולת החכמים להושיע את העם בלי עזרת בני הכפרים ואינו מסתפק בהבטחותיו הסתומות של יהודה בן טבאי רבו (עמ' 285/288). יוסי בן הכפר הוא, ולבו מתחמץ נוכח עיוות-הדין של תושבי הבירה כלפי בני הכפרים. בפגישה עם בן אבטינס שומע שוב ויר סי טרוניה על שמעון בן שטח, ששינה את אורח חייו וסטה כביכול מתורת ניתאי הארבלי רבו, שאמר: "ואל תתחבר לרשע", והשאלה העיקרית, שאינה מרפה מהמשוחחים, היא: "כמה נשתנה העולם לטובה מיום שנטלו חלקם בשררה, והאומנם עתים חדשות הן לנו הימים האלה?" (עמ' 294). בשיחה זו עולה בפעם הראשונה הרהוריו על הבריחה למדבר מחמת המציק, השררה (עמ' 295). — בשעת כינוסה של הסנהדרין לדון את דינו של אנדרוס עדיין שקולה דעתו של יוסי; מצפה הוא לבאות בהכרה ברורה שהללו תכרענה את עתידו ומקומו (עמ' 322), ואפילו אחר רצח אנדרוס עדיין אין לבו מרוחק מן הפרושים כליל. רק לאחר פסק דינו של שמעון בן שטח: "מסור עצמך לדינו נפשות" — חל הניתוק הגמור מחכמי הפרושים; יוסי מתרהר: "מה אדם תולעה כנגד תורה שבידם?"... "תמול שלשום היה כמותם, ושוב לא יהיה כמותם כל ימיו עלי אדמות, בין שבאים תליניו של ינאי ומקצצים אותם ובין שחומל עליו ריבונו ומאריך אותם עד

בן שטח: "לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך" (עמ' 336); שמעון בן שטח מטיח בפני הסנהדרין: "בעלי מחשבות אתם? יבוא בעל המחשבות ויפרע מכם!" — והקורא מצפה להכרעה — וכאן: "תקע השופר והקיש בן ארזא בצל צל ופתחה מגרפה והשמיעה באדיר קולה, ומעל לכל אלו פרצה שירת לויים: גדול אדני ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו. קמו הכל על רגליהם ועמדו בתפילה כנגד בית קודש הקדשים, שכבר עלה תמיד של ערבית" (עמ' 336/337) — האין ערבית זו כהופעת האל מעל למכונה?

הנה דין ודברים בין חנניה לבין קליאופטרה; חנניה מכריחה להסכים לדבריו באיום: "ישנו אויב אחד שאני קונה אהבתו בלא מחיר" — וכוונתו ללתירוס. "בגידה, לחשו שפתיה והיא נרתעה לאחור... בגידה, הזעיקו החיילות. לדרך מצרים, לאלכסנדריה! בגידה...". אותה שעה פרצה קליאופטרה ויצאה אל מבוא ההיכל. הוד עקה לה מרכבתה על אביריה, וכבר ביקשה להוציא רגלה — אך בו ברגע הבריק הברק, נתגלגל גל הרעם ומטר סוחף ניתך ארצה נהרות נהרות, גשם שופע ורב, גשם שכל הנחלים מתמלאים הימנו, כל הדרכים משתבשות הימנו, וכל הצבאות מתעכבים הימנו (עמ' 395/96). גם כאן הטריח שמיר את זבס, המרעים רעמים, בכבודו וב-עצמו לשם פתרונה של סיטואציה סבוכה.

ישוב אנו רואים במעמד רב מתיחות בויכוח בין ינאי לבין דיוגנס, יהודה בן פתורה ויונתן בן טוביה. ועד שהקורא מצפה לפתרון, בא ומתערב המספר: "ובעודו צועק חלפה בו שוב אותה מדקרה של חרב, ונסתתמו עיניו ופתאום התקורמו בו מעיו ונתהפכו ונתמלאו בו בליעתו מיאוס — ומיד הקיא כל קרביו לחץ, והחשיך עולמו, ומעדו תחתיו" (עמ' 477).

ובכל זאת, הליקויים הללו לחוד, והיצירה לחוד, יצירה בעלת משקל וערך רב, הישג רב הוא הישג עיצובה של תקופה שלמה, החיה לפנינו חיים מלאים, בחומר וברוח, היא ושלל דמויותיה המשחקות משחקן רב החליפות והתמורות. ואילמלא בא המספר ברוח הדמיון והפיוט אלא כרי לישר את ההדורים, להתיר את הספקות, לישוב את הסתירות ולקרב ולרחק את ההשערות, שבהם נלכד כל הקורא בספרי ההיסטוריה על תקופת ינאי ושלומציון — היינו אומרים: דיינו. על אחת כמה וכמה כשמשחק היסטורי זה קורם עור וגידים, חובה עלינו לברך ברכת הגהנין בלב שלם.

העבדים יהיו אדונים" (עמ' 212). וביתר בהירות מפי ינאי: "ואף על פי כן צופה אני באיצטגנינות שלי כיצד יושבים כאן בני בני במצודה זו ונותנים את הדין בפני עבד שמלך" (עמ' 351).

המספר עבד בניכר עבודה מרובה בסיגול החורמר של התקופה, אך לא העמיק כל צרכו. יותר מדי בולט שלד בנינו הגדול מבעד לטיה אשר עליו. הלשון שהוא שם בפי הגיבורים מכל השכבות, בני הכפרים תושבי העיר, אחת היא, וכי לא ניתנו סימני היכר בלשונם של חכמים?

במידה מרובה קנה לעצמו המספר לשונם של חז"ל (השווה, למשל, עמ' 346 למסכת מכות ה' ב'), אך דווקא מתוך השתדלותו זו נכשל בבאבאליות ובטעויות עניניות. הרי דוגמות לבאבאליות: שמעון בן שטח לוחש לתוך האפילה "אשר מורת שניה — כלבים צועקים" (עמ' 318) — צירוף זה למה, אם לא לשם גינדור באנאלי, שאין לו כאן מקום? ועוד: יוסי אומר לרב, יהודה בן טבאי: "טביעת עין יש לך, רבי" (עמ' 287), כאילו אמר כיום תלמיד למורו: יודע אתה את השיעור, שהרי טביעת עין נמנתה כאחת המידות אפילו של צורבא מרבנן ולא כל שכן של תלמיד חכם (ראה, למשל, שבת קי"ד א').

ומרובות הטעויות בעניני מנהג ודין, ונצביע על אחדות מהן. הרי למשל, אנו קוראים: "אותה שעה הגו ואמרו את השם ככתבו" (עמ' 543) — זה בחג הסוכות?! (ראה ירושלמי, יומא ג' ד') או, למשל, יודן מוצא את צפנת אחותו הרה לאב-שלום, והוא מהרהר: "כדי הרף עין היה יודן נטוע במקומו. לא יבוא ממזר בקהל אדני, ממזר בבית דוד" (עמ' 510) — ולאמיתו של דבר קובעת ההלכה, שממזר הוא רק מחייבי כריתות, ואלו פנוי הבא על הפנויה — פטור, וילדם כשר לבוא בקהל. ועוד דוגמה אחת: המספר מתאר כידו הטובה עליו את נישואי יוסי עם נעמית (ובשעת החופש מקדש יוסי את נעמית) (עמ' 263/264) — מנהג ימינו, שהרי עד המאה העשירית בערך היו הקידושין ביום האירוסין, והחופה והנישואין לאחר זמן-מה.

ברם, יותר מטעויות מסוג זה מצערות שגיאות בעיצוב האמנותי. פעמים מרובות יותר מדי נגזק קק שמיר למקרים סתם, הגוזרים גזר דינם על העלילה, בחינת דיאוס אכס מאכינה. גם כאן נסחטפק בדוגמות אחרות.

הנה יושבת הסנהדרין ודנה במעשה אנדרוס; המתחיות הגיעה לשיאה: ינאי מטיח בפני שמעון

עם חיים לנסקי בסמינר בוילנה

זכרונות ודיון

משה שמואלי

א. אנדרת לנסקי

בדצמבר 1921, שלושה-ארבעה חדשים לאחר יסודו של בית-המדרש העברי בוילנה מטעם מרכז "תרבות" בפולין, נתקבלתי לסמינר. לפי שעה נפתחה הכתה הראשונה, שהיתה מאוכלסת תלמידי דים מכל רחבי פולין. רוב תלמידי הכתה היו צעירים וצעירות אקסטרוניים, שהשכלתם היסודית רכשו מתוך לימוד עצמי. רבים מהם יודעי ספר, בעלי מחשבה וקנאים לעברית ולציונות. מראשית כניסתם לסמינר ראו רובם את ההוראה העברית כמשאת-נפש נעלה, אך היו גם אחדים שלא נתנו מלכתחילה לעסוק בהוראה ורק חשקו בתורה בבית-מדרש עברי בירושלים דליטא.

עוד טרם הספקתי להכיר את חברי לכתה, משך את עיני צעיר אחד, משונה בתלבושתו ומוזר עוד יותר במראה פניו. זה היה חיים לנסקי, משורר מתחיל, שעדיין לא פירסם את ביכורי שירתו ברבים.

לבוש היה מעיל ארוך, מאתם המעילים החורמים והאפורים, הסטנדרטיים, העשויים אריג עבה וגס, שמשרדי "היאס" חילקום לניצרכים, בשנים שלאחר מלחמת-העולם הראשונה. אלא שמעילו הצטיין ממעילי "היאס" האחרים בטלאי המרויבים ואף היה ארוך ורחב בהרבה משיעור מידת גופו, וכן היו גם נעליו החומות, אף הן כנראה מנעלי היאס, גדולות ממידת רגליו. את המעיל הזה לא הסיר לנסקי מעליו גם בשבתו בכיתה ומתוך התלבושת הזאת נודקרו ראש שחור-שיער, מתולתל ופרוע, פנים מארכים שחומים ועינים נוגות וזועפות. יושב היה בכיתה, מכונס בתוך עצמו, כבוש ראש ופנים, דומה דבר אין לו עם ענין הלימוד ועם מוריו או חבריו. כל ישיבתו אומרת כי העולם הזה פגע בו, העליבו, הרע לו.

בקיצור-האבטוביוגרפיה שרשם לנסקי באחד ממכתביו לא, קריב, המובאים עם אוסף שיריו * כתוב לאמור: "נולדתי ב-1905 בסלונים העיר בפלך גרוזנת. טרם למדתי לבטא אבא-אמא נת-

גרשו הורי. נסעו להם לעולם הגדול הוא — לפי נים רוסיה, היא — לאוסטריה. אותי אסף זקני (אבי אבי) לביתו בדרצין (עיירה סמוכה לעיר מולדתי). פרנסתו היתה על דליו ועל גרוינו. — בשנת 1921 נתייתמי מזקני ומזקנתי. הדוד נטל על עצמו ללמדני את אומנותו — את הסנדלרות. לא עשיתי חיל במלאכה. נתיאשו ממני — לא יוצא לח. אני נוסע לוילנה, מתקבל בתור תלמיד ב"סמינריון הפדגוגי ע"ש כהנשטס".

לפי תאריך לידתו, הרשום בידו, היה לנסקי כבן שש-עשרה בהתקבלו לסמינר, אך לפי מראה פניו נראה היה קשיש יותר, לא פחות מבן שמונה עשרה. אחדים מתלמידי הסמינר, שהיו בני סביבתו והכירוהו מביתו סיפרו כי אביו עזב את אמו בעוד דה הרה, וכעבור זמן קצר השאירתו האם, והוא תינוק בחיתוליו, באחת מתחנות הרכבת הסמוכה, ונעלמה. מישוהו אסף אותו אל ביתו עד שלאחר זמן מה נמצא סבו והוא גידלו וחינכו. קשה לקבוע את מידת האמת שבגירסה זו, ואולם אפילו היא אגדה, הרי היא הולמת יפה את דמותו של המשורר בשנים שבהן הכרתינו. נפשו של לנסקי קשורה היתה מאד בנפש סבו שהיה שואב-מים ועני מרוד כל ימיו, איש צנוע וטוב לב, שאהב אף הוא מאד את נכדו. בשנות המלחמה סבלו שלשתם, הנכד והזקנים, תלאות ותמרורים רבים. לנסקי הרבה לספר לנו על חייו בבית סבו.

עשר שנים לאחר כך כתב לנסקי:

הנני תופעה, מאל וְאֶדָם פְּסוּחַ,
תולש חֲצִיר, זורקו לְאַחֲרַי.
כְּרִי לִי, סֵאן-דָּהוּ צוֹצֵד אֶחָרִי,
פּוֹרֵס שְׁפָרִי אֶף מְסוֹדוֹ לְרוֹם.
יְדָעְתִּי עוֹד גְּדוֹל יוֹמִי, אִלֶּם
בְּאֶשְׁנָפִי לְבִי צוֹנֵן הַזֶּהָר.
לְקֵם אֲנִי אוֹמֵר, יְמֵי הַנְּעוּר:
שְׁלוֹם לְצַפְרָכֶם, מִחֵי עוֹלָם.

שורות אלו הלמו את מראהו עוד אז, בהיותו נער בן שש-עשרה או שמונה-עשרה שנה. בשנת לימודיו הראשונה בסמינר לא הר-

* הענף הגדוע, ספר ראשון: שירי חיים לנסקי ואלישע רודין בעריכת א. קריב, מוסד ביאליק תש"ו.

הבית נועדה לפנימיה של הסמינר העברי, קומה גבוהה מזו נמסרה לשם פנימיה לתלמידי הסמינר האידישאי. ובשני הגושים הגבוהים והמקבילים לים הוסיפו לשכון כמאה משפחות מבני דלת העם. היה זה משכן העוני בהא הידיעה שבוילנא. בית זה היה מעין עיירה קטנה לעצמו, שהכל נמצא בו לשימוש דייריו, החל ב"כלי-קודש" וכ"ל בחנות "כלי-בו", שהמצרכים בה היו מן הגרור-עים ביותר ומחיריהם מן היקרים ביותר. אלא מעלה אחת טובה היתה בחנות זו, שהכל ניתן בה בהקפה. הפנקס היה פתוח וידו של החנוני, שזקנו דל ואדום, כותבת וכותבת...

בשנת הלימודים החדשה נפתחה כיתה חדשה והוכפל מספר התלמידים בסמינר. בפנימיה לא נמצא מקום כי אם לחלק מתלמידי המוסד, פחות ממחציתם. לועדת השכון, שנבחרה על ידי התלמידים, ניתנה הסמכות לקבוע את רשימת המועמדים לפי מצבו החמרי של התלמיד ולפי הכשרתו לדור בשותפות עם אחרים. בין התלמידים שנועדו על ידי הועדה לדור בפנימיה היה גם לנסקי. לא על נקלה נקבעה זכותו לכך. אחדים מן התלמידים חששו כי הליכותיו המשוונות יהיו גורם מפריע בחייהם של דרי הפנימיה. אך הכריעו לטובתו ההתחשבות במצבו החמרי הקשה וכן תביעתם התקיפה של מנהל הסמינר וחברו, תלמיד הסמינר, מנחם שחורי (מי שהיה אחרי-כך במערכת "עם עובד", נפטר בשנת תשי"ב).

הדיונים על הכללתו ברשימת המשתכנים לא היו ידועים ללנסקי, אך כשנמסרה לו ההחלטה על כניסתו לפנימיה, נרתע הוא עצמו ממנה. יותר משחששו המשתכנים בפנימיה לדור עמו, חשש הוא לדור עמהם. החיים בצוותא עם אנשים רבים זרים היו לרוחו. הרבה טרח מנחם שחורי, שמצא מהלכים אל לבו, עד שעלה בידו לשדלו. הוא גם הבטיח לו לגור יחד אתו בחדר אחד. והנה אך נתן לנסקי את הסכמתו להיכנס לפנימיה, היתה עמו רוח אחרת. הוא נתפס לענין בכל לבו. לאחר שסוידו הקירות ונעשו התיקונים הדרושים, נחוץ היה תחילה, לפני הכניסה אל הבית, לפנות את ערימות האשפה שנצטברו שנים רבות בבית. עבודת הניקוי נעשתה על ידי התלמידים המש-תכנים. יום יום היו קבוצות קבוצות יוצאות לעבודה ובאחת הקבוצות היה חיים לנסקי. זאת הפעם הראשונה נפגשה עמו קבוצת תלמידים במגע קרוב. היה זה לנסקי אחר, שונה לגמרי מזה שנועד לתלמידי הסמינר בשנת הלימודים הקודמת.

אה לנסקי כל נטיה להתקרב אל חבריו. הוא היה פורש מהם כמעט במופגן אף לא היה לו ענין בלימודים. יש שהיה נעלם לימים אחדים מן הסמינר, חוזר ובא ונעלם שוב. רק מעטים מחבריו בכיתה ידעו את מקום מגוריו ואת מקור מחיתו. במכתבו האבטוביוגרפי לא קריב הוא כותב: "אני מתרשל בלימודים. עומדת לי זכותו של המנהל ומשאירים אותי בין כתלי המוסד". ואמנם כך היו הדברים. מנהל הסמינר אז, יהושע גוטמן (כעת מרצה באוניברסיטה בירושלים) התנהג עם תלמידיו בחברות וליברליות וקירב במיוחד אותם התלמידים שנצנן בהם כשרון כתיבה. אף בהערכתו "אני מתרשל בלימודים" נקט לנסקי לשון צנועה: הוא לא למד כמעט דבר מכל אשר נלמד בסמינר — מחוץ למקצועות האמנות, כגון ציור ופיסול, בהם גילה ענין וכשרון יוצר, ככלל העבודות אשר עשה. דומה, חובת הלימוד, הישיבה בצוותא עם חבריו לכיתה, השינון היום-יומי, הם שהרחיקוהו מן הלימודים. עם זאת היה לנסקי בחור מוכשר וחרוץ-שכל, והפליא לא אחת את חבריו בעור שר ידיעותיו בחלק מן הלימודים, וביחוד בגיאוגרפיה, אם רק נחה עליו הרוח. הוא אהב את הבטלה, אך עם זאת הרבה בקריאה — בלי שיטה, מכל הבא ביד. הרבה לשבת בספרית שטרשון. ר' חייקל לונסקי, הספרן הצנוע והחביב בספריה זו, נתן בו עינו לטובה. כבר אז היתה לו כנראה ידיעה לא מעטה בלשון הגרמנית שקנה לו בימי הכיבוש הגרמני. לבו הלך גם אחרי הנגינה, והיה עמו כנור, שהביא מבית סבו, שהיה מנגן בו לעתים קרובות.

ב. פקדו של פבו

כמה סידורים חדשים שהונהגו בסמינר בשנת הלימודים הבאה, שנת תרפ"ג, גרמו לו ללנסקי שישתנה הלך רוחו לטובה ויתעורר מדכאונו.

הודות לארגונם הפעיל של תלמידי המוסד, ביוזמתו של המנהל, הושגו האמצעים לפתיחת מטבח, שבו קיבלו התלמידים ארוחת-צהרים חינם וחנות למכשירי לימוד במחירים מוזלים, וכן גרכשה דירה לשם פנימיה לתלמידי המוסד. דירת הפנימיה היתה מחוץ לעיר, בקצה רחוב סובוץ, בבית גדול שנודע בשם "רוז'ילה" (משור בש מן השם ירושלים). בית זה הוקם לפני שנים רבות על ידי מנהלי עזבונו של הברון הירש לדיוורם של עניי העיר. קומתו התחתונה של

טרח בהעברת חפציו וסידורם לפי טעמו. בערב, כשבא שחורי, חשכו עיניו למראה חדרו. על השולחן באמצע החדר עמדו ערוכים, טורים טורים, צעצועי חרסינה זולים, מהם חתלתולים, כלבלבים ושאר בעלי חיים. על מסמרים שהספיק לנסקי לתקוע במקומות רבים בקירות, נדקרו לראווה בגדים ישנים, בלים ומלובלכים, ועל אחד המסמרים תלוי היה גם תיק כנורו. באחת הפינות עמדה כוננית מגושמת וצולעת, שהסיפיק להתקינה משברי לוחות בלתי מהוקצעים, ובתוכה עמדו מלכסנים מעט ספרים, מהם בכריכות ישנות וקרוציות ומהם לא מכורכים, וביניהם תפסו מקום כבוד היכל הקודש למנדלקרן וספרי גרץ בתרגום שפיר. באמצע החדר התיגלגלו ארגונים ריקים אחדים, אשר לנסקי לא הספיק להוציאם או שהשאירם בכוננה.

שחורי, שהיה אנין טעם, עמד על סף חדרו, מבלי שיסגור את הדלת אחריה והתבונן בסדר הנאה... היתה עמו תכנית לשוות צורה לחדרים והנה הקדימו זה וביבל את כל תבניותיו. אחרי תקעו את ראשיהם, מבעד לדלת הפתוחה, אחדים מן התלמידים, נדהמים כמוהו למראה עיניהם. לנסקי קידם את פניהם במבט של ליג' לוג וזדון, כמתכוון לומר: ומה, בעלי הטעם היתה, לא נראה לכם סידורו של החדר?

שחורי הבין שויכוח דברים עם לנסקי יהיו ללא הועיל, הבלג ולא העיר מאומה, רק חיך במבוכה, ורק לאחר ימים אחדים, כשהעביר אף הוא את חפציו וכליו אל חדרו החדש, עלה בידו לשדל את לנסקי שיצינע חלק מן הצעצועים והחפצים השונים.

דרכו של לנסקי ב"סידור" חדרו לא נבע דוקא מטעם פגום ורשלנות. אם כי מרושל היה בהליכותיו, לא היה טעמו פגום. אך היתה בו שנאה לכל הידור חיצוני. מעין מחאה נסתרת היתה כאן כנגד התכונה הרבה והלהיטות ה"זעיר בור" גנית בקרב המשתכנים בפנימיה לקשט ולפאר את מעונם. אף "ועדת טעם" מיוחדת נבחרה לשם כך. הצועניות המופקרת שבאופיו סלדה מכל אלה.

ד. עבר אהורמין

אחד הטעמים לחיזור שהיה שחורי מחזר אחר לנסקי וסונקין ולשיתופם בחדר אחד עמו היתה שאיפתו להוציא אכסניה לדברי ספרות בסמינר. לבו של שחורי היה מלא תכניות על הוצאות

ער ועליו, צוהל ומתלוצץ בחריפות, חפשי בייחסי עם האחרים, ואינו סולד עוד מפני חברת אנשים, ועם כל חריפותו ושנינותו, שבהן עלה על חבריו, נשקפו תום ילדות וענוה מתוך עיניו. חלפו כליל התוגה והרוגז מפניו וידידו האמונות על העבודה מבית סבו, הפליאו לעשות במרץ ובשליחות מזורות פי כמה משאר חבריו. הללו הביטו בו בהשתוממות, ועד מהרה נתחבב על כולם. ביותר התפעלו ממנו הבנות, שעבדו בקבוצה זו. בפניה, בעיניו ובתנועותיו הערות היו גברות ואף חן אכסוטי, למרות מעילו המזור שהיה לבוש — ואלי דווקא בגללו.

והנה קרה דבר אשר החזיר בבת אחת את קדרותו כשהיתה. מעילו הארוך והרחב הפריעו בעבודתו. לרגע שכח כנראה את הטעם שבגללו לא הסיר את מעילו אף פעם ובתנופה מהירה פשט אותו והטילו הצידה. אז נתגלה לנסקי לעיני חבריו בלבוש משונה שבעתיים מלבושו העליון. לבוש היה פקסס מוך עבה וגס, מטולא ומרובב כתמי שומן מרוב יושן, אשר כמוהו לא לבשו עוד אפילו הזקנים בשנים ההן, ולמטה מן הפקסס נש-תרבבו על רגליו זוג מכנסים רחבים וארוכים וי-שנים אף הם מאד, שנסתרו עד כה מתחת למעיל, נוכח מבטם של חבריו, שעמדו משתוממים, מלמל לנסקי בחיוך מבויש: פקסס של סבא הוא...

לימים, כשגרנו יחד בפנימיה, שמענוהו לא אחת מדבר בדבקות של אהבה בסבו, והבינונו מה יקר היה לו זכרו זה של סבו, שמת זמן קצר לפני בואו לוילנא, ואשר בגדיו היו על גופו.

עם כל השתדלותם של חבריו, שעבדו עמו, לטשטש עקבות הרושם של הפקסס, נעכרה רוחו, ומועקה של שתיקה ירדה על הכל. לא יצאה שעה קלה עד שחזר לנסקי ולבש את מעילו והלך לו.

ג. ביום הכניסה אל הפנימיה

חששנו שמקרה הפקסס ישפיע על לנסקי לשנות מהסכמתו להיכנס אל הפנימיה, ויותר מכולנו חרד שחורי, ואולם גורמים שונים משכוהו עתה דווקא לשם. כשהגיעה השעה להיכנס, וכדי שלא לבטל ימי תורה, העבירו רוב המשתכנים את חפציהם אחרי שעות הלימודים, בערבים, וכניסתם ארכה ימים מספר. ואילו לנסקי, שהלימודים לא העסיקוהו כמעט, וצפייתו לכניסה היתה גדולה מאוד, מיהר להעביר את חפציו אל הפנימיה ולהסדרם בתוך חדרו המשותף עם שחורי ועם סוני-קין (תלמיד הסמינר ומשורר אף הוא) מבעוד בוקר היום הראשון לכניסה. מבוקר ועד ערב

לו. משונה היתה בעינינו בחירת השם, ויש בינינו
 נו שראו בה משום גינדור להרע ולהכעיס, אך
 לנסקי היטיב לדעת את האמת אשר הביע גם
 כעבור אחת-עשרה שנה:

קָסָם לִי קָסָהּ הַלְצָנָה
 בְּקִרְיוֹת מִיָּצָה חֲרִיף קָרִים.
 כֶּקֶּ לְמַצָּנָה, לְמַצָּנָה
 גַּד אֲנִי וְנָע — אָדָם אֹרֶם. —

(לנינגרד, במסר 25.12.1934)

ה. יחסי חברות

תנאי מגוריו של לנסקי בפנימיה הפיגו עד
 מהרה את להט תשוקתו לגור בתוכה. בלילות
 הקרים והמושלגים היה בית "רוז'ילה", המרוחק
 מן העיר, כמנותק מישובו של עולם. החדרים בפני-
 נים היה אמנם מוסקים, אך לא תמיד חמים די
 הצורך. בלילות הקרים ביותר, היו רבים מן
 התלמידים נכנסים למיטותיהם בשעה מוקדמת
 ועוסקים בהכנת שיעורים עד שתאחזם שינה.
 שחורי, ששימש בחורף הוא מזכיר סניף צ.ס.
 בוילנא, חוזר היה לרוב אל חדרו ממועדון המפ-
 לגה מאוחר בלילה. בפניגת החדר ליד התנור
 היה סונקין הצנוע עומד מכונס בתוך עצמו ושור-
 תק, מסוגל היה לעמוד כך שעות ארוכות ולש-
 תוק. לנסקי, שהלימודים לא העסיקוהו גם בשעות
 היום בתוך הכיתה, הכנת השיעורים בערבים הי-
 תה מאוסה עליו ביותר. בלילות חורף אלה
 ברוז'ילה", האי הנידח, ובחברת התלמידים הנ-
 תונים לעבודת שינון — גברו שיעמומו ושימומו
 של לנסקי עד כדי טירוף כמעט. מתחבט היה
 יחידי במסדרון הארוך והקר, רוטן ורוגז ומקלל,
 ואינו מוצא לו מנוח. יש שהיה לוקח את כנורו
 ופורץ מתוך דפיקה בדלתות המסדרון אל חדר
 המדרגות הקר ויושב לנגן בחשכה על אחת המד-
 רגות. וכך היה יושב ומנגן עד שעה מאוחרת,
 שעת שובו של שחורי ממועדון המפלגה. עד
 אשר נרגעה רוחו הסוערת ונתפייסה לו.

בְּאֶרְצַת הַצֶּשֶׁן יֵלֵל פְּרָא,
 יֵלֵל רֹחַ שְׁנָחֶשׁ עֹלָמִית.
 פְּקִטְרָף, דָּא גְלוֹס, גְּדֹל-פְּרַע
 אֲנִי כֶּץ מְנִיִּית אֵל וְנִיִּית.

אֵל סִי, אֵף אֲנִי טָרָם מְתִי,
 מֵה לִי כֶּאֵן בְּמִדּוֹר הַשְּׂרִישִׁי ?
 צֵר לִי דְרָף עַל תְּקַבֵּת דְּרִי מְשָׁה,
 צֵר לִי שְׂאֵת רְצַפַּת זָר עַל רֵאשִׁי.

ספרותיות שונות, ומיד לאחר הקמת הפנימיה,
 עשה הכנות, יחד עם לנסקי ועם סונקין, להר-
 צאת "לקט", שנועד לשמש במה למושכים בש-
 בט סופר בקרב תלמידי הסמינר. על הוצאת
 "לקט" מספר לנסקי בקיצור האבטוביוגרפיה
 שלו את הדברים הבאים: "אני מוציא באופן לי-
 טוגרפי קובץ ספרותי "לקט", סביבו מתלקטים
 כל הכוחות הספרותיים בסמינריון, בינם א. פוס-
 ביל (נדפס אחרי כן ב"קולות"), שווארצמן (כעת
 מגיה) וסונקין (בן דודו של המשורר בס. שירים
 אחדים משלו נדפסו לא כבר בא"י). יוצאות
 שתי חוברות ב־300 טפסים. לא דק לנסקי פור-
 תא: תלמידי הסמינר, בהם הנמצאים בארץ, זוכי-
 רים כי שחורי הוא שטרח בהשגת האמצעים
 לקובץ, וכן באיסוף החומר ובעריכתו. "לקט"
 עשה רושם נאה על החוגים העבריים בוילנא,
 ובהגיעו לידי אליעזר שטיינמן, שישב אז בור-
 שה, פירסם ב"קולות" שיצא אז בעריכתו, מדב-
 רי שנים מן המשתתפים ב"לקט" (לא משיריהם
 של לנסקי וסונקין). בהמשך רשימתו האבטוביו-
 גראפית כותב לנסקי: "אני שולח את שירי ליע-
 קב כהן, תשובתו: שיריך בוסר, למד ושנה הרבה
 והסתכל בטבע. לאחר שלוש שנים תשלח לי
 דוגמאות משיריך". גם דברי לנסקי אלו טעונים
 תיקון קל: לא הוא עצמו שלח את שיריו ליעקב
 כהן, כי אם יהושע גוטמן, מנהל הסמינר, שהיה
 מעודד את הכוחות הספרותיים שבסמינר, אסף
 מיצירותיהם והמציאם ליעקב כהן, לשם חוות
 דעה. עבודתו של לנסקי ב"לקט" היתה בעיקרה
 העזרה הטכנית, שעסק בה בשקידה ובענין רב,
 וכמובן על חשבון ימי הלימוד.

את ביכורי שירתו פירסם איפוא לנסקי על
 דפי הבמה הצנועה והקטנה "לקט". היו אלה
 שירי בוסר, ותלמידי הסמינר שהיו גאים על
 במתם ועל סופריהם נחלקו דעותיהם על שירי
 לנסקי — מהם שצפו לו עתידות כמשורר גדול
 ומהם שלא יחסו לשירים חשיבות יתרה. שיריו
 של סונקין נתקבלו בהערכה גדולה יותר. אך
 התמיהה ביותר את הכל חתימת לנסקי על שיר-
 ריו: "עבד אהורמין". האל הפרסי הזה, סמל
 החושך והרע, אשר נודע לנו מלימוד ההיסטור-
 ריה, לא היה בו כדי למשוך את לבנו, לב בחור-
 רים מלאי התלהבות ואמונה. לנסקי, שהיה מן
 הצעירים שבנו אך מלומד ביסורים יותר מאתנו,
 ידע שגדול כוחו של אהורמין בחיים מכוחו של
 הורמיו, ועל-כן ראה עצמו כבר אז עבד משועבד

סופרים, אם כי לא פירסם מאומה מנסיונותיו. מושפע היה מדרך כתיבתו של משה נאדיר והש-תדל להידמות אליו ברשימותיו בעברית. נוסף על סגולותיו אלו היה גם עסקן ציבורי, בעל סבר נאה ובעל מזג טוב. עם בזוא אל הסמינר נתחבב מיד על חבר המורים והתלמידים, ועד מהרה פרצה השפעתו גם מעבר לחוג הסמינר והוא נעשה מזכיר מפלגתו צ"ס. בזכות עסקנותו בא במגע עם החוגים המשפיעים שבציבוריות הציונית בוילנה ויצא לו שם טוב, ואולם על אף היותו מקובל ומכובד על רבים התהלך שחורי פעמים רבות שחוח ולא היה מרוצה מעצמו. בכל הליכותיו אחז היה בנימוסי החברה המקובלים ושמר על קיומם בהקפדה, אך בנפשו פנימה העי-קו עליו אלה קשות. מדבר היה לעתים על רצונו לעזוב את הסמינר ואת עבודתו בסניף צ.ס. ולבחור לו עבודה ואורח חיים צנועים שבהם ימצא סיפוק יתר.

היו אלה שנים ראשונות לאחר רצח י. ת. ברנר, ודמות ברנר, הליכותיו ופשטות חייו, משכו לא מעטים מן הצעירים העברים בעיירות הקט-נות שבפולין להדבק בהן ולחיות לפיהן. שחורי היה מחסידיו הדבקים והקנאים. את אי הסיפוק מעצמו משך עליו כמתוך כוונה תחילה כדי להגי-ביר את יסוריו למען הידמות יותר לדמויותיו של ברנר. נושא היה בליבו תכניות לתרגם את ברנר לאידיש ואף היו בידו התחלות שלא הביאן לידי גמר. מדבר היה אז על החלטתו ללמוד את מלאכת הדפוס, כדי לעלות לארץ יש-ראל ולהיות שם לפועל דפוס. בחירתו במלאכת הדפוס באה הן מתוך נטייתו ודבקתו בספר והן משום שברנר עסק אף הוא במלאכה זו בלונדון, בהוציאו שם את "המעורר". אך בינתים הוסיף שחורי לשבת בסמינר ולהיות מזכיר צ"ס ולחיות את אורח חייו הרגילים — ותנאי חייו נוחים היו משל רוב תלמידי הסמינר — ואי סיפוקו מעצמו הוסיף להטילו אל תוך חיי שניות וקרע שבלב.

שונה ממנו בתכלית היה סונקין. בן לשלשלת רבנים באחת העיירות שברוסיה הלבנה. תלמיד חכם, ספוג תורה מילדותו בבית אביו הרב, עמ-קן ועילוי. אך תורתו וחכמתו לא היו נתונים בכלי מפואר כלל. גופו מסורבל ומגושם, ושתי ידיו ניגדרו מתוך כתפיו כבדות ומרושלות. וכי מראה גופו מראה פניו, ללא עירות וללא סימני חיים. כאמור שתקן היה, מכונס תמיד בתוך עצמו, דומה אינו מעיז להרים עיניו בפני זולתו.

אך לא תמיד עמדה לו נגינתו להפיג שממונו. יש שהיה פורץ אל חדריהם של האחרים בשב-תם שקועים בתוך הכנת שיעוריהם — ובוחר היה דוקא באלה אשר הכנת השיעורים היתה כל מהותם וסיפוקם — להפריעם מלימודיהם על ידי מעשי-קונדס להכעיס או פיטפוטי מעשיות שבדה מניה וביה להנאתו. לא הועילו הפצרותיהם של חבריו שיניח להם מרצונו הטוב, ויש שלא יכלו להיפטור ממנו עד שנתחברו עליו אחדים יחד ואחזהו בידיו וברגליו והוציאוהו בכוח מחדרם. ואולם עברו עליו בחורף ההוא, בפנימיה, גם ערבים לא מעטים של קורת-רוח ובדיחות-הדעת. מלבד שעות הסיפוק הרב שהביאה לו אחר כך ידידותו הקרובה לסונקין. עם כל התרחקותו מחבריו, זקוק היה לנסקי מאוד מאוד בנפשו לקרבת חברים אינטימית ומשעשעת, וכשנחה עליו לפעמים רוח טובה, גילה מידה רבה של התקרבות לחברים והתערבות בתוכם. יש שהכנת השיעורים לא דחקה ביותר על התלמידים ושע-תם היתה פנויה למעט בטלה ובידות, והיו מת-כנסים יחד לשם שיחת רעים. ואז, אם רוחו של לנסקי היתה טובה עליו, מצטרף היה לחבורה ודומה שלא היה אף פעם מן המקשיבים בלבד. היה בו צורך לדבר, ואם לא יכול לדבר היה מתחמק ובורח. אך כיון שפתח, היו האחרים מש-תתקים. דיבורו היה מענין ומושך. היה מדבר למקוטעים, בחיפזון כלשהו, כשכל משפט ומש-פט הולם על ראשי המקשיבים בחריפות שכל, בהבחנה, בחדירה מעמיקה ובהגדרה קולעת. ולא היה הברל אם היתה זו שיחה של מה בכך או בענינים העומדים ברומו של עולם. אף את אלה שידיעותיהם היו מרובות משלו — ואולי דוקא את אלה — הפליא בחריפותו וביחסו הבלתי-אמצעי לדברים רבים, שאחרים רגילים לעטפם כיסוי של אידיאליזציה או תמימות. כך היה עומד וקורע מסוות ומסכות בלי רחמים ויראת כבוד.

לא קבועים ולא יציבים, עירוב של התרפקות והתרחקות, היו יחסי לנסקי עם חבריו. לעתים טרדן ולגלגן ציני ולעתים רך וענו ותמים. ואילו פרשת יחסיו אל שחורי ואל סונקין היתה מיוחדת במינה וראויה היא שניחד עליה את הדיבור.

אל הסמינר הגיע שחורי לאחר שמשו שנים אחרות בהוראה בהצלחה באחד מבת-הספר מיי-סודו של "תרבות" בסביבת וולין. כבר אז היתה לו ידיעה הגונה בלשון העברית ובספרותה, וכן סגנון נאה בדיבור ובכתב. כן היה מושך בשבט

בר אל הפנימיה היה סר לשעתים לספרית שטראשון, ואחרי כן, בשובו אל חדרו, סועד היה בצניעות פת-ערבית, עוסק בהכנת השיעור-רים, שלא נמשכה אצלו שעה מרובה, ופורש לפינתו ליד התנור, שוקע בשתיקתו העמוקה. אם לא היה לו צורך מיוחד, לא סר אף פעם אל שאר החדרים שבפנימיה. לאחר שנתקרב אליו לנסקי לא נתן לו עוד לעמוד בפנינתו והיה מצטרף אליו לשם שיחה. את שיחתו היה לנסקי עושה בדרך-כלל באזניו של סונקין, עם עצמו לבדו, כשהאחרון מקשיב לו מתוך שתי-קה כדרכו. לעתים רחוקות היה מעיר או משיב לו על דבריו בפסוק קצר. לא היה סונקין נטרד משתיקתו על-ידי שפע דיבוריו של זה, ולא היה לנסקי נרתע מדיבורו על-ידי שתיקתו זה. זה מדבר בהנאה וזה שותק ומקשיב בהנאה. מי שנודמן אל חדרם בשעה שהאחד עמד מכונס בתוך פינתו ושתיקתו וחברו כירכר סביבו ופיו אינו פוסק מדיבור, התענג לראות את ברק ההנאה וקירבת הידידות בעיני שניהם.

ו. עקירתו מן הסמינר

בחופשת חג הפסח של שנת הלימודים ההיא, שנת תרפ"ג, נסע לנסקי לבקר את קרוביו בעיי-רתו דרצ'ין וחזר לאחריה אל הסמינר. אך לאחר שבועות אחדים, עוד לפני גמר שנת הלימודים, עקר לפתע מן הסמינר ומוילנה כאחת. מבלי שידעו חבריו את מקום העלמו, החלטתו הפת-אומית על עזיבת הסמינר נצטרפו כנראה גורמים שונים.

ברשימתו האטוביוגרפית מספר לנסקי: "מתקבל מכתב מאבי מעיר באקו, מזמין אותי אליו. אני חוזר לעיירתי, עובד חודשים אחדים ביער, צובר כסף להוצאות הדרך. בראש השנה תרפ"ד אני גונב את הגבול". על מכתבו מאביו סיפר לנסקי לחבריו בהתרגשות רבה, ואולם לא אמר דבר על החלטתו לעזוב את הסמינר או על תכניתו "לגנוב" את הגבול. על-כן לא העלינו על דעתנו את תכנית נסיעתו לרוסיה וקשרנו את ענין העזיבה עם שלושת הגורמים הבאים: הגור-רם הראשון — פרשת אהבה נכזבה ("אביב 1923, האהבה הראשונה"), אשר אמנם הקדירה את רוחו ימים רבים. הגורם השני — גירושו של סונקין לרוסיה. בשבועות הקודרים ההם של אהבתו הנכזבת הופיעו בוקר אחד בפנימיה שני שוטרים ואסרו את סונקין. רשיון מגוריו הזמני בפולין

אף פעם לא הגיב, לא בתנועת אברים ולא במבט עינים, על הנעשה בכיתה מסביב. אך אם עלה בידי מישהו לדובבו לרגע ונשא סונקין את עיניו אליו בדברו — נראו אז עיניו פקוחות ונבו-נות מאוד. על גילו קשה היה לעמוד. לפי מראהו נראָה קשיש מיתר חבריו בסמינר, אך יתכן שמראה פניו וגופו הכבד שיוו לו מראה קשיש מגילו. לאחר מהפכת אוקטובר עבר סונקין את הגבול מרוסיה והגיע לסמינר בוילנה, וכפליט זכה אף הוא לאחר מאותם מעילים חומים של ה"היאס", שהזכרנו קודם, שהיה דומה למעילו של לנסקי. אך לא היה מטולא ומרובב כמוהו.

שחורי בחר בלנסקי ובסונקין להיות שותפיו לחדר הן מתוך חיבתו לתלמידי-חכמים וסופרים, והן משום שביקש, כאמור, להעזר בהם להוצאת "לקט". ואף זו: שחורי ראה בהם, בלנסקי וסונ-קין, טיפוסים ברנניים מובהקים. בלנסקי טיפל שחורי כבילד קטן — באהבה, בהערצה ובחרדה. היה מפרנסו על חשבונו ממש, קונה לו מפעם לפעם בגד חדש — כדי לשוות לו צורת "בן אדם" — בידעו את חיבתו היתרה לדברי מתיקה. אף היה מביא לו לא אחת, בשובו מאוחר בלילה ממועדון המפלגה, עוגה טובה או דבר-מתיקה אחר, ונהנה לראותו בולע את מאכל התאוה ברוב תיאבון. בתחילה היה לנסקי דבק גם בשחורי והתיחס אליו מתוך אמון רב. ואילו אחרי-כך, כאשר קרב אליו יותר, התחיל נוהג בו יחס של ליגלוג וקלות ראש. הוא לא סבל בו את ענוות רוחו, את מידת מוסריותו המופרות ואת נטיתו לאידיאליזאציה יתרה. מידות אלו שהיו זרות לרוחו, לא יכול לנסקי לשאתו גם באחרים. אך סלידה יתרה סלד מלבטיו הרבים ונטיתו לכרנריות. ואירע לא אחת, שבשעה שהיה שחורי יושב וקובל ונאנח על הקרע שבלב, היה לנסקי מביט בו בליגלוג ומתקלס בו ממש במי-טב לשונו השנונה. ושחורי היה שומע דבריו בש-תיקה ובהכנעה, ואפילו בחיוך קל על שפתיו. כי לא רק הוא, אשר אהבו וכיבדו, אלא גם שאר התלמידים בסמינר קשה היה להם לעמוד כנגד הטחת האמת שבדבריו הגלויים של לנסקי, ככל שהיו משונים או קשים לאוזן.

אחר היה יחסו של לנסקי לסונקין. בתחילה, בשבועות הראשונים להשתקעותם בפנימיה, רחו-קים היו זה מזה, אך כעבור זמן מה דבק בו לנסקי בלהט של אהבה והערצה. אורח-חיים קבוע היה לו לסונקין, יום בודו מן הסמי-

מקרוב. צר היה על לכתו של גוטמן ונדמת היה בתחלה כי יחד אתו ניטלו נשמתו של הסמינר וכל סגולותיו היקרות. ועקירתו הפתאומית של לנסקי היתה לרבים מן התלמידים כעין עקירה מן הלב. אף אלה שלא חיבבתי ומנו את חסרונו־ תיו הצטערו צער רב בהעלמו. כולם כאחד הכירו, כי הבחור המוזר והמשונה הזה הוא כוח גדול ולא רגיל. חסרונו בפנימיה היה מורגש מאוד.

והנה בסוף פגרת הקיץ, בשווננו קבוצת תלמידי הסמינר, מסביבות וולין ופוליסיה לוילנה, נראתה לנסקי שוב. הוא עלה ברכבת ההולכת מסארנה לוילנה. בהגיעה אל אחת התחנות הסמוכות לדרצין, קבוצת התלמידים כולה עטה עליו בצהלה ובשמחה. אך בטרם השיב לנסקי שלום לחבריו, הקדים להציג לפנייהם בלשון הרוסית בחור אחד שנתלווה אליו ברכבת. "הכירי רונא את חברי?" נתנו חבריו את עיניהם בחברו ותמהו: לפנייהם עמד גוי צעיר מן הכפריים, יחף, לבוש בלויי סחבות ומגודל פרע. כשראה לנסקי את התמהון בעיני חבריו, נתן בהם רגע מבט של ליגלוג, ומיד הוסיף: "חברי הוא מעבור דתי ביער"... הוא הוסיף דברים על עבודתו ביער, ודבריו לא הפיגו את תמהון חבריו.

הפגישה לא ארכה אלא שעה קלה. בתחנה הסמוכה ירד מן הרכבת ואתו יחד ירד גם חברו. לאחר ראשית השמחה עם הופעתו הפתאומית, נשאר בלב עם פרידתו מישקע של אכזבה מצער. רת. במשך שלושת־ארבעת החדשים שעברו מאז עזב את הסמינר הפליג לנסקי, כנראה, הרחק הרחק. הלך־רוחו היה צוהל, ובלטה בו נימת הפקרות וליגלוג כלפי עצמו וכלפי אחרים. אגב דבריו נגע ברפרוף בעניינים רבים ושונים, אך את הסמינר לא הזכיר ולא שאל על הנעשה בו. דומה היה שעקר אותו מן הלב.

עד כמה שאני זוכר, לא אמר לנסקי ברכבת דבר על כוונתו לצאת לרוסיה. ואולם לאחר שבועות מעטים, באחד מימי פגרת חגי הסתיו, פגש אותו שוב אחד התלמידים, כשבא לעיירתו, עיירת־ספר ברוסיה הלבנה, מהלך עם חברו, הגוי הצעיר, בעיירה זו. כשנשאל למעשהו בעיירת־הספר, השיב לנסקי ברמיזה יד לעבר הגבול והוסיף מלה אחת ברוסית: "לשם"...

מה הניע את לנסקי לעבור לרוסיה? אין ספק כי מכתבו של אביו היה גורם המשכיחה העיקרי. לא יקשה כלל להבין ללבו מה התחור-

נסתיים והם באו לגרשו לרוסיה. לא הועילו השתדלויותיהם הרבות של ראשי הקהילה בוילנה ומנהלי "תרבות". לאחר יומים של מעצר שולח סונקין אל מעבר לגבול. גירושו של סונקין, אשר דיכא את רוחם של כל תלמידי הסמינר וחבר המורים, ירד על ראשו של לנסקי כמהלומה כבדה ביותר. הוא התהלך עזוב לנפשו כמיותם.

הגורם האחרון והמכריע — חילופי גברי שב־הנהלת הסמינר. ימים אחדים לאחר גירושו של סונקין ניטל גם רשיון מגוריו של יהושע גוטמן. מנהל הסמינר — נתין רוסיא אף הוא — והוא נאלץ לעקור, שבועות מעטים לפני סיום שנת הלימודים מוילנא לברלין. הנה כי כן, יצא איש חסדו ומיטיבו של לנסקי, שרק בזכותו לא גורש עדיין מן הסמינר בשל רשלנותו בלימודים. ד"ר ש. י. טשרנא, איש האשכולות והפדגוג המפורסם שבא במקומו, אציל רוח היה ובעל נפש עדינה, אך במגעו עם התלמידים היה מחמיר ומקפיד על עקרונותיו. על הכל החשיב את המסירות למקצוע ההוראה שנחשב בעיניו לאידיאל הנשגב ביותר. לפי עקרון זה מדד ובחן את תלמידיו בסמינר ולפיו קבע יחסו אליהם. מה פלא אם לאחר שסקר ובחן את מצב העניינים במוסד, בא לידי מסקנה כי הרוח השוררת במוסד חפשית היא מדי, וכי אחדים מן התלמידים לא רק שאינם מתאימים למקצוע ההוראה, אלא אינם ממלאים אים אפילו חובת לימוד. סגולותיהם האחרות של אותם התלמידים לא נחשבו עוד, לאחר שנפסלו. לפי הכרתו, למקצוע ההוראה, לקבוצת הסופרים והמשוררים בסמינר התייחס ד"ר טשרנא בחשדנות בולטת. מבלי לחכות לשנת הלימודים הקרובה, ניגש ד"ר טשרנא מיד לערוך "טיהור" בסמינר. את מי השאיר בכיתתו לשנת לימודים נוספת, לשם נסיון, ולמי נתן ספר כריתות. לנסקי לא המתין עד אשר יוזמן אל ד"ר טשרנא לשיחה חוצצת־גורל: עוד לפני שהגיע תורו להקרא לפניו, ארז את חפציו, ומבלי לומר שלום לאיש קם ועקר מן הסמינר.

ז. "לשם"

גירושו של סונקין, עזיבתו של גוטמן, עקירתו של לנסקי, וכל האווירה של כעידה שהשתררה בסמינר, בעקב חילופי הרשויות בהנהלה, הטילו לזמן מה מועקה בלבבות. רבים כאבו את כאבו של סונקין העניו והצנוע, אשר אך מעטים הספיקו, אחרי שנתיים של לימודים יחד, להכירו

במשפחה. ב־1925 חגיע למוסקבה. אחר כך עבר לגור בלנינגרד ושם עבד כפועל בבית חרושת לריקוע ברזל. בסוף שנת 1934 נאסר על עוון היותו משורר עברי ונשלח למחנה אסירים בסי־ביר לחמש שנים. משנת 1937 נפסק הקשר אתו ולא נודע עוד דבר.

בשנות שהותו בלנינגרד ובשנות גלותו בסי־ביר, כתב לנסקי את מיטב שיריו. הוא שלחם אחד אחד לארץ — לא כולם הגיעו — וכאן נת־פרסמו בכתבי־עת שונים ונתקבלו באהדה רבת. ידועה הוקרתו הגדולה של ביאליק לכשרונו ול־שירתו. באותן השנים החליף מכתבים עם ח. נ. ביאליק, עם יצחק למדן ועם מנחם שחורי, וכן עם יעקב פיכמן. ממכתביו ניכר כי כלתה נפשו לעלות לארץ. במכתבו אל ביאליק מיום 25.3.33 אנו קוראים: "הקשר בינינו אינו תלוי כלל בסי־בוי עלייתי לארץ. פטור אתה מכל התחיבות לגבי בנידון זה, אך אם יש לך יכולת כל שהיא ואיתערות פנימית לטובת עלייתי — במטותא". הדברים נאמרו בהתאפקות ומתוך רצון שלא להיות לטורה, אך נימת הכיסופים רועדת גם כאן כבהרבה משורות שיריו.

עוד יום! עוד יום! פרץ הנזם קלפת קרחו.
עוד בקמי שדות נך רעם ראשון.
אל קנם בשרי שובו עופות.
עוד אראף, ארצי, ארצכי!

קנפךפים רוחות מן הדרום...
הוי רך של רעם בלמי מקע!
חולה־נדוד אני, איה הנצרי?
קרקט אצבעות אגל מפה.
קפסק סמם אגל מפת ארצי.

לל בנפשו בשעה שקיבל מכתב מאביו, שעזבו לפי גירסתו, לפני שלמד לבטא אבא־אמא. אך יש להניח בודאות, שלגורם המשיכה נצטרפו עוד גורמים שליליים של דחיפה. שתי שנו־תיו בוילנה בגיל צעיר, לאחר שעשה כל ימיו בבית סבו העני בעיירה הקטנה, היו לו היכרות ראשונה עם העולם הגדול, שכה נכסף להכירו. והנה נתגלה לו עולם זה זר, זעום, צר מוח ושפל קומה, מלאכותי ומשעמם. אכזבתו זו, יש לשער, חיזקה את הכוח המושך לנסות את מזלו בפנותו "לשם".

האמנם נמשך לנסקי גם אל המישטר שמעבר לגבול? לא נדע להשיב על השאלה. אך ברור הדבר, כי עד מהרה גבר עליו יאוש מבעית. מד־בריו שהגיעו ממנו, בשיר ובמכתב, נשמע פיר־פור רועד של געגועים ונוחם מר.

אין זו קלל סיקה של יוני־צחר —
שנות קחוני יצאו לצרך גוֹה.
עופו, עלומי, אל נוף השחר,
שם חולקה דבדבנה בלה.

מקרו לה שלש בשורות הנלו:
הראשונה — פי אהבתיה קאר,
השנייה — שצרי יום תמול ננצלי,
השלישית — פי לא אראנה עוד.

שר הנדודים אשר דחפו "לשם" רק שיחק בו את משחקו הרע. מיד עם עברו את הגבול נכלא במאסר. אל אביו בבאקו הגיע, לאחר בריחה מן המאסר, רק כעבור חצי שנה של טילטולים, ובה־גיעו אליו נאלץ לעזבו עד מהרה בגלל חיכוכים

רשימות

על אביגדור צ'ריקובר

מנחם שטרן

פרקהומן של ההיסטוריה הישראלית, שבו נמצאה האומה היהודית בתחום ההשפעה המדינית והתרבותית של יון ורומא, זכה לתשומת-לב מיוחדת מצד המלומדים, וסיבות רבות לדבר. כראש וכראשונה היו אלה התיאור לוגיים הנוצרים שבתחירתם לחשוף את שרשי הנצרות הקדומה פנו לחקר התנאים בארץ-ישראל בדורו של ישו ובדורות הסמוכים. וגם על תולדות הגולה היהודית לא פסחו, שכן בלעדי תאור פרשה זו לא ניתן להסביר לא את מפעלו של פאולוס, היהודי ההילניסטי מתרוסס, ולא את התהוות רבדי היסוד של הכנסייה הנוצרית בקיסרות הרומית. אולם אופק ראייתם של התיאולוגים היה מצומצם בהכרח, שהרי היתה ההיסטוריה הישראלית בעיניהם רק פרודור לטרקלינה של הנצרות, ואין פלא שאף החשובים שבהם קראו לספרים הדנים בתקופה זו בתולדות ישראל "תולדות תקופת הבית החדשה" או "תולדות האומה היהודית בזמנו של ישו הנוצרי". בהקבלה לחכמי הנוצרים, ולעתים גם מתוך פולמוס עמם, החלו גם ראשי "הכמת ישראל" במאה הי"ט (הרצפלד, גיגר, פרינקל, דרנבורג, גרץ) להקדיש מחקרים מיוחדים לפרשה מכריעה זו שבתולדות ישראל, תקופת המכבים והיהדות הפרושית, הדורות שבהם הונחו היסודות ליהדות התלמודית. גם קבוצה שלישית של חוקרים גילתה התעניינות גוברת בנושא זה, והם הפילולוגים הקלאסיים וחוקרי ההיסטוריה העתיקה. כידוע נזכרים היהודים, פה ושם, בספרות הקלאסית, היונית והרומית, וקטעים אלה זכו לפירושים והתעמקות החל מהמאה הטי"ו, ואף זו: פילון, גדול הסופרים היהודים-ההילניסטים, ויוסף בן מתתיהו, המקור הספרותי החשוב ביותר לתולדות היהודים בתקופה הנידונה, היו בני דורם של קיסרי רומא, ולא יפלא הדבר איפוא, אם חיבוריהם נוצלו להשלמת התמונה ההיסטורית על הקיסרות הרומית. כך למשל, נזקק ההיסטוריון המהולל ביותר של המאה הי"ח, אדוארד גיבון בהרצותו על סודי הצבא הרומי לתאורו של יוסף בן-מתתיהו ב"מלחמות היהודים", והעובדה שיהודים זה היתה פרובינציה רומית, שנשמרו עליה יותר פרטים המצטרפים לסיפור מאורעות רצוף מאשר על פרובינציה ציפה אחרת בקיסרות הרומית של התקופה הילירקלודית, גרמה גם היא שלפחות ארץ-ישראל של סוף תקופת הבית השני תזכה לטיפול מצד ההיסטוריונים העוסקים בתולדות רומא. ברם, המפנה הגדול להבללת ההיסטוריה

היהודית במסגרת תולדות יון ורומא בא עם התעניינות שגברה והלכה במשך המאה הי"ט בתקופה המכונה "ההילניסטית", כלומר באותה תקופה בתולדות הזמן העתיק שתחילתה כבוש המזרח בידי אלכסנדר הגדול וכינון הממלכות המקדוניות-יוניות כאסיה ובמצרים. התעניינות זו בהיסטוריה ובתרבות ההילניסטית ניוונה הרבה מעליהם של כמה מקצועות-עזר כמו אפיגרפיה, העוסקת בפענוח הכתובות ופירושו, ופפירולוגיה, המתרבת כות בקריאת הכתוב על גבי פפירוסים (גומא), הוא חומר הכתיבה הרגיל ביותר בארצות הים התיכון בתקופה ההילניסטית-רומית. פפירוסים נשתמרו למעשה כמעט רק באדמת מצרים, ואף על פי כן היה ערכן של המציאות הפפירולוגיות עצום והיה בהן כדי להורים דם חדש לתוך מדע העולם העתיק, שכן בדרך זו הגיעו אלינו רבבות תעודות ששיקפו את כל צדדי החיים במצרים ההילניסטית-רומית. היו מן התעודות בעלות אופי משפטי, קבלות על מסים, רשימות קרקעות, הודעות פקידים, מכתבים פרטיים וכדומה. האפיגרפיה והפפירולוגיה זרעו אור גם על תולדות ישראל. ואם לאפיגרפיה היה יתרון מסוים בזה שהחומר שלה בא מכל חלקי העולם היבשתי-יווני, הרי עלתה עליה הפפירולוגיה בעושר התעודות וברבגוניותן. שתיהן יחד קיימו בכיכול את דברי הסיבילה היהודית: "וכל ארץ תמלא ממך וכל יב"י."

עם חשובי המלומדים שהרבו לעשות להארת ההיסטוריה הישראלית מתוך שימוש כולל בכל המקורות החדשים העומדים לרשות המחקר נמנה אביגדור צ'ריקובר, הפרופסור להיסטוריה עתיקה באוניברסיטה כירושלים, הוא חניך אוניברסיטאות מוסקבה וברלין, ותלמיד מובהק למבססה הגדול של הפפירולוגיה אולריק וילקן. בתחלה קנה לו שם בעולם המדע כהיסטוריון הילניסטי כללי. נושא ספרו הראשון, שהופיע בגרמניה ב-1927, היה "יסוד ערים הילניסטיות מאלכסנדר עד השלטון הרומאי". בספר זה דן צ'ריקובר באחת מבעיות היסוד של ההיסטוריה ההילניסטית והיא שאלת יסוד הערים היוניות באזורי הכיבוש המקדוניים במזרח. כאן הוא סוקר את כל החומר הרב הנוגע בשאלה במקורות השונים ומתאר את העקרונות והשיטות שלפיהן כוננו עיר במזרח ההילניסטי. חיבור זה יצאו לו מוניטין בקרב החוקרים, וכמעט שאין עבודה — ואפילו הבללית ביותר — בהיסטוריה הילניסטית שאינה נזקקת בהכרח או כמעט למחקר זה. בספר זה אין צ'ריקובר עוסק

כך, למשל, קבע שפפירוס יהודי הוא תעודה שבה נד כרת המלה "יהודי" ביחיד או ברבים, או תעודה שבה מופיעים מוסדות יהודיים. מבזבזים או המכילה ריכוז של שמות יהודיים ברורים ועוד כהנה וכהנה. ככלשו אחרי הפפירוסים ה"יהודיים" עבר צ'ריקובר על רבבות התעודות שנתפרסמו ובדרך זו, מתוך הפרטים המפורטים והידיעות המקוטעות, צייר תמונה מרהיבת-עין של היהדות המצרית בתקופה ההלניסטית, הרומית והביזנטית. מתוך הספר עולה לפנינו יהדות המעורה בחיים הכלכליים של הארץ לכל גזניהם. תחת שלטון התלמיים התפשטו היהודים לכל ארכו של עמק הנילוס מדרום מצרים העליונה ועד אלכסנדריה הכירה שבצפון, ולקחו חלק בפעולות המשקיות השונות. בתעודות מופיעים יהודים, אנשי-צבא, שוטרים, פקידי ממשלה, אכרים, רועי צאן, סוחרים בעלי מלאכה ועוד. התמונה היא רבגונית ובשום פנים אינה מצטמצמת במקצועות המסחר. צ'ריקובר מוכיח שתקופת שגשוגה של הגולה במצרים היתה התקופה התלמית. עם הכיבוש הרומי כבר מסתמנת ראשית השקיעה; היהודים הושו במס הגלגולת לאוכלוסיה המצרית המשועבדת ונדחקו למעמד פחות-דרגה לעומת הישוב היווני המיוחס. פרקים מיוחדים הקדיש צ'ריקובר למאבק היהודים על זכויות אזרחיות באלכסנדריה בתקופה הרומית, למשפט היהודי וההלניסטי ולמרד היהודי בימי טראיאנוס שזעזע את אשיות היהדות המצרית. ברכה בפני עצמה קובע הדיון על השמות שהיו רווחים בקרב היהודים בתקופה ההלניסטית-רומית, נושא שיש בו כדי לסייע לציור דמות רוחנית. חיבור זה של צ'ריקובר אינו רק הישג מבחינה מדעית גרידא, כי אם גם מצד מבנהו ודרך הרצאתו. מי שמצוי אצל ספרות המחקר הפפירולוגית יודע עד כמה עלולות החקירות ההיסטוריות להיות מעשמות ולהעשות סקר רחב סטטיסטית ואוסף מראי מקומות בלבד, שהרי רוב התעודות אין ענינן במאורעות דרמטיים, וחלק מהן הן רשימות משרדיות גרידא. סכנה זו רחוקה מצ'ריקובר. קטעי התעודות הולידו יצירה היסטוריוגרפית פית כעלת דרגה גבוהה. ספר זה נועד למעשה לשמש מבוא לאוסף כולל של הפפירוסים היהודיים. הכרך הראשון של האוסף הזה, ובו הפפירוסים היהודיים מהתקופה התלמית, עתיד לצאת לאור בקרוב בהוצאת הספרים של אוניברסיטת אוכספורד. כרך שני ושלישי יכללו את הפפירוסים מתקופת רומי וביזנטיון.

צ'ריקובר הוא יותר היסטוריון חברתי ופוליטי משהוא פילולוג וחוקר תולדות הרוח. אך עיסוקו בכעיות הכלליות של היהודים ההלניסטיים עורר אותו גם להתעמקות בחקר ספרותם. ואף כאן יזר רב לו וכמאמץ

במיוחד בשאלות ההיסטוריה הישראלית, מרט לסעפיים שהוא מיחד לערים היווניות בא"י. ואולם מכאן ואילך מרכז הוא את רוב חקירותיו בתחום ההיסטוריה היהודית, וכעיקר בשטחים שבהם באו היהודים והיוונים לידי מגע של התקרבות או התנגשות. מאמריו הראשונים בתחום זה עוסקים בבקורת המקורות הספרותיים המתארים את תולדות המרד החשמונאי ("מלחמות א.א.א. בתור מקור היסטורי", מדעי היהדות א'; התעודות בס' השמונאים ב', פרק י"א, תרכ"א) את מחקריו בתולדות ארץ-ישראל בתקופה ההלניסטית הוא מסכם בספרו "היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית" (תרכ"א), אך גם אחר כך הוא עושה הרבה בחקר ארץ-ישראל ההלניסטית. ב-1937 הוא מפרסם (באנגלית) מחקר יסודי על ארץ ישראל לפי הפפירוסים של זנו. פפירוסים אלה, שמקורם בארכיון זנו, מפקידיו של שר האוצר במצרים התלמית, נתגלו ב-1915 בחבל פאיוס שבמצרים, אך נוגעים במישרין גם בארץ-ישראל, כי זנו ביקר בארץ בשנת 259 לפני הספירה וגיילה בה פעילות כלכלית ניכרת. תעודות אלו זרעו אור על ההווי, האדמיניסטרציה, המשק, והגיאוגרפיה ההיסטורית של א"י במאה השלישית שלפני הספירה, המאה שלפני מרד החשמונאים, — תקופה שקודם לכן היתה לוטה בערפל. לבעיות המרד החשמונאי הקדיש צ'ריקובר שורת מאמרים מיוחדים. במאמרו "אנטיוכיה שבירושלים" (ס' אפשטיין) הוא בוחן את שאלת משטרה של ירושלים המתיונת, ובמאמר אחר (אשכולות א') הוא מציג הסבר חדש לגזירותיו של אנטיוכוס אפיפנס, חשוב הוא גם מאמרו הדן בשאלת משטרה של ירושלים בתקופה הרומית ("האם היתה ירושלים פוליס תחת שלטון הפרו-הרומית (ספר שוובה).

בבחינת גולת הכותרת במפעלו המסועף של צ'ריקובר הם מחקריו בתולדות הגולה במצרים לאור המקורות הפפירולוגיים. בתחום זה של שימוש בפפירוסים להח"את העבר היהודי הריהו בלי ספק ראש המדברים. ספרו "היהודים במצרים בתקופה ההלניסטית-רומית לאור הפפירולוגיה" ירושלים תשי"ה הוא הספר החשוב ביותר שנכתב בדורנו על תולדות הגולה היהודית בזמן העתיק, וראוי הוא לתפוס מקום בצדו של הכרך השלישי של ספרו המונומנטאלי של שירר ("תולדות האומה הישראלית בזמנו של ישו הנוצרי") וספרו הגדול של ההיסטוריון היהודי-צרפתי יוסטף "היהודים ב"קיסרות הרומית" (1914). בחיבור זה עמד צ'ריקובר לפני כעיה המורה: איך להבחין בין פפירוס "יהודי" למלתי יהודי, כלומר אם לתעודה יש שייכות ליהודים ולתעודה או לא. לשם כך ניסח צ'ריקובר כללים מדויקים במעט, שלטיהם ניתן לנו לעמוד על יהדותו של פפירוס.

רות היהודית-הלניסטית. ביחוד מדגיש הוא את הקשר ההדוק שבין הגורמים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים ובין הספרות. וכן מזהיר הוא מפני ההשקפה הרחוחת בקרב בעלי המקצוע, המסבירה את צמיחתה של הספרות היהודית-הלניסטית רק בגורמים אפולוגטיים, וחותר אל השוני החברתי הגנוז בשוני הספרותי.

ריו ספר חשמונאים ג' כמקור היסטורי מתקופת אוגוסטוס (ציון תש"ה); המצע האידיאולוגי של אגרת אריסטיאס (ספר דינבורג תש"ט) וראשי פרקים לחקר הספרות היהודית-האלכסנדרונית" (ספר לוי) חרף שף הוא את האידיאולוגיות השונות והורמים הרוחניים בצבוריות היהודית הטבועים ביסוד היצירות של הספ

ספרים

רשימות אגב קריאה (ב)

י שורון קשת

שירי האני העני *

בא לירי ספר שירים קטן, שיש בו, כדומה, משהו שאינו מצוי ברוב ספרי השירים של הדור הצעיר שלנו, המופיעים במספר רב למדי גם בימינו, ימי שפל ומסכנות לשירה ולמשוררים. אברהם חלפי הוא אדם מודרני ויהי די ארץ-ישראלי, אבל שירו אינו משנה טעמו במחושב לנקוט לשון-עלגים שהפרוץ מרובה בה על העומד וסגנונו אין עמו עוית-מיט של אדם הזקוק לפסיכואנליזה. במלים פשוטות ובעברית טובה ופשוטה הוא מתנה חרש את הנקע של "אני" בן דורנו, של אדם לא-גיבור ולא חלכה, שההן והלאו דרים בו בכפיפה אחת, ואף משמשים בו בערכוביה של אַמְבִּיבּוּאַלְנִטִּיּוּת, ואוחזים שניהם בסלית הקרועה של חייו — ללא כל הכרעה אפשרית — ומתוך כך הוא תר אחרי לבבו ואחרי עיניו ללא כרירה של מוסר, תרבות וטעם, ונמצא נגור אחריהם בלי מצוא בהם נח מה וגהה לרוחו נטולת המנוחה.

נפשי — פרוצה נוֹאֶשֶׁת

כָּל נַעַע נַף הוּא לֵה זָכָר מוֹפְקָר —

אומר הוא באחד משיריו (עמ' 55). ובמקום אחר:

ראשי כחלום בין קחפי —

תפי ירקק על שקמו של צולע

רואה הוא את נפשו כאילו מתוצה לו, ובאותו זמן עצמו הרי נפשו רואה את גופו כאילו מתוצה לה.

קרוב אני לגופי מאד.

רחוק אני מגופי עד אין פשר.

מעצמי אל עצמי, פְּעָמִים רבות.

על פני גופי אֶעְבֹּר — כְּעַל נֶשֶׁר.

מסתבר כי השחקן (זה מקצועו של א. חלפי בחיים האזרחיים) הוא המסותר-יבולט כאן מאחורי יאוש זה של חוסר אני חד משמעי, בעל הכרעה מוסרית ורוחנית. יותר מכל אדם עלול השחקן, הלוכב על-כרחו צורות שונות של "פרסונות" מתגוננות, לקפח את האני שלו, שהוא לבדו יכול להובילנו אל אותו אני עליון, המשמש מטרה

* שירי האני העני מאת אברהם חלפי, הוצאת חטיבות הקאמרה, תשי"א.

סופית ותיקון אידיאלי לאני. ואמנם כמה קטעים בשירים שלפנינו דומים עלינו כהעזויות פניו של שחקן, המודד לו "פרסונות" לפני הראי.

לפנינו אדם בעל הלכינפש כנים, אך משתנים. הוא נתון להשפעות של סביבה וספרות — ניכרת בו, למשל, השפעת הליריקה האינטלקטואלית של ג. אלתרמן. הלך הנפש חזק בו מן היחס החדמשמעי אל החיים, וכל-שכן מתפסת-חיים ברורה. משום-כך אולי אין הוא עשוי לזכות לשירה גדולה, ונמצא רק כורע על שפת נהר-השירה הזורם, לשחות ממימיו בחפניו. אבל גם במדרגתו יכול היה א. חלפי להגיע למשקל עצמי יותר רב, אילו השכיל לבור לו יניקות מכלי ראשון, תחת להיזקק, כפי הנראה, לכלי שני, בעיקר. פייטן שניזון לא משולחנם הגבוה של היושבים ראשונה במלכות הרוח, כי אם ממה שמלקטים אפיגונים מתחת לשולחן זה, הריהו נזקק לכלי שני בלבד. העדפת כלי שני על כלי ראשון תופעה מצויה היא בעולם, וביותר אצלנו, וסיבתה — עניות תרבותית. אולם יש כאן, למעשה, מעין שאלת הביצה והתרנגולת: הלא רק במקום שמדרגת התרבותיות היא גבוהה כל צרכה, שם הטעם הרוחני מפותח, ורק במקום שמפותח הטעם הרוחני — שם מגיעים למדרגת תרבותיות גבוהה. כידוע, פעמים שגאון בא ופורץ את השרשרת אפילו כשר אין בידו כל-יתרבות נקימה, כי על כן גאון הוא.

אברהם חלפי — לא בכל שיריו שוה הוא. יש בספר הטיט הקטן שלו כמה קטעי-שירה, הניתנים כאן כשירים לעצמם, שלא קשה היה, בעצם הדבר, לוותר עליהם ולא להכניסם לכרך, — ולא משום שרעים הם כל-כך, אלא משום שאין בהם, פשוט, אותו "כוחית" מינימאלי של שר רה ממשית, המספיק כדי לברך עליו. אם בין ציירי זמננו נפוץ המנהג לשים למשמרת, ואף להציג בתערוכות, בלא כל ענותנות או הרגשת-המידה, כל מיתות-רבע קטנה וכל טיט-ארעי, הרי יש לזה, אם לא הצדקה, לפחות הסבר בגיאיות הגפרות של הציור וגבהות מהללו בימינו; אבל משורר בזמן הזה, כשהשירה נמצאת לא בתור הגי אות, אלא בתור השפל, מאחר שגלה כבודה והיא מת-פלשת בעפר, תחת רגלי בני הדור המזלזלים בה — מה לו כי ינהג סלטול בעצמו עד כדי לחוס על כל קורטוב הנר שר מלוחותיו, שאינם כתובים, לכאורה, פנים ואחור, אלא כחרט אנוש חלש? הרי זה עלול לעשות רושם כאילו אין פייטן זה יודע כלל היכן מתחילה השירה — רושם מוטעה כעדותם הנאמנה של כמה וכמה שירים שבספר.

מאיך גיטא, יש שדוקא שלוחת המגבל הוואת שבהיצימ דות אל נחלת המציאות אשר שפיר עליהם מתוך קווי אטיסם זה של האדם הדתי, הממלא את חובתו ואינו צפוי לפחזייהגורל, היא הנותנת שבפיוטים אלה, יהי אשר יהי ערכם הספרותי, אתה מוצא לפעמים רוח הרמוניה ערגית ובהירה, מין צירוף של "שלום בחילך, שלוחה בארמור תיך" עם "בבית אלהינו נהלך ברגש", המוכיר לי אותה אחירה חסודה ושבעת-רצון של חילין שיש עמם אחת מששים מטעמה של קבלת-שבת, שהרגשתי, למשל, בכפר-עציון שבהרי יהודה — הישוב היקר, שעל חורבנו אני מתאבל ללא נחמה.

ברם, ייתכן כי האופטימיזם היסודי של חרדים אלה הוא בעוכרי פיוטיהם. האופטימיזם אינו מיטיב לכתוב, אמר חכם מערבי אחד. מי יודע? אולי מהותה של השירה, במובנה המודרני, היא דוקא בהעברת מרכז-הכובד הנפשי והרוחני מן "ההשגחה", הפוסרת מן האחריות-לחיים את האדם הנשען עליה, אל נפש האדם עצמו, המרגיש שהוא הוא האחראי לדברים והחייב לאצול להם האלהה. משמע כי אין החרד משורר מעצם יעודו, אלא רק שואף להל-ביש מחלצות-שירה את רגש האדם החוסה בצל שדי, שאינו זקוק כלל לשירה כפתרון-חיים. ואמנם, יותר משיש שירה בפיוטים שלפנינו יש בהם כיסופים לשירה, כאל דבר שלא נפל בחלקם, ופעמים שהם גם מודים בכך: "את שירי של שירי (?) עד היום לא יסדתי — לבי לא מצא הניב", (מרדכי אלעי, עמ' 54).

כיסופים לשירה תחת שירה הם כאן מנת-חלקם של רבים מבין משתתפי הקובץ, בעוד שאצל אחדים מהם אתה מוצא גם משהו גרוע מזה: תחת שירי משורר הם מש-מיעים סלסולי חזן, אחרים, כגון פינחס פלאי, קליהעט, גותנים, בעצם, יותר "ספרות" מאשר שירה.

חוסר הצורך למצוא תיקון עצמי בחיי נפש בלתי אמצעיים ניכר ביחסם של פייטנים חרדים אלה אל האשה ואל האהבה. שאול רו שר לה לאשה: "תני בקרבך לכאוב על חורבן, על הרס האמונה ושרשי החוטא" וכו' (עמ' 252). ודוד תמר קורא אליה: "ואומלל אני מאוד נערה — אומלל מכל העלמים — כי לא תבוא אמי טהורה — כי לא תבוא לעולמים — וכה עירי אני ויתום — ואין לי כל ואין לי מאום — כי לא תבוא אמי הלום — כי לא תבוא לעולמים" (עמ' 331). לא מעניינו הוא לשאול מהי תגובת הנערה על תפיסה זו של תפקידה בחיי הגבר, אבל תגובת הקורא-בדאי שאינה כמו למקרא שירת אהבה. "האשה הנצחית" מצטמצמת כאן אפוא עד כדי חוליה או סמל-קדושה גרידה שבקשר שבין אדם למקום: הצער על "שרשי החטא", על העדר יקתה אב, שיך לתחום הר-חיות, אך אינו שיך לתחום האהבה כהאלתת חיי החושים והעלאתם לסמל רוחני-קדם, אם תריתו פוסלת את

פייטנים חרדים *

"מוסד הרב קוק" בירושלים זימן לקובץ אחד עשרים פייטנים "דתיים", כלומר — שומרי מצוות ומסורת. "לא שירת קודש כאן, אלא שירה בקודש", מצינת ההוצאה — והיא גם מביעה תקוה כי קובץ זה ייכניס נעימה חדשה ומקורית לשירה העברית החדשה.

אילו באמת כך היה, כי עתה יכולנו רק לשמוח על קר-בן זה ולקדמו בברכה. למעשה, קשה לראות כאן משהו חדש ומקורי מבחינת הסגנון, הצורה ודרך הביטוי, כיון שכל הפייטנים האלה, בין אותם (רוב רובם) שהפיוט הוא להם קבע שבצניעה, "הובי" טיפוחים מקביל לקבע-החיים הגלוי, ובין אותם (המעטים) שהפיוט הוא להם רק מעין פגרה חוזרת, כקשת-זחצחים לנער ה"חרדי", צייד כדיומו בליג בעומר — כולם משתמשים כאן בסגנון הכלל ובמטבעות-ביטוי עוברים לסופר ומקבילים על הדור (על דור-אתמול בעיקר). ולגבי רוב הפייטנים האלה גם קשה שלא לראות אשלייה גרידה בהגדרה "שירה בקודש" — אם לא נאמר כי "בקודש" פירושו כאן העדר אותם הלב-טימ, הבעיות הרוחניות והקנע הנפשי, המציינים את חיי-הרוח ואת הכוח-היוצר בזמננו. מתכונתם של חרדים היא, שמהיותם בעלי "בטחון", החיים בשלום עם ההשגחה בד-כות מילוא חובתם הדתית, הריהם מרגישים את עצמם פטורים מעונשם של גורמי איה-מנוחה הפנימית של האדם המודרני (מה שגורם בזמננו לרבים מנאורי המערב, בקרב הגויים, לחוש להם מפלט תחת כנפי הכנסייה מפני הייאוש, פרי היחוסיות והאטמוספירה). הרעב לגילוי והצמא לנחמה הריהם זרים, על-פירוב, לחרדים (שלא תמיד הם בעלי חוויה רליגיוזית), וההוצאה היא שדוקא הם, הדוג-לים בשם ערכים רוחניים, כביכול, מוגבלים בנגלות גרידה ואינם דורשים במופלא. משום-כך גם השירה היא להם מין תכלין לחייה-המציאות הנתונים, ולא אוריסיות-מים לפילול הנסתרות.

ודאי, עתם הרעיון ליימן משוררים לפי עקרון שמירת המצוות רעיון-כרכ הוא. כלום זהו דגל שאפשר לדגול בשמו לגבי שירה? מבין אני שירה רליגיוזית, כניגוד לשירה חושנית, אפיקורסית, או ציורית גרידה; ברם, מה עניינה של שמירת המצוות לגבי קביעת הסוג השירי? ולא זו אף זו: אם הכוונה היא למסירת ההווי המסורתית, או הרי גם פייטן כשמשון מלצר, למשל, שייך לכאן; ואם קנה-המידה הוא אדיקותו של המחבר, או אולי לא יתאים לכאן אפילו משורר רליגיוזי קמזון? (אגב, אחד המעטים בקובץ המגלה רליגיוזיות בשירים שאין עמם שום סימנים מיוחדים של חרדיות). משמע כי יותר משיש לראות בקובץ זה ביטוי לסוג של שירה יש לראות בו צדות למהותו של טיפוס מנטאלי.

* אנונימי, מסוף לדברי שירת ערך פנחס פלאי, שדוד הרב קוק, ירושלים תש"ו.

פרקי מתודולוגיה גרשון ויילר

I. M. Bochenski: Die zeitgenössischen Denkmethoden. Francke. Bern 1954 (Dalp Taschenbucher).

ספרו החדש של בוכנסקי, שיצא לאור בהסכמת הר"ש וות הכנסיתית (של מסדר הדומיניקנים), הוא כהשלמה מתודולוגית לספרו ההיסטוריה-תאורית של המחבר שראה אור בשנת 1951. אמנם מסתיג המחבר מן האחריות לר"ש כרים שהוא בא לתאר. אין כוונתו אלא לתת את המתודות העיקריות שבמחשבה הפילוסופית של זמננו. ואכן, התאפקות מוצהרת זו נשמרת כמעט בכל מהלך הדיון, ורק זעיר פה וזעיר שם תמצא סימני השקפתו של המחבר עצמו. מאידך יכולים אנו ללמוד על עמדתו מעצם מבנה הספר, כלומר מן הפרקים שבהם לנושא מחקר.

הספר מתחלק לחמישה פרקים, אשר הראשון בהם דן בבעיות טרמינולוגיות כלליות ובניתוח היחסים שבין מתודולוגיה, תורת ההגיון ומדע. הפרק השני, הקצר שב"הם, ענינו המתודה הפנומנולוגית אגב תיאור חטוף של עיקרי תורת הוסרל ויחסה לאכסיסטנציאליות. הפרק השלישי עוסק במתודות הסמיוטיות, ובו אתה מוצא את כל פרשת השפה אך מבחינה צורנית גרידא (שפות ערוכות), דיון בבעיות הקשורות בתחביר, ובדרגות סמנטיות. הפרק הרביעי מוקדש למתודה האכסיטומטית, כלומר לעניני הלוגיקה המתמטית וההנחות לשיטה דדוקטיבית. הפרק החמישי נוסא "המתודות הרידוקטיביות", כלומר כל הפרשה הקרויה בדרך כלל "מתודולוגיה של מדעים". כאן ימצא הקורא עיונים במהות מדעית-הטבע. בבעיות האינדוקציה וההסתברות, וגם פיסקה מענינת על "המתודות ההיסטוריות" בהשוואה למתודה של מדעית-הטבע.

אין זו אלא רשימה יבשה וחסופה של הבעיות הנדונות ואין בה כדי לרמוז על יפי התיאור שבספרו של בוכנסקי. הספר — המצריך אמנם מידה של ידיעות קודמות בענינים העומדים לדיון — משמש מפה טובה למבקש דרכו במתודולוגיה של ימינו, (אך לא מורה-דרך לבעיות פילרסופיות הנובעות ממנה). אם יש מקום לקורת-רוח על שבוכנסקי נתן לנו מפה כזאת, הרי זו מהולה בצער על שנתן לנו מפה לקויה בחסר, שהרי זרמים חשובים ביותר במחשבת ימינו לא נדונו כלל, כגון הפוויטיביזם החדש והאסכולה האנליטית האנגלית. מתקבל הרושם שהמחבר, שיש לו חלק בשני העולמות של המטפיסיקה המסורתית והלוגיקה המודרנית, נמנע ביודעים מן ההתאודדות עם הבעיות הנובעות מפגישת שני העולמות. הוא רק מביע את צערו על שאין נציגי התורות המנוגדות נרעים יחד, אבל אין הוא עושה למען פגישה-כזאת. אמנם פה ושם יש לפנינו הערות קצרות, שהן בבחינת "מידים" ואין בהן משום המורה לדיון השיטתי. כך, למשל, מעני

האהבה, הרי הרליגיוזיות האמיתית מכניסתה בצל כנפיה, וספורי האהבה של עגנון יוכיחו. אבל בין פייטני הקובץ יש גם אחדים הראויים לחשוך מתלב:

אביעד (שמו הספרותי של תורני ירושלמי), עם כל האריכות הריטורית-הפאתיטית שבפייט שלו, הריהו מגלה את האהבת-ציון אופטימיסטית ומצרף הכרה ציונית להר"ש גשה דתית: "והיה כל חורש שדה — וחרש לב, וכל נוטע עץונטע עם" (עמ' 3). את בוני היישוב הוא רואה כראות "עם יודעי גבורה לחיות ולהחיות" (עמ' 5), ואת האידיאל של ציון החדשה הוא מגדיר כך: "ארחות עבוד מאסת — ודרך אדונים שנאת" (עמ' 9). בפיוטיו אתה מוצא לפעמים פסוקי זמרה נאים, כגון: "עיני ישראל צמודות בחושך", או: "עד מתי, אחי, רק כטל תהיו?" — או: "הן כפרחים כבושים בספר — היו פיקודי אל בגולה — ובאו האובדים מני עם — והשרישו והצמיחו — אהבה חדשה".

יעקב אבן-חן, תורני וחקלאי, משרידי כפר עציון, שהיה בשבי הלגיון העמוני, אינו אמנם משורר בעל שיעור קומה, אבל מודה אני כי שירו "מעשה שהיה בדורנו" (עמ' 38) הפעימני. הוא וחברו הפצוע נותרו בחיים לבדם מן הטבת, והוא צועק בלבו: "עדת ישראל בצרה ואליהו איננו!" — והנה לקראתם ערבי זקן, ועל לבו תיק תפיר לין מן השלל, והוא מצילם מיד הכנפיה הצמאה לדם. הם נשארו בחיים כשבוויימלחמה. "זה היה אליהו הנביא!" — קראו שני החברים. מרדכי אלעי כותב: "ברק הפלאות מרהיב העיניים — ושח הראש והפה ממלל — בלי הגה, רק נעות השפתיים — והאיש לא ידע: בכוח או הלל — וכך הוא עומד כשכולת כסופה — מלאה שחוחה בחצי היום — וכולה שמש, וזוהר שטופה — וכוסף ורחש... ודום" (עמ' 50). אכן, נימה לירית שנולדה מרגש אמי תי. מאיר בוסק הוא יותר אפי, ולשירו מבנה יותר תרבותי — אופקו ההיסטורי יותר רחב והוא מבקש לו דמויות מעולם התנ"ך. גם ניבו וכוחו הלשוני רבים יותר, אלא שהישגו (על כל פנים בשיריו שבקובץ זה) הוא בכל זאת יותר הישג ספרותי מאשר שירי-צרוף. נימה נפשית בלתי-אמצעית, שיש עמה רטט של כנות וצליל יותר אנושי, ועל כן גם יותר שירי, נשמעת מתוך שיריו הקטנים של אנשל כץ. דברמה לוקח-לב יש ביהוד בשירו מצניע-הרמו ועדין-הרגש "רזי לי" (עמ' 165). המוכר במקצת, מצד הלך-הנפש שבו, את "הסונט של ארורתי", שירי-אהבה ידוע בספרות הצרפתית). צ. רמון הלירי ריטורי, בעל הפתוס החרישי של מאמין צרוף, וי. ד. קמזון, שעיקר כוחו כציור רעיונות ליריים בחרט הסמל המכונן, שניהם מיוצגים כאן בדרך אנתולוגית ככיכול. כי שניהם כבר כבשו להם מקום בשירתנו הכללית, כל אחד מהם לפי צביונו ודרגתו.

עיות הישות, בנייתוח הלשון וגם בתורת המדעים הרי דוקטיביים. אך אין המחבר מסביר את עמדתו ואינה מר אה כיצד תיתכן מתודה כזאת. ואף זו: הקורא מרגיש שאין מסקנה זו גובעת ישר מן הספר, שבו מתוארות המתודות השונות בבהירות רבה כל כך, עד שקשה להעלות על הדעת את אפשרותה של קפיצת-הדרך שבאיחודן.

ינת הערתו של המחבר, שהפוזיטיביזם החדש הרחיק לכת כאשר הכריז על המטפיסיקה שהיא חסרת-שחר, שכן ערבב כאן חוסר-שחר תתבירי בחוסר-שחר סמנטי. סתם ולא פירש. הערה זו נשארת תלויה באויר. הוא הדין בסיכומו של הספר. בוכנסקי מציג בשורות האחרונות מעין "איחוד השיטות" במתודה חדשה "שיסודה באנליזה פינאמולוגית". זו צריכה לעסוק בעת ובעונה אחת בבי

בשולי החוברת

מאמרו של פרופ' ביצ' דינור הוא בעקבות שיחה במלאת שלשים לפטירתו של אלברט איינשטיין.

סיפורו של מתי מגד נכתב בראשית 1953—היינו זמן רב לפני שהגיע לארץ הסרט היאפאני "ראשומון". צוֹ-הדמיון שבטכניקה הוא איפוא מקרי לחלוטין, ואין צריך לומר שהתפיסה הטבועה ביסוד מבנהו של הסיפור אוניברסאלית היא ואינה "תוצרת יאפאן".

מאת המנהלה: אפשר לקבל את כרך י"א (חוב' 61—66) במשרד המנהלה בתל-אביב, רח' הרכבת 57, בכל יום בשעות 12—8 לפה"צ, תמורת דמי כריכה בסך 1.750 ל"י. המבקשים לקבלו בזואר יוסיפו גא דמי משלוח בסך 150 פרוטה. המעוניינים לקבל כרכים ולא שלחו לנו חוברות לכריכה יוסיפו גא על סכום זה סך—2 ל"י, המחיר הנקוב של החוברות.

את כרך י"ב (חוב' 67—78) אפשר לשלוח לנו לכריכה.

דמי חתימה: כל מגויינו החייבים עבור 1954 מתבקשים לפרוע את חובם. מכפרנו בבנק-הדואר 411.

ח ע ש י ת
אבן וסיד בע"מ
ח י פ ה

רחוב יבנה, בנין סולל בונה
טל. 2-66501

מחצבות אבן ושיש, משרפות סיד
משוכללות וחדישות ביותר במזרח
הקרוב, מנסרות ומלטשות שיש
משרד ירושלים
רחוב שמאי, בנין גזית, טלפון 5283
משרד תל-אביב
רחוב יהודה הלוי 43, טלפון 66898
משרד באר-שבע

נ ר ר
בערבון מוגבל

מוסד כספי להתישבות העובדת

ההון הרשום — 1.050.000 ל"י
ההון הנפרע עם דורבה — 1.250.000 "
אגרות חוב במחזור — 792.620 "
תל-אביב, שדרות רוטשילד 28 א'
טלפון 43223/4 — ת. ד. 1294

מרכז הקואופרציה
למלאכה, חרושת ושירותים ציבוריים
ברית פקוח בע"מ

המשרד הראשי: תל-אביב, רח' מקה ישראל 6
טל. 0-9-4689

340 קואופרטיבים — 12000 עובדים

•

קופת הקואופרטיבים
בע"מ

המוסד הכספי של הקואופרציה היצרנית-שירותית
הון עצמי — 600.000 ל"י

•

חברת "נוע" בע"מ
המוסד לריכוז הקניות של משק התחבורה
וההובלה הקואופרטיבית
המחסן הראשי: תל-אביב, רח' המסגר, טל. 4031

ההסתרות הכללית של העובדים העברים בא"י
הועד הפועל
המרכז לתרבות ולחנוך

ספרייה
המחלקה להפצת הספר הטוב
תל-אביב, רח' אלנבי 115 ת.ד. 1216
טל. 67924

מחלקות מיוחדות:

- לספרי קריאה ולמוד
- ספרי-עזר ועיון למורים
- ספרים לנוער ולילד
- ספרים מנוקדים לעולים
- ספרי אמנות וכו'
- ציוד לספריות (ארגונים, כרטיסים, ספרי-אינוטר וכו')
- תאים ודפים למקהלות
- מחזות שונים בדפוס ובסטנסיל

נפתחה מחלקה למשחקים וצעצועים
הנחות גדולות

התנין

ניר זכוכית
תוצרת
"פניציה"
חיפה

איכותו ככל
תוצרת חוץ

החברה הא"י לקרור והספקה בע"מ

תל-אביב חיפה
אזור (חולון) תל-תגן

ארבעת בתי הקרור החדשים שלנו,
הגדולים ביותר בישראל,

מסייעים לקיום שווי-משקל בריא
בין ההצע והבקוש לתוצרת החקלאית
הישראלית

תל-אביב, ת.ד. 318 (טלפון: 4316/7)

חיפה: ת.ד. 1409 (טלפון: 4541/2)

בזמן נפט סודר-מוזם קל-מוזם כבד-פרפין-שמני סיכה

חברת הדלק הישראלית בע"מ
THE ISRAEL FUEL CORPORATION LTD.

חיים ירושלמי בע"מ

מפעלים ישראליים לחבלים ומקטטילים בע"מ

תעשייה ומסחר בחבלים חוטמים וברדים

תעשייה ישראלית למודרי מים בע"מ תל-אביב

רחוב השרון 12 (עליד התחנה המרכזית) טלפון 6379

ביתחרושתלמודדימיים
מיצרים מודדי מיים בגודל "2 עד "10

בית חדשת לסיגריות
 "לוד" בע"מ

יצרני הסיגריות

בנסת

נובלס

שריף

והסיגריה החדשה רקורד

חברה לטלפונים אוטומטיים

אורטרק בע"מ

ירושלים רח' הנסיכה מרי 2 ת.ד. 928, סל. 5011	תל-אביב רחוב גרוזנברג 23 ת.ד. 4144, סל. 4726	חיפה רחוב הבנקים 16 ת.ד. 619, סל. 2151
---	--	--

בנק הפועלים בע"מ

תל-אביב

המשרד הראשי: רחוב מונטיפיורי 21
משרד: רחוב אלנבי 126

סנהל עסקי בנק לכל ענפיהם

סניפים:

יפו — צפון ת"א — חולון — לוד — בתים
רמלה — מגדל-אשקלון — באר-שבע

"תנובה"

מאגדת 400 ישובים חקלאיים ומאות
רבות של משקים בודדים ככל
אזורי הארץ לשם תעשית התוצרת
החקלאית ושיווקה.

"תנובה"

משווקת כ-70% מכל תוצרת המשק
המעורב של החקלאות העברית
בארץ-ישראל.

"סמל תנובה" ערובה לטיב תוצרתה

המשביר המרכזי

חברה קואופרטיבית להספקה של
העובדים העכרים בארץ ישראל

החברה

הגדולה להספקה בישראל

המשרד הראשי:

תל-אביב, בנין המשביר, דרך סלמה
ת.ד. 130 ט.ל. 16-6011

סניפים:

חיפה, רח' הנמל ת.ד. 295 טלפון 4271
ירושלים — ת.ד. 438 טלפון 3954
באר-שבע

חברות עזר

המשביר המרכזי

(כספים והשקעות) חברה בע"מ
קרן לקואופרציה צרכנית בע"מ
"המשביר לצרכן" בע"מ

"כור"

חברת חרושת
ומלאכה בע"מ

חברת האם למפעלי התעשייה
של סולל-בונה בע"מ

המשרד הרשום — חיפה רחוב הנמל 46
המשרד בתל-אביב — רחוב אלנבי 115

עבודות בניה

נרחבות ומקיפות מבוצעות על ידינו בכל
רחבי הארץ ממרומי הגליל ועד למרחבי
הנגב. מסטולה ועד אילת.

מפעלי תעשייה וחרושת

בשטחי תעשייה שונים מוקמים והולכים על
ידינו בהתמדה והם משתלבים במערכת
הייצור להבטחת אספקה עצמית לצמצום
היבוא והגברת היצוא.

נצול אוצרות הטבע

היא משימה ראשונה במעלה להבראת משק
ארצנו. סולל בונה נרתם בעול במחצבים.
קדוחי נפט. קדוחי מים ועבודות פתוח נרחבות.

סולל בונה בע"מ

ירושלים

תל-אביב

חיפה

עבודות בניה

נרחבות ומקיפות מבוצעות על ידינו בכל רחבי הארץ ממרומי הגליל ועד למרחבי הנגב. מסטולה ועד אילת.

מפעלי תעשייה וחרושת

בשטחי תעשייה שונים מוקמים והולכים על ידינו בהתמדה והם משתלבים בסערכת הייצור להבטחת אספקה עצמית לצמצום היבוא והגברת היצוא.

נצול אוצרות הטבע

היא משימה ראשונה במעלה להבראת משק ארצנו. סולל בונה נרתם בעול במחצבים. קדוחי נפט. קדוחי מים ועבודות פתוח נרחבות.

סולל בונה בע"מ

ירושלים

תל-אביב

חיפה